

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 251. szám

2022. SZEPTEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szőcs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **ȘTEFAN LUCHIAN (1868–1916)**

festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Tamási Áronnak

Parázslík a magyarság
izzó sorsának parazsa,
megtisztul benne
a valóságtükröző metafora.

Az hol én elmegyek,*
még az fák is sírnak,
gyenge ágaikról
levelek lehullnak.

Szájába veszi a falut a sötétség,
elillan vele a dombok közé,
nézném veled
amott, a hegytetőn,
a fényesedő fenyőerdőt.
Karjába zár a szél,
lépteimben elenyész.

Szájába veszi a falut a sötétség,
elillan vele a dombok közé.

Józanító fűszere voltál egykor
a farkaslaki tájnak,
évente megnézem,
jól vigyáz-e rád,
sírod mellett,
a két tagbaszakadt cserfa.

Hulljatok levelek,
rejtsetek el engem,
mert az én édesem
sírva keres engem.

*Faludtól nem oly messze,
Zetelakáról indultak őseim
más világokat hódítani,
sokszor fogta őket kézen
a bánat és a szerencse,
volt, aki vissza sem tért
a székely-anyaköldbe.
Látni és láttatni indult valamennyi,
megkeverte,
kiosztotta a sors a kártyát,
dacosan kellett küzdeni,
hinni, és újra és újra feltámadni.*

*De ez most egy másik világ,
amelyben élünk,
érteni is nehezen értjük
a Brüsszelben ránk rótt ígát,
miként táncoltatják a szavakat,
amiért a miénk minduntalan elakad.*

*Ma is fogy a székely,
porlik, mint a szikla,
ám Isten mindig úgy akarta,
Székelyföldet csak a székely lakja,
büszkén, daccal,
szorosan, vállat vállhoz,
a székely ma is belakja,
Trianon, a két világháború,
de még a kommunizmus
sem fogott ki rajta.*

*Sír az út előttem,
bánkódik az ösvény,
még az is azt mondja:
Áldjon meg az Isten!*

*Udvarhelyen
egykori iskolád – ma a neved viseli –,
Panna lányom látogatja,
ott tanult meg írni-olvasni,
a szent szavakat is ott tanulta,
szellemed ma is bejárja
a tantermeket, folyosókat.*

*Próbálkozom úgy mesélni neked,
mint te tetted az 1916 márciusában
írt dolgozatodban,
gyermekkori jóbarátodról számoltál be,
ki dicső halált halt,
és kivel képzeletben gyakran beszélgettél.*

*Tizenegyet sem töltöttem,
amikor elmentél,
bár ismerhettelek volna meg,
ha fél évtizeddel korábban olvaslak,
minden szavadban
szelíd arcod láttam volna.*

*Most háború zajlik a szomszédban,
testvér öli a testvért,
őrült elmék tervezik a holnapot,
hazudnak nekünk csillagot, napfényt.
Ők meg sem látják,
megmutatni hiába szeretném,
miként parázslík a magyarság
izzó sorsának parazsa –
az együvé lenni akarata.*

---

* Kodály Zoltán Székelyfónó: Az hol én elmegyek című dal első három szakasza.

Abafáy-Deák Csillag

Étrend-kiegészítő

Gyuri ledobja a csomagját a konyhapultra, és behúz a hűvös napaliba. Onnan szól Kingához, miközben zúg a légkondi, hoztam mindent az ebédhez. A nő belép a szobába, szót sem értek, ne kiabálj! Nem kiabálok, hazafelé a nagy hőségről eszembe jutott a Fekete-tengeri nyaralásunk, amikor ott felejtettelek a gumimatracon, és majdnem szétégtél, emlékszel? Kinga rázza a fejét, sosem szerettem a tengerpartokat, aszalódni órákon át, olvasni sem lehet, csak bulvárlapokat. Szerintem lehet, én ott olvastam el a *József és testvéreit*. Kinga szó nélkül kimegy a konyhába, és rakosgatja a zöldségeket, a nagy betűkkel felcímkézett kosárba helyezi a krumplit, a leveszöldség a pulton marad. Gyuri megáll a háta mögött, segíthetek? Nem várja meg a választ, már kezében a sárgarépa és a hámozó. Tényleg nem emlékszel erre a nyaralásunkra? Melyikre? Amiről az előbb kérdeztelek. Miről kérdeztél? A Fekete-tengeriről, akkor azt hittem, végleg szakítunk. Miért kellett volna szakítanunk, nem is voltunk tengerparton. Voltunk, többször is, utoljára a Fekete-tengeren, és akkor is könyörög-nöm kellett a szexért, azt is tudom, miért. Nem lehet egész nap szexelni, az ebéd sincs kész. Gyuri átöleli a nőt, de ebéd után lehetne. Egyik sárgarépa legurul a pultról. Kinga bosszúsan veszi fel, látod, még a zöldségek is tiltakoznak, tudod, hogy nem vagyok kész a határidős munkával, többször dobták vissza, nem értem, mi a baj. A férfi újból megöleli, jobban menne, ha elengedné magad egy kicsit. Kinga ellöki a férfit, miért nem hoztál krumplit? Most ne a krumplival foglalkozzunk, ott van a kosárban.

Gyuri kimegy a konyhából, kezében pohárral tér vissza, a nő kezébe nyomja. Mi ez? Amit tegnap és tegnapelőtt is adtam neked, mert elfelejtetted az ilyesmit, vitaminos pezsgőtabletta, én is bedobtam egyet. Kinga felhajtja az egészszet, nem tudtam, hogy

van ilyen tablettánk, te gyűjtögeted a gyógyszereket. Nem gyűjtögetem, ezek nem gyógyszerek, sok mindent pótolni kell. Neked ez a mániád, pótolni, ami elmúlt, vagy ami nem is volt, és ledönteni a nőket. Mi ez a többes szám? A férfi a pultnak támaszkodik, nézi az óráját. A nő gyanakodva feléje fordul, valahova sietsz? Egyáltalán nem, szombat van. Azt hittem, hogy hétfő. Kinga a leveses fazékba helyezi a zöldségeket, benyúl a konyhaszekrénybe, Gyuri messziről is látja az üvegen a pirossal írt nyomtatott betűket: kristálycukor. Két evőkanálnyi landol a fazékban. A férfi magához öleli a nőt, édes levesünk lesz ma, Kinga ismét ellöki, nem látod, hogy mi van, és a tűzhely felé fordul. Tűz van, nem gáz, suttogja Gyuri, de édes, és keze a nő blúzában matat. Kinga kivörösödve néz a férfire, öntsem magamra a forró levest?

Gyuri újból az órájára néz, kis várakozás után bemegy a hálószobába. A redőnyök lehúzza. Óvatosan húzza ki a fiókot. Vakon, tapogatva keres ujjával, megtalálja a dobozt, megrázza, kiesik egy pirula. Felgyújtja az olvasólámpát, látja a kék pirulán a V kezdőbetűt, visszajuttatja a dobozba, lábával berúgja a fiókot. Jó fél órája sietségében nem ezt a fiókot húzhatta ki. Pár másodpercig mozdulatlanul ül az ágyon. Kihúzza a felső fiókot, az orvoságos doboz felirata jól olvasható: *Cavinton forte*, megrázza a dobozt, üres. Kinga hangját hallja, kimegy a konyhába. A nő mesélni kezd, eszembe jutott a tengerparti kalandom, nem a legjobbkor történt, ömlik belőle a szó, beszél, beszél. Gyuri nem hallja, nem akarja hallani. A konyhaszekrényből kiveszi a whiskys üveget, Kinga üres poharába tölt néhány kortynyt. Már délben is iszol? hallja a felesége hangját. Tölt magának is egy pohárral. Nem issza ki. A leves kifut a fazékból.

Tózsér Árpád

helikopter a szúnyoghálóban

leplezetlen Nabokov lepkéinek
üveg alatt rekedt szárnyalása.
(Gyukics Gábor: *Lepkék vitrinben*)

*egészen kis méretű helikopter
vergődik a szúnyoghálóban:
légcsavarja a sűrű szövésű ü-
vegszálakba gabalyodott. sem-
mi kétség: ahogy mások lepke-
hálóval lepkét fognak, én az
ablakom rámászatára feszített
szúnyoghálóval helikoptert fog-
tam. mindene van, ami a heli-
koptert helikopterré teszi, rotor-
ja, légcsavartollai, kerek alvá-
za. s a légcsavartollak (vagy la-
pátok) jellegzetesen sötétzöldek,
mert a festék rajtuk több réteges:
a lapátsúly finom-hangoltságát
szolgálják. a zöld szín s a két be-
húzott, egymáshoz közelítő fu-
tókerék még leginkább az imád-
kozó sáska színére és imára kul-
csolt két fogólábára emlékeztet.
most már csak az a kérdés: mit
kezdjek én egy helikopterrel? a-
hogy más lepkét, gyűjtsék talán
helikoptert?! országomat egy he-
likoptergyűjtő vitrinért! de addig
is, míg kerítek egyet, megkérem
gy. g. barátom, helyezze imádko-
zó helikopteremet nabokov ame-
rika nevű lepkegyűjtő vitrinébe.*

Mandalaházak

Mikor az ezredik mandala is elhagyta rajzfüzetét, s e bonyolult, létcsíraszerű virágkalligráfiák saját kertet alapítottak, hirtelen úgy érezte magát, mint a sötétbe kizárt gyerek: félt, hogy örökre kívül reked valamin. Valamin, amin korábban, mandalarajzainak köszönhetően már belül volt. Belül, mint a forrás a hegy veséjében, mint az őstörténetek az emlékekben, mint a mély-én az időtlen kövekben. Ekkor kezdte építeni tornyos mandalaházát, Bollingenben, az aranykert közepén, kizárva belőle a kívült, az ember kreálta második természetet, a plafonból sütő műnapot, a papagáj helyén rikácsoló rádiót, a vízvezetéknek nevezett forrásutánzatot. Carl Gustav Jungnak hívták. Minden nagy művét ebben a mandalaházban írta. Ott is halt meg, 1955-ben. Akár személyesen is ismerhettem volna, de nem ismertem. Most, 2022-ben viszont ismerek egy hajléktalant, azt is Karolnak hívják, s az is egy mandalában lakik. Sokáig ugyan azt hittem, hogy kunyhója egy kiégett konténer váza, de mikor be akartam menni hozzá, és nem volt hol kopognom, már tudtam: a világ négy égtája s az ég felé csak egy mandala lehet ilyen tökéletesen nyitott. Karolkónak a mandaláról s Jungról persze fogalma sincsen, mint ahogy arról sincs sejtelme, hogy ő tulajdonképpen maga a két lábon járó kollektív tudattalan. De a szeme, ez a teremtés előtti homály- és fénykeverék így is a mandala prototípusa: a mandalakonténer négyzetében a teremtő kör.

Zimonyi Zita

Egy perc a Mennyben

Megözvegyültem. Önmagam kísértete lettem. Bolyongok a homoksivatagban. Cserepes az ajkam, kiszáradtam. Nem hallok a süvítő szélben, nem látok a porviharban.

A testlélek világban elfordult tőlem az a tükör, amelyben látni próbáltam magam. Mutatja-e vajon még Istennek, hogy üres vagyok, visszajáró test lélek nélkül? Sodródok temetetlenül.

Aki mozdulatlan, az halott. Aki mozog, az élőhalott. Akit halva lefestek, meghal. Herkules meghalt önmaga számára. Mind a kilencvenkilenc arca számomra.

Felküldöm hitemet szállni, nem hagyhatom kárhozni.

Isten ajándékot ad: be van csomagolva a testbe, ki kell bontani, hogy látsszon a lelke: senki ne legyen egyedül. Én egyedül vesztegelek, elveszek.

Megfordulok. Mögöttem áll valaki. Megjelenési formája férfi.

– Ki lehet ő? Megmentő? Büntető? Szerető?

Rám világít, átvilágít. Egyszerre földi és földöntúli teremtmény. Én is ilyen vagyok, mind ilyenek vagyunk.

Zseráld áll mögöttem. Ő a köztes lét határvonalán rekedt ember. Ide már nem szólítják, oda még nem hívják.

Van, aki ajándék-életet kap. Van, aki büntetés-sorsot. Én Zseráldot kapom vigasztalásul búskomorságomban. Az ég küldi.

– Szidónia, ezen a Földön mindenkinek megvan a hivatása – emeli rám világegyetem-szemét. – Az élettel együtt megkaptuk a műveket, a műveleteket, amelyeket fel kell kutatnunk, meg kell mutatnunk. Aki nem teszi, nem sokra viszi. A test-lélek egységéből a test a halállal leomlik, de a lényege szabaddá válik.

– Zseráld, azt a néhány mozzanatot nevezed te műnek, műveltnek, ami eltereli a figyelmünket a halálról?

– Szidónia, a tevékenység a lelkiismeretet nyugtatja, hogy teli tarisznyával tudjunk szembenézni a halállal.

– Hiába vigasztalsz! Viaskodom a sátánnal, mert az eredeti bűn: maga az élet. Halállal fizetünk érte.

– Szidónia, kérdezd meg a sátántól, milyen jövő vár rá!

– Milyen jövő várna a sátánra ezen a Földön, a kettősségek színterén, ahol jó és rossz, élet és halál egyenrangú?

– Nem egyenrangú! Birtokoljuk a megváltás kegyelmét!

– Zseráld, a Föld nem tisztítótűz, hanem pokol. A Nirvána elérhetetlen, akár a Mennysország. A pusztulás tudatával létezni büntetés, kell valami reménynek nevezett hitegetés.

– Szidónia, gyere velem – hív Zseráld.

Magához emel, összeforrunk. Lázban égünk, eggyé lesz vérkeringésünk. Beleremegek a gyönyörbe, pedig meg sem érint.

– Hová viszel? Miben hiszel? – faggatózom.

Zseráld mosolyog. Fénylik a szeme. Fényes út nyílik előttünk. Nincs tér, idő, nincs nehézkedési erő! Gondolatözönök energiájával haladunk, szabadságszárnyalás lök felfoghatatlan örömbé, végtelenbe. Örök élet: testkolonc nélküli kötetlenség. Lélekünkre visz Zseráld a Teremtés Országába. Sok milliárdan jönnek elénk. Mind ugyanazt sugározzák felénk. Azonos lesz a tudatom, akaratom az övékével, osztatlanul azonosulok az ismeretlen ismerőssökkel.

Zseráld mosolyog. Fénylik a szeme. Örül mosolyomnak, szemem fényének.

– Az ember mindig akkor távozik az életből, amikor legközelebb van az üdvösséghez – mondja.

Millió mutatni valója van.

– Szidónia, az egyszerűségnél nincs változatosabb. Amit érzel, mind a tiéd. Eddig birtokoltál emberként, eztán birtokolsz teremtként. Forrása, része és élvezője leszel a hibátlannak. Ami bennem a szeretet, az téged Teremtővé tesz. A szeretetlenségben Isten velünk szenved.

Szerelmes leszek Zseráldon keresztül Istenbe. Áhítattal csodálom a lélekbirodalom alkotóinak egységét, erejét. Utamon velük

magamhoz jutok. Ahol jelen vagyok, mindent átlátok, meglátok. És ahol nem vagyok jelen, ott is jelen vagyok.

– Mit adtál, édes Istenem, mit mutattál, édes szerelmem?

Zserárd mosolyog, fénylik a szeme. Örül mosolyomnak, szemem fényének. A szavakat kerüli, észrevételeimet figyel.

Hallgatásban a figyelem a legeszményibb társalgás.

Zserárd tudja: az alkotó megfigyelő. Olyat is lát, ami másnak el sem képzelhető. Az alkotó, az alkotás ezért megfejthetetlen titok. Zserárd tudja: talentummal kínok közt él az ember.

– Szidónia, gyere velem – szólal meg, és úgy hoz vissza a homoksivatagba, hogy meg sem érint. Jaj, megint a tér, idő foglya leszek. Halandó.

Lehunynom szemem. Zserárd testét testemhez szorítom. Öleljük egymást vágyban, tűzben. Évezredek tartanak minket Föld és ég szentségében.

Az érintés teljessé tesz, hiányától gyengeség környékez. Bár csak az öröm öntudatlanságában maradhatnánk, az örök életben a változásból kiszakadhatnánk!

– Köszönöm, Istenem, az érzékelést!

Hátralépek. Nem lehetünk élő holtak egymás karjában!

Zserárd kővé dermed, megdobbán a szíve, az enyém megáll. Kinyitom szemem.

– Egymást szeressétek, ne engem! – szól valaki.

– Nem fűzhetem magam szeretetkötelékkel senkihez. Kiszolgáltatottá válok! – villan át rajtam.

Zserárd szeme fénytelen, keze tehetetlen. Keres valamit, amit megtalálni lehetetlen.

– Zserárd, a pap megy elől, utána az emberek, nem az emberek elől, és utánuk a pap! – bátorítom. – Ha megrettensz rád ruházott hatalmadtól, mert mögötted száz irányt követel a tömeg, fordulj meg, emeld rájuk világegyetem-szemed, és harsozd: Iránytű vagyok Isten kezében! Nem imbolygó érzélem vezet.

– Igen, hallottam ezeket a szavakat egy ravatalon. Nem gondoltam, hogy közléssé formálódnak a szádban – feleli Zserárd.

– Miért mutattad meg az örök életet, ha visszahoztál? Azt akarod, hogy sóvárogjak a tökéletesség után?

– Szidónia, bejárod a Louvre paradicsomát, a művészet földi kiadását. Nézed Isten kiválasztottjainak testet öltött látomását. Belehalsz a varázslatba, a felszínen kell folytatnod utadat. Gyönyörben is készülni kell az elszakadásra. Nézek egy remekmű-asszonyt. Átvilágít, rám rávilágít. Tudom, nem birtokolhatom.

Isteni adomány a belülről mondott szavakat mástól, kívülről hallani!

– Zseráld, nem válhat valóra az ember álma! Eszem ágában sincs hitegetni magam, hogy nekem mindenható kulcsom van, ha ajtó nincs sehol! Eszem ágában sincs üres arénavilágban élni, közösségben akarok létezni!

– Szidónia, a közösségben is egyedül vagy, és magadban is közösségben lehetsz, ha keresztet vetsz, ha szeretsz. Eszem ágában sincs nekem sem üres arénavilágban élni. Meg akarom osztani életemet Isten ajándékával, nekem teremtetett társammal. Nem akarom egyedüllétemet hurcolni, még ha tudom is: fájdalom nem más, mint sóvárgás Isten után. Teremts magadban világot, és fedd le a világnak!

– Zseráld, itt állok a homoksivatagban. Nincs erőm az életet választani, könnyebb a halállal békét kötni. Nem tudok alkotni. Nincs se vásznam, se festékem, se ecsetem, se vizem.

– Szidónia, minél többet ér el az ember, annál könnyebben viszi az élet súlyát. Te azért születted az emberek közé, hogy fessed a világot. Van vásznad, a bőröd. Van ecseted, a kezed. Az ásványok porából van festéked.

– Zseráld, vizet kellene fakasztanom a pusztában! Hogyan bírkózzam a sivársággal?

Zseráld eltűnik. Szakadatlanul könnyezek.

– Istenem, újra festhetek!

Székelyhidi Zsolt

A teremtés könyve

Őstörténet

1. fejezet

A világ teremtése

(részlet)

1.

*Legelején
voltam
csupa
lehetőség.
Rezdülni
váró
állapot.
Üres mezőn
töltés.
Ép
entrópia.*

*Vérezni
akartam,
de nem
voltam
hús.
Száj nélkül
szomjas.*

*Cseppként
szikkadtam
nyelv üregén.
Ég
boltjára
emeltem
nem-voltomat,
és fáztam,
csupaszságomat
nem hordta
bőr,
ami alatt
még nem
termelt
a test.*

*Lehető
este és reggel,
első nap.*

2.

*Keletkezni,
hogy múlni
ne kelljen.
Szüntelen
növelésbe
fogok,
kitalálásom
alakzatai,
mint
tőmondatok.
Micsoda
formásság,
bársony
boltozat,
bőrszín
válaszfal!
Kinn
forgó
űr,
felelősség:
ne rontsak.
Alakuljak
kellő
szavakká.*

*Körülhatárolt
este és reggel,
második nap.*

3.

*Erősödő
bennem
a föld,
hajamnak
áll az ég.
Köztes
fatörzsként
nyúló
részleteimet
szeletelem.
Mit jelent
az elvágódó
tudásfa,
koronája
a felség
érzete?
Karomon
levelek
indulnak,
értem
a kapcsolat
mikéntjét.
Nőnek
az ágak,
formába
töltöm
leveleim.*

*Ágazó
este és reggel,
harmadik nap.*

4.

*Fényeket
hajlítok,
gyúrok
két marokra.
Legyenek
gigászi
égitestemre
díszek,
arcomra
szemek
gyúljanak,
bámuljak,
égjek.
Csillagokat
lássak
ébren,
tüzeket
felhőkben,
űri
porszemek
engem
tükrözzenek.
Sokszoros
sugárban
legyek én
fénytünemény!*

*Gyulladó
este és reggel,
negyedik nap.*

5.

*Felázó
testemre
lötybölök
tengereket.
Legyek
az áradás
leglényege.
Folyjon
át rajtam,
ússzon fel
bennem,
öntsön el
végleg
a bolygó!
Nyelni
akarom,
ami
élő,
vétlen
és szabad.
Kopolyút
növesztek,
ha úgy
úszhatom
meg
a hullámokat.
Átereszteni,
szűrni
magamon
kívül
és belül.
Teremtésemben
forgó
áramlatok.*

*Hullámszó
este és reggel,
ötödik nap.*

6.

*Állatok
járnak
bennem,
lassan
topogók
és vágtában
élők.
Kiterjedek
és összehúzódom,
hogy
rendeződjön,*

*teljesedjen
a kép.
Élő
és élettelen,
föld és víz
helyére kerül.
Levegőbe
emelkedem,
nem
távolodok.
Bolygó-
hasamban
hiszek,
én,
az űr.*

Pócs Balázs

Part

*Azt ígérted, együtt megyünk,
visz a víz,
nevünk a parti homokra írjuk,
nevetve néztél hátra,
megkérdezted, kezünk ejtett-e hibát.
Láttam, nem csak helyszűke miatt
kerültek egymáshoz
oly közel a szavak ott,
ahol majd habokkal
keveredik a pernye,
és vízbe hull a part.*

Jó volna

*Selyembe öltözni, homokon járni,
reggeli ködben holdfényt ölelni,
éles fűszálon lecsurogni,
s mi a kettőben egy,
újra összeérne odalent.*

Feloldozás

*Szemedből hulló, sós ízű idő
mossa arcom, lefolyik borostámon,
barázdát szánt a bőrömbe.
Szénné égett csontjaim a szél zilálja,
várok a kalácsillatú feloldozásra.*

Sarnyai Benedek Máté

Vajdainé átszállt a vastag tölgyfán

Ernyicsén csak a Vajdai családnak volt magyarországi ismerőse. Hunya tisztelendő úr szerint valahol Pécs környékén.

– A Vajdainének éltek arra valami rokonai, de nem tudni pontosan, hol. Baranyai aprófalvak: ezek nevét a fene se tudja megjegyezni. Mánfa? Márfa? Orfú? Martfű? Alig lehet őket kibogozni egymásból. Ha az Atyaúrsten odalátogat, maga sem tudja, merre van pontosan.

– Nem mintha csak ez lett volna furcsa bennük – mondta Karagoly Imre, a Tengernagy presszó tulajdonosa. – A Hunya egészen vad dolgokat is képzelt köréjük. De maradjunk csak a tényeknél – Karagoly a pult mögött állt, onnan mutatott az egyik, sarokba állított asztal felé. – Mindössze két nő volt, aki a preszszóba járt beszélgetni. De közülük is a Vajdainé volt az egyetlen, aki az ura elől menekült – Karagoly káposztalevet kezdett szűrni egy műanyagpalackba.

– Nem csak az ura volt a baja! – mondta Filvig Andrásné, akit néhány órával később kérdeztünk. Ő volt a Tengernagyban Vajdainé beszélgetőtársa. – Hanem a fiai is: mindhárom kisebb-nagyobb fickó. Túl sokat hallgatta őket.

– Még hogy túl sokat! – nevetett fel Kapory Oszkár, Ernyicse polgármestere, és ujjjaival idézőjeleket mutatott. – Persze, mindenkinek betelhet a hócipője, hogy cifrábbat ne mondjak – jobboldali pofazacskójában közben (szokása szerint) dohányt rágott. – De nem kedvtelésből hallgatjuk a nőket, ahogy ők se abból hallgatnak minket. Egyszerűen csak, mert tudjuk: meghülyülünk egymás hangja nélkül.

Hunya tisztelendő úr jól ismerte a beszélőviszonyt az asszonyok és az uraik közt.

– Az ernyicsei férfiaknak, legyenek akármilyen idősek, szokásuk, hogy nőknek csak magukról képesek beszélni. – A sekrestye

asztaláról felemelt egy rózsafüzért. – De ez nem egyirányú: inkább úgy kell elgondolni, mint ezeket a golyókat a füzéren – két ujjával megfogott egy vastagabb golyót. – Innen indul a beszéd. Majd megjár egy-két kisebb golyót: ezek legyenek az ernyicsei asszonyok – egyenként végigtapogatta őket, mígnem egy újabb vastag golyóhoz ért. – Aztán ismét eljut egy férfihoz, mivel cserébe az ernyicsei asszonyok csak az uraikról tudnak beszélni.

– El is felejténék az uraink a maguk dolgát, ha mi nem jegeznénk meg mindent, amit hozzánk beszélnek – szögezte le Filvigné. – De tudják, ezzel nincs semmi baj, ha mondjuk egy lány és egy feleség jut egy férjre és egy fiúra. Szét lehet osztani a férfiak gondját-baját egymás közt. De Vajdaiéknál három kisebb-nagyobb férfi jutott egy nőre. Egy apa és két fiú.

– És akkor kilyukadunk ide – Hunya megfogta a keresztet rózsafüzérje végén. – Ez lehetnék kis szerénytelenséggel én. Ha hozzám egyszer beérkezik, akkor bármilyen irányba indulhat tovább a szóbeszéd – Hunya felkacagott. – A Filvigné mondta is, hogy én vagyok az egyetlen férfi Ernyicsén, aki mindig csak másokról beszél – elkomorodott az arca. – De látják, ez így megy, egészen addig, amíg mindenki meg nem tud mindent – leengedte rózsafüzérét az asztalra. – Ha valaki ebből csak úgy ki akarja venni magát azzal, hogy nem hallgat a férfigangokra... Az vagy megőrült, vagy nem is ernyicsei.

Kapory Oszkár nagyokat harapott a jobb pofazacskójában tartott dohánydarabokra.

– Vajdainéről és az egész Vajdai családról azt se tudtuk, hogyan kerültek Ernyicsére. A román határ felől nem jöttek, és arra se mentek soha. Egyszer csak itt teremtek! – Kapory kézbe vette a dohányvágó kést, újabb dohánylevelet tett maga elé az asztalra, aprítani kezdte. – Ha pedig Magyarország felől jöttek, nem tudom, hogyan mászhatták át vagy kerülték meg a nagy tölgyfát a város határában – Kapory kezében megállt a kés. – Már akkor is azt mondtuk: biztos átrepültek a tölgy fölött!

– Repültek, vagy a Vajdainé csettintett egyet, és hipp-hopp, itt teremtek! Én bármit el tudok képzelni! – mondta Hunya tisztán.

telendő úr. – Nem az a lényeg, pontosan hogyan kerültek ide! Hanem az, hogy aki nem Románia felől érkezik Ernyicsére, az, higgyék el, csak boszorkány lehet!

Hunya tisztelendő úr ezen állításával nehezen lehetett vitázni. A tölgyfát mi is többször megvizslattuk. Amilyen magas, amilyen széles: a madár is éhen pusztul, mire átrepüli.

Filvigné szerint Hunya tisztelendő úr legnagyobb baja az volt, hogy nem ismerte Vajdainét.

– A Hunya engem is elkönnyelhetne idegennek, boszorkányosnak, akárminek. De rólam legalább annyit tud, hogy azért nem beszélek a férjemmel, mert megőrült: ő sem akar hozzám, sőt a tisztelendő úrhoz sem beszélni! Zsike pajtásné – ahogy Filvigné becézte Vajdainét – viszont teljesen tiszta aggyal ódzkodott attól, hogy akár egy szót is váltson a Hunyával. Nem hiányzott neki még egy férfihang, beszéljen az akármiről is.

– Nem mintha érteném, miért kérdeznek annyit Ágicától! – kiabált felénk Karagoly a Tengernagy presszó pultja mögül, miatt Filvig Andrásnét kérdeztük ki. – Nem mintha újakat mondhatna hozzám képest!

Filvigné szeme villámokat szórt Karagoly felé.

– Talán azt is tudod, kedves Imre, hogy miről beszélgettünk Zsike pajtásnéval?

Karagoly hangosan felkacagott.

– Kell arról mondani bármit? Nem mintha Vajdainé egy-két mondatnál többet beszélt volna magáról. Aztán már csak azt csinálta, ami neked tetszett: kérdezett. A te nyelved pedig végre pöröghetett kedved szerint!

Kapory nemrégiben arról is hallott, hogy a Vajdai gyerekek különös lényekké váltak.

– Herman és Ulrik, a két Vajdai fiú, úgy hírlík, mágiába kezdtek. Átváltoztak egymásnak – oldalra fordította fejét, a bal arcfelet mutatta felénk. Mélyen beesett a pofazacskója ezen az oldalon. – Ez még csak hagyján, de egy idő után az anyjuk és az apjuk alakját is kedvük szerint cserélgették, és a múlt nyár végére senki sem tudta, hogy pontosan ki-kicsoda náluk.

Kapory információi szokás szerint Hunya tisztelendő úrtól származtak.

– Én akkortájt kezdtem igazán figyelni Vajdaiékra – mondta Hunya, és a rózsafüzér golyóira mutogatott. – Nem lehetett eldönteni róluk, hogy melyik családtag melyik: hol lenne helyük ezen a füzéren. A Hermanra, az Ulrikra vagy a szülők nevére: Jánosra, Erzsikére egyszerre ugrottak, ha mertek egyáltalán ugrani. Sokszor csak szótlanul mind összébb és összébb tömörültek egy kupacba: senki sem mert jelentkezni a megszólításra.

– Ebből a meséből annyi biztos igaz, hogy a két gyerekről, Hermanról és Ulrikról senki nem tudta megmondani, melyik melyik – bólogatott Karagoly. – Nem mintha nagyon hasonlítottak volna egymásra. De szintúgy nem mintha két ilyen név közt bárki akarna bármilyen különbséget tenni.

– Pedig ebben csakugyan volt még valami furcsaság! – vágott Karagoly szavába kapkodva Filvig Andrásné. – Zsike pajtásné ezért szakadt el otthonról! Nekem úgy mondta: rá kellett találgon magára a sok férfibeszed közt. Jelentsen ez akármit is.

Karagoly a pult mögött összezsáptá a tenyerét.

– Tényleg, Ágicám?! Na, csak van a fejedben valami homályos ismeret erről a nőről. Nem mintha tudnánk, pontosan mi a rákfene is az! Egyáltalán te tudsz róla bármi biztosat, azonkívül, hogy nem akart férfiak közt élni?

Filvigné válaszolni akart, de megakadt a nyelve. Talán csak tetetni akarta a töprengést, de a plafonra mészelt.

– Ez a boszorkány! – fortogott Hunya tisztelendő úr. – Nemcsak, hogy nem a román határ felől jött. De meg is akart fosztani minket Romániától.

– A Vajdainé, ahogy múlt az idő, arra használta csak Ágicát, amire való – mondta Karagoly, és a presszó faliórájára nézett. – Na, most már idő van! – eltette a hűtőbe a leszűrt káposztalevet. Mire visszafordult, már a káposztapálinka volt a kezében. – Szóval Vajdainé az Ágicánál, nem mintha meglepő lenne, afféle matematikai dolgokról kérdezett.

Bólintottunk: való igaz, a Filvig házaspárból került ki a város két legelismertebb matematikatanára.

Filvig Andrásné fellélegzett, amikor megkérdeztük, hogy Vajdainé mire is volt kíváncsi. Beszélni kezdett. Keveset mondott, de a nyelve mindvégig pörgött.

– Annyi volt a lényeg, és ezt nem szeretném túl hosszan fejtegetni, de tényleg, ha a lényegre kíváncsiak, akkor annyi, hogy bizonyítható-e, hogy valami nem létezik, valamilyen számszaki módszerrel. És hát persze, hogy bizonyítható!

Karagoly a pult mögött lehúzta a negyedik kupica káposztapálinkáját, és Ágica felé szólt.

– Én csak az elismerésem fejezem ki Vajdainénak, hogy bármit megjegyzett ilyen beszédtempó mellett.

Kapory a kezeire nézett, mindkettő üres volt, felhúzta a szemöldökét. Titkárnőjétől később megtudtuk, hogy mostanában csak akkor nyugodt igazán a polgármester, ha a szája mellett a keze is tele van rágódohánnyal.

– Meglepett Vajdainé, amikor egyszer elhívott a Tengernagyba – Kaporynak szinte préselnie kellett a szavakat az ajkán kifelé.

– Nem is gondoltam, hogy egy nő be meri oda tenni a lábát. De úgy voltam vele: ezzel végül is megtisztel! Mégiscsak előbb akar engem hallgatni, mint Hunyát.

A Tengernagyban este hatig tartott az alkoholtilalom. Karagoly állítása szerint azért, mert ha már az otthoni szűnyogírtásért fizetnek, azt mindenki végezze becsülettel a munkaidőben.

– Amíg nincs pálinka, szinte nincs is miért eljönni hazulról! – mondta Karagoly, és hat után tíz perccel kitöltötte nekünk az első kupica pálinkát. Ő is ekkor ivott a nap folyamán először. – Érezni benne a lilakáposzta édeskés ízét, el is felejtí az ember, hogy marja a torkát! – Karagoly töltött mindannyiunknak egy újabb kupicával. – Az egész városban csak Koszi pajtás – ahogy Karagoly becézte Kaporyt – akar leszokni róla. Akkor sem ivott, amikor Vajdainé lehozta őt ide.

Kapory enyhén könnyezni kezdett.

– Igen, a lilakáposzta, akár léként, pálinkaként, vagy csak úgy savanyítva sokszor bekavart abba, hogyan forog az agykerekem – szájúregének jobbfelén pattantak a zápfogak. – Vajdainével, főleg azok után, amiket Hunya tisztelendő úr összehordott róla, csak olajozottan kattogó fejfel akartam beszélni.

– Vajdainé a terítőre szorította Koszi pajtásom kezeit. Koszi pajtás mocorgott a székén, ez mindenkinek feltűnt. Nem mintha bárki akart volna bármit tenni velük – mondta Karagoly, és megvonta a vállát.

Kapory a szemeit törölgette.

– Ő beszélt. Ez volt az első, ami meglepett. Egyből magához ragadta a szót azzal, hogy bebizonyítja: nem élhetünk a román határ mellett. Ezt higgyem el neki: írd és mondd!

Filvigné, miután megvárta, hogy Karagoly kinevesse magát a gyors beszédén, kicsit sem lassítva folytatta.

– Statisztikát kell készíteni. Akkor van erre szükség, ha a maga teljességében nem tudunk valamit megmérni, csak néhány elemét ismerhetjük az adott dolognak, ezekből kell valahogyan becslést adni. Zsikének csak ezt kellett megértenie. Ha meg akarjuk mérni a létezést, vegyük úgy, mint egy eseményt az időben, amihez valószínűséget rendelünk – hátrahúzta a nyelvét, kissé megmozgatta, nehogy begörccsölgjön. – Nem ismerjük pontosan az időt: nem tudjuk, hány évből áll eddig! Épp ezért azt sem tudhatjuk, mekkora szeletében élünk biztosan a román határnál, és mekkora szeletében biztosan nem. Jobb híján vegyük úgy, hogy minden egyes pillanatban ugyanakkora valószínűséggel élünk ott.

– Már nem emlékszem pontosan, miket mondott nekem – lihegett Kapory, és kifújta az orrát. Sok dohánymorzsa a barnás váladékban talált kiutat a polgármester szájúregéből. – Akkor se értettem igazán. De abban valahogy biztos voltam, hogy csak igaza lehet. Semmit nem tudtam ellene mondani, az bizonyos!

– Zsike pajtásné tehát úgy gondolhatott az időre, mint az évek egy bizonytalan nagyságú halmazára – fejtegette tovább Filvigné. – Tudja, a matematikában szeretjük a véletleneket, mert furcsa

módon velük lehet a legbiztosabban számolni. Épp ez a véletlen tud adni egy megbízható eljárást: a lényege ebben a logikában, hogy ha véletlenszerűen ismerünk egyes éveket, akkor, ha belőlük sokszor, megint csak véletlenszerűen újra meg újra kiválasztunk azonos méretű, kisebb csoportokat, azokkal jól közelíthetjük azt, ami az összes évet figyelembe véve valóban létezik.

– Szorította a kezem terítőre. A jobb mutatóujjammal pedig a terítő kis kockáira bökött. Közben nem engedte, hogy levegyem a tekintetem a szeméről – mondta Kapory. Üres bal pofazacskójából ki-be zihált a levegő.

– Vegyük az elérhető évek számát tizenhárommilliárdnak. Csakugyan véletlen, hogy mi pont ennyit ismerünk, nem lehet bebizonyítani, hogy ne lenne az. – Filvigné metszőfogai összekoccantak, kis híján megharapta a nyelvét. – Nézzük, hogyan becsülhetjük belőle azt az időt, amit a román határnál töltött a városunk: vegyünk a tizenhárommilliárdból véletlenszerűen és végtelenszer mondjuk ezer elemből álló csoportokat. Átlagoljuk ki őket: melyik csoportban hány olyan évet találunk, amikor mi itt vagyunk, Románia pedig a határ túloldalán? A legeslegtöbb esetben nulla ilyen év van.

– Olyasmit mondott, hogy gyakorlatilag esélytelen, hogy bármikor is mellettünk létezzen Románia – mondta Kapory, arcára fájdalmas grimasz ült ki.

– Nos, igen – vágott a szavunkba Filvigné, mikor egy lélegzetnyi szünet közben elmondhattuk neki, amit Kaporytól hallottunk. – Egy ilyen gondolatsor végén erre juthat az ember: nem ismerjük az összes évet, amit ismerünk, abból pedig csak arra tudunk következtetni, hogy mindegyik pillanatban eszméletlen kicsi valószínűséggel vagyunk a román határnál.

– Elenyészően kicsi ez a valószínűség – mondta Kapory, miközben egész arcát eltakarta zsebkendőjével. – Ezt bizonygatta: elenyészően kicsi – megremegett a karja.

– Vajdainét tényleg akkor láttuk először több mint három mondatot egyben beszélni – ismerte el Karagoly a harmadik pálinka előtt. – Nem mintha bármikor is sokat akartam volna tőle kérdezni.

– Egyszer szólt úgy istenigazából hozzám. De akkor se szóhoz, sőt szinte lélegzethez se hagyott jutni – mondta Kapory, és a kendő alatt sunyin egy újabb maroknyi dohányt csempészett a szájába.

Mire elhallgatott, elrántottam tőle a kezemet, de szerintem kicsit hagyta is.

– Egymás mögött mentek ki az ajtón. Elöl Vajdainé, utána három lépéssel Koszi pajtás – Karagoly egy mozdulattal a mosogatóba seperte mindhárman kupicáját. – Én ennyit tudok mondani erről az egészeztől!

– Dülöngéltem utána, mint egy lesántult doberman – próbálta artikulálni a hangzókat Kapory, majdhogynem hiába: a jobb arca zsibbadt volt, a szájüreg baloldalában pedig alig tudott bármilyen akadályba ütközni a kiáramló levegő. – Vajdainé jobbra indult, a Szerű utca felé. Én a másik irányba néztem, a román határ irányába. Kinyújtottam a kezem: olyan volt, mintha egy mozdulattal át tudnék nyúlni az egész országon. Talán Ploiestinél át is futott a kezem egy olajfűrotornyon. Csoda, hogy nem karcolt meg!

Filvigné láthatólag kifulladt a hosszas okfejtésben, így magának is adott néhány másodpercnyi gondolkozásidőt.

– Jó, elfogadhatom, hogy talán tényleg senki nem ismerte itt Vajdaiékat. Én se. És? Attól még félni kellett volna tőle?

– Visszafordultam Vajdainé felé. Utánakiabáltam: tudhat bármit, de biz’ isten, akkor ő sem létezik! – Kapory leeresztette a zsebkendőt az arca elől. A magánhangzókat lihegte. – Ő csak felcacagott. És ledobta a kabátját. Kibukkantak alóla a fekete szárnyak. És elszállt! Én csak a kezeimet nézegettem. Higgyék el, ahogy mondom: fél perc múlva nem láttam őket.

Karagoly hosszan tapsolta Filvignét.

– Ez az, Ágicám! Nem mintha nehéz lenne, de csak ennyit kell megérteni! Minek félni olyantól, amiről azt se tudjuk, miféle? Féljünk csak attól, amitől tudjuk, hogy félni kell! Nem mintha nem lenne ilyenből elég sok.

Karagoly kibaktatott a pult mögül, és Ágica mellé, a mi asztalunkhoz ült.

– Itt éltünk a határon – szögezte le sztoikusán Hunya tisztelendő úr. – Ezzel volt, aki jól megvolt, akadt, aki nem – elmosolyodott. – És persze Sandal Balázs, aki a lóügyletek miatt annyit járt át a határon, hogy már azt pletykálták róla, netán szeretőt tart Romániában, ha ugyan nem vette feleségül lovastul, mindenestül az egész országot! – a tisztelendő úr keserűen lebiggyesztette az ajkát. – De mindent egybevéve: ha nincs Románia, maguk meg tudják mondani, hogy egyáltalán hol vagyunk? Magyarország ez? Mert magyarországi emberből eddig csak Vajdaiékat láttuk. Azok meg, úgy látszik, elvitték a románokat is!

– Hunya tisztelendő úr valahogy úgy van Koszi pajtással, hogy lassanként már csak egymásnak hisznek – mondta az asztalunknál Karagoly. – Koszi sok mindent láthatott aznap éjjel. Leszokás közben nem tudni, ki mit képzel be magának. Nem mintha a sok káposzta ne lenne hasonló hatással az emberre!

Filvigné arca mosolyra fordult.

– Tudok még egy dolgot Zsike pajtásnéról: Pellérd. Az a baranyai település, ahol a rokonaik laknak!

Karagolyra nézett, huncut vigyorral.

– Nem mintha hallottam volna valaha róla, de rendben, Ágicám, te nyertél! – válaszolta Karagoly, és próbált ugyanolyan huncutul nézni Filvignére. – Cserébe az első kör pálinkát a ház állja neked.

Ágica vigyora egyre szélesebb lett, ahogy Karagolyhoz beszélt.

– Van egyéb kérdeznivalód?

Karagoly felröhögött.

– Na, Ágica: ritkán kérdezel, de akkor is csak azt várod, hogy kérdezzenek!

– Vajdainé elrepült: biztos szállt utána az egész család is! – Kapory arca jobb oldalában a fogsorát nyaldosta, úgy tűnt, fennakadt egy kis dohánydarab. Ez megakasztotta a figyelmét, egy óvatlan pillanatra kereken nyitva felejtette a száját. Gyorsan a bal arca elé húzta zsebkendőjét, és fogpiszkálót vett elő. Egy pislantásra beláthattunk a szájüreg bal oldalába: hiányzott onnan az összes foga.

– Koszi pajtás a dohányzást magyarázza a Vajdainé-üggyel – mondta Karagoly, és egykedvűen bólintott. – A rágási kényszer mindig előjött belőle, ha ideges volt. Ahogy ő mondja: ha nem rág ilyenkor, azt se hinné el, hogy létezik, vagy hogy ő mint Kapory Oszkár létezik. Nem mintha meglepő lenne: a vajdainés este után pont ez a probléma kattogott a fejében. Két nap múlva viszont azt mondta, a kezét is újra látni kezdte a dohányaprítás közben.

– Misén mostanában senkit nem látok a Vajdai családból – mondta Hunya tisztelendő úr. Felemelte még egyszer a rózsafüzért, és kerekre kibontva tartotta felénk. – Bár, ha ezt a kört nézzük: valójában sose fordultak meg Ernyicsén.

– A román határról nemigen tudok mit mondani, eddig sem jártam arra – rándított a vállán Filvigné.

– Nem mintha nem volna jobb így, hogy nem tudjuk, van-e még Románia, vagy nincs – fűzte tovább Karagoly. – Nem ismerjük: hát akkor minek félni tőle? Vagy attól, hogy van, vagy attól, hogy nincs – az asztalra csapott, széles vigyora majdhogynem mind a negyvenkét fogát kivillantotta. – De mintha mindenki pontosan annyit tudna Romániáról, mint Vajdainéről! Vagy bárkiről egész Ernyicsén.

Lajtos Nóra

Mennyből lehajló mirtuszág

*Mennyből lehajló mirtuszág vagyok,
de az is lehet, hogy pokolban vérző
csipkebokor. Magas az ég, s odáig
az út bennem gyöngykagylóvá
változik, benne érek mennynek
gyöngyévé, ha az Isten belém karol.*

*De mély a földnek pokoli bugyra,
ahová Dante kezét fogva megyek,
nem tudom még, meddig kell süllyednem,
hogy földi bűneim ágaira fészket rakjon
a kikelet.*

*Újjászületik bennem minden,
mi egykoron lelkem legmélyén rejtve volt,
s Kharón ladikján megcsillanni látszik
az alvilági telihold.*

*Majd feleszmélek egy
pillanatra, hínáros dzsungel-lelkemet
a Nap fényesre fűrösztli, így megyek
Isten elébe, hogy váljak a mennynek
tündöklő, hófehér gyöngyévé.*

Csanda Mária

Kút

Nem messze az erdőtől van egy kutam, mohos kövek veszik körül. Fölé hajolok, a víz alig látszik az egyre sötétülő távolságban. Megcsillan rajta a fény, amikor a nap bevilágít a cserepek közt a kútkávéra épített tetőn. Vajon hány méter mélyen kezdődhet a víz? Nehéz felhozni, de megéri, mert finom. Ha sokáig nem iszom belőle, visszazarándokolok hozzá, feltekerem a vödöröt, és szomjam oltom. Olyan, mintha az élet vizét innám. Ha egyszer kiszárad, megöregszem és meghalok.

Forrás

A víz felbugyborékol a földből, néha csak vékony ér, máskor bő vízzel ömlik. Kis tavacska keletkezik körülötte, a növények sűrűbben nőnek itt, mint a kertben. A bokrok is nagyobbak, olyanok, akár egy díszlet a vízi színpadon. Lápos a talaj, de csak a forrás közelében, úgy egy-két méter sugarú körben. Aztán a víz a föld alá bújik, és ki tudja, hol bukkan elő megint? Úgy sejtem, hogy azon a réten, ahol mindig lehet gombát szedni, és egész évben nyílnak a pipitérek.

Tenger

Sok tengeréztörténetet olvastam gyerekkoromban, de a tengert nem láttam, csak amikor már nővé értem. Nem nyugözött le. Hiányzott az otthonosság, ami a tavak láttán mindig elfogott. Jóval hidegebb, mordabb, csónakok helyett motoroshajók, pákász helyett tengerész. Északi tengerparton bóklásztam, lehet, a délire kellett volna mennem. Végül megbékültem a holland tenger világoszöld színével, egy ottani öböl visszahozta a tó-érzést. Combíg feltúrt nadrágban futkároztam a habokban. A parti homok dűnébe rendeződött, mintha a víz hullámainak formáját a föld is átvenné, és a visszahúzóó apályban láthatóvá válna, akár egy vallomás.

Juhász Tamás

Mérleg

„A délutáni órákban megérkezett a Dob utca és a Nyár utca sarkára a Miklós hurrikán.” Valahogy így kommentálná egy híradós Miklós érkezését, gondolta Gábor, miközben egykori zenésztársát figyelte. A „hurrikán” éppen felrántotta a kocsmajót, legázolt egy búcsúzkodó párt, meglökött egy szájhoz emelt kávécsészét, végül felborított egy táskákkal megpakolt széket.

Ebben nem változott. Most is kirobbanó energia hajtja. Ezért voltunk tökéletes szerzőpáros, nosztalgizált a férfi. Ő adta az energiát, amit én a megfelelő mondanivaló irányába tereltem.

Eközben Miklós odaért Gábor asztalához, és szélviharból szelőlővé lassulva kezét fogott régi barátjával. Aztán a hurrikánságtól kifulladásra egy székbe roskadt.

– Fuh.... Bocsi a késésért! Borzasztó, ami a városban van!

– Addig rendeltem neked is egy – Gábor mosolyogva tartott hatásszünetet – Kozelt.

Miklós értette a célzást, jóleső nevetéssel maga elé húzta a sört.

– Úgy rémlik, azon a „remek” 83-as lengyel turnén nemcsak egyet ittunk... – és gyorsan lecsapta a saját poénját –, vagyis pont, hogy nem rémlik. Na de – kapcsolt át komolyra –, már rég szerettem volna... – elharapta a kezdést, inkább hivatalosra állította magát. – Tegyük félre az ellentéteket, álljunk össze újra! A Kossuth-díjunk aktualitásnak és reklámnak is tökéletes. Támogatást is kapnánk.

Észrevette Gábor felhúzott szemöldökét. Zavartan hozzátette.

– A barátaim a kormányból... megígérték.

– Tudtam! – dünnyögte Gábor inkább magának. – Volt az a félmondat ott a Kossuth-díj átadó utáni sajtótájékoztatón. Csak reméltem...

A mondat bizonytalanul megszakadt. Mit is? Hogy egy ilyen bejelentést először megbeszelnének? Vagy hogy nem ők lesznek

a századik zenekar, amelyik búcsúkoncertekből él? Vagy pont fordítva?

– Ugye te is szeretnéd? – Miklós hangjában már hallani lehetett a feléledő hurrikán előszelét. Gábor azonban a kérdést figyelmen kívül hagyva folytatta a merengést:

– A barátaid a kormányból... Akikről az én barátaim azt állítják, a kultúra minden pénzét a sportba ölik, a maradékot meg a hűbéreseiknek adják. A többiek meg örüljenek, ha kapnak pár lerágott csontot.

– De hát így volt mindig – ütközik meg Miklós. – Nem emlékszel: „Le kell menni kutyába! Légy a kutyák királya...”

– „Ne királyok kutyája” – fejezte be Gábor szomorúan.

Az átkosban hazafelé mindig ezt a Hobó-számot énekelték, ha egy dalukat cenzúrázták. Erőt adott nekik egy következő megalkuváshoz, akkor – hogy ne fájjon annyira – kompromisszumnak hívták. „Pár sor, néhány gondolat törlése egy lemezért cserébe: nem nagy ár.” Így győzködtek magukat. Ám Gábornak a rendszerváltás, illetve a Nautilus feloszlása óta nem kellett ilyet tennie... Legalábbis csak ritkán. Miklós már más lapra tartozik. Neki a cél a fontos. Bármilyen lehetőséget lógnak elé, ha úgy érzi, az előrébb viszi, két kézzel kap utána. Ironikus módon az ilyen zenészekről írták anno a *Mefisztó* című dalukat: „Legyen Istentől vagy ördögtől az üzenet, ha eladhatod vele a lemezed.” Gábor rettegett minden állami támogatástól. A maiaktól különösen. Nem akarta újra a régi tetoválást. Azonban ezt hiába magyarázta régi barátjának, Miklós a lehetőséget csodásnak, támogatóikat nagylelkűnek tartotta. Elvek miatt hagyjanak ki egy sikeres búcsúkoncertet?

– Elég volt! – vágta oda Miklós a vita sokadik percében. Megmarkolta a széke fonott karfáját, hogy felemelkedjen. – Azt hittem, ugyanazt akarjuk! De neked elveid vannak....

– Várj! – Gábor megijedt. A hurrikán kezdett elszabadulni. Hiába, a huszonnyolc évnyi szünet alatt kijött a gyakorlatból. Gábornak a Nautilus a nagy szerelmet jelentette, ami fényével túlvilágít minden későbbit. Utána már egy formáció sem volt olyan

inspiráló. Szerzőtársával hiába távolodtak egymástól fényévekre, a közös zenélés és alkotás csábításának nehezen bírt ellenállni. Miklós szeme mindig meglátta a társa kamuból odavetett sorait; ugyanígy fordítva: ő is rögtön észrevette, ha egy dallam önismétlő, vagy a jól ismert „Miklós-klisé” követi. Egymás kritikája, dicsérete lendítette őket újabb szintekre. Gyakran megtörtént, hogy az egyikük nyelvén már ott lévő szóképet a másik találta ki.

– Elragadott az indulat. Sajnálom. Ül le! Kérlek, mondd el, mit szeretnél pontosan!

– Egy sportarénás koncert, plusz a róla készült DVD mindenképp benne van ebben. Aztán... – vont vállat Miklós. – Egy új album...? Ki tudja! Képzeld el! Megint beköltöznénk Gyurika házába, napközben dolgoznánk, este meg lemennénk a borospincéjébe. Mint régen!

A szólógitárosuk, Gyurika villányi bortermelő családból származott, ezért járt hozzá a rockzene színe-java. Általában nemcsak járt, de maradt is, mivel a borospince meredek, huszonhét fokos lépcsője a legtöbb ittas zenészen kifogott. Aki mégis kijutott, az hajnalig örömmzenélt a kertben. A rögtönzött szupergrupok néha buli után is együtt maradtak.

Gábor Miklóssal meg egy üveg pálinkával gyakran félrevonult dalt írni. Amint eggyel elkészültek, megmutatták a józanabbaknak, akik mindig adtak pár jótanácsot. A *Méhkaptár* című daluknál például lebeszéltek őket a „A piszkos munkát elvégzik a méhek, s a mézükből jól megélnék a vének” sorokról, mert túl erős utalásnak tartották Kádárra és a többi öreg komcsira. Végül a Napoleon Boulevard egyik tagjának javaslatára „A piszkos munkát miért végzik a méhek, ha jutalmat érte nem remélnék” lett. – Gábor a merengés függőnye mögül meglepve hallotta, hogy régi barátjának is ugyanez az emlék jutott az eszébe.

– Mindenki azt mondta, bele fognak kötni. Hát átírtuk.

– Nekem úgy rémlik, a Robi találta ki, mi legyen helyette – mondta tétován Gábor.

– Ő csak azt mondta, baj lesz belőle. Mintha nem lett volna egyértelmű! – mérgelődött Miklós. – De muszáj volt feszegetni

a határainkat. Micsoda botrány lett abból „A pokolba vezető út vörösre van kimázolva” sorból is!

A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat nagyhatalmú menedzsere behívatta őket, és közölte: „Vagy a sor, vagy a lemez.” Gábor próbálta magyarázni, hogy „a vérontás értelmetlensége”, meg a „közel-keleti terrorista támadások...”, de hiába. A menedzser érválló mellényt hordott. A fiúk végül duzzogva átírták, amit muszáj volt átírni.

Miklós most a kocsmában azzal büszkélkedett, ez a sor is bizonyítja, hogy ők bizony megéreztek a változó szeleket!

– Ez a sor a rendszer elkerülhetetlen bukásáról szól. Azért nem kerülhetett a lemezre.

Gábor szerint a menedzserben ez fel sem merült. A változásban – a szárnypróbálgató ellenzék dacára – akkor még kevesen hittek. Ő sem. Miklós sértődötten bizonygatta, hogy ő bezzeg igen.

– Kemény idők voltak! Főleg a korai évek – terült szét jóleső sóhajjal a székben.

– Ne is mondd! – kortyolt a sörébe Gábor, megkönnyebbülve, hogy még mindig irányítás alatt tartja a forgószelet. – Máig dühít, hogy azért nem játszhattunk a Skorpió előtt, mert betiltott zenekar voltunk.

– Csak erről senki nem tudott! És amikor a közgázos koncert után, a hazaúton bevitték a rendőrök? – Miklós hangjában egyszerre csengett düh és nosztalgia.

– Reggel tízre értem haza, kialvatlanul, lila foltokkal – Gábor megvetően fújt egyet. – És még ránk mondták, hogy „támogatott zenekar”.

Jól emlékezett, amikor a sajtóban mindenki arról cikkezett, a Nautilus az új „állami rockzenekar”. Miközben épp megbukott a második lemezük, mert a Hanglemezgyár nem adott pénzt reklámra. Gábor és a Nautilus basszusgitárosa, Gosztonyi Laci lépett közbe, mikor a Budavári Művelődési Házban a három T (tiltás, tűrés, támogatás) miatt Miklós és az Európa Kiadó zenekar vezetője kis híján egymásnak esett.

– Máig sajnálom, hogy megakadályoztad. Úgy behúztam volna a Menyhártnak! – puffogott Miklós.

– Az vajmi keveset változtatott volna a híreszteléseken. Azóta is többször megkaptam, hogy én csak ne panaszkodjak, mi „Jeri-kó falain belül voltunk”.

– És az senkiben sem merült fel, hogy ha a húsfazék mellett voltunk, miért agitáltunk a rendszer ellen?

Nyolcvannyolc június tizenhatodikán a Nautilus Münchenben koncertezett. Utána az együttes a hotelben nézte a híradót. A budapesti 301-es parcellát mutatták, idős emberek emlékeztek Nagy Imréekre. Hirtelen a bozótból lovas rendőrök törtek elő, és belegázoltak a tömegbe. Gábor elszoruló szívvel figyelte a közeli ket az egykori forradalom túlélőiről, amint igyekeznek kikerülni a lópatákat és a karddal hadonászó rendőröket. Ennek hatására változott meg igazán a dalaik üzenete. Régi barátja persze azt mondaná, ők mindig is politizáltak. Pedig ez nem igaz. Csak leírták a véleményüket, nem törődve azzal, szabad volt vagy sem. Viszont attól a pillanattól kezdve valóban és aktívan politizáltak. Ellentétben a legtöbb kollégájukkal.

Gábor ezt sosem értette. A rockzene sehol sem apolitikus, főleg nem keleten. Mégsem járt a rendszerváltás olyan nagyszabású koncertekkel, amelyet a Pink Floyd csinált a berlini falnál. Pedig a Nautilus megpróbálta. A férfiba belehasított a felsőcsatári kudarc. Nyolcvankilenc májusában egy nagy bulit akartak tartani az osztrák határ mellett, de minden zenekar visszamondta. Végül csak ők játszottak párszáz lelkes rajongónak. Később több tüntetésen is felléptek. Részt vettek a Fidesz kampányában egészen a kilencven március huszonegyedikén tartott rendszerzáró házibuliig. Utána a zenekar légüres térbe került.

– A szabadság fényes napjai után visszazökkentünk a szürke hétköznapiokba – bújt ki a dalszövegíró Gáborból. – Elfogyott az üzenet. A régi rendszert már nem kritizálhattuk, az újat meg még nem ismertük.

– Az igazságkimondó rock and roll nyolcvankilenc június tizenhatodikán halt meg – kezdte Miklós, és Gábor látta az arcán a hajdani extázis nyomát.

A Nautilus Nagy Imre újratemetésekor épp stúdiózott. Miklós a szünetben kiabálva hívott mindenkit, mert „itt van a tévében a legnagyobb rockandroll-hős”. És tényleg. Ők akkor lángra lobbant lélekkel hallgatták Orbán Viktort, aki köntörfalazás nélkül kimondta, ami ott feszült mindenkiben. Nemcsak a halottainkat siratjuk, de elveszett fiatalságunkat is. Gábor azóta már más szemüvegen át látta ezt a beszédet, de Miklós nem.

– Senki nem írt még akkora refrént.

– Nem túlzás ez egy kicsit? – kérdezte Gábor, próbálva a tárgyilagosság talaján maradni. – Fontos dolgokat mondott, igaz, de ehhez akkor már nem kellett nagy bátorság. Az oroszok nem miatta mentek ki, hanem mert Gorbacsov ki akart vonulni, és mert Németh megegyezett vele.

– Ha nem tartottad sokra Orbánt, miért vettél részt a kampányukban? – vágott vissza Miklós.

– Mert a változás megszédített. Azt hittem, mi alakítjuk a történelmet – felelte Gábor szomorúan. – Valójában csak politikai érdekeket szolgáltunk. A változás nem a mi zenénkre táncolt. Senkire sem a zenék miatt szavaztak.

Gábor hirtelen a Miklós-hurrikán közepén találta magát. Pedig egész sokáig kordában tudta tartani. De, amikor összefirkálta a barátja lelkében élő, gondosan kiszínezett korképet, a forgószelek elszabadult. Egyik érvelés jött a másik után. A romániai turné a decemberi forradalom után? A sírva éneklő tömegek Csíkszeredán, Temesvárott? A fellépések a vízlépcső és a romániai falurombolás elleni tüntetéseken? Mindez csak háttérzene lett volna? Kellemes kikapcsolódás a forradalom közben?

Gábor csak kapkodta a fejét. Hiába próbált megszólalni, a tölcserből nem volt szabadulás.

– Lenézed a rendszerváltásban játszott szerepünket! Nem akarsz koncert-támogatást, mert „elveid” vannak. De a Kossuth-díjat azért elfogadtad!

– Gondoltam a visszautasításra – felelte Gábor most, hogy végre szóhoz jutott. – Ám a Nautilusnak helye van a magyar

rockzenében. A dalaink jók, sok olyasmit kimondtunk, amit más nem mert. Szabadságharcot viszont sosem vívtunk.

Gábor türelme fogyóban volt. Semmi kedve nem maradt az éveken át kozmetikázott hősi múlthoz. Ezért romlott meg a viszonyuk is. A rendszerváltás utáni útkeresés közben kiderült, ők ketten egészen mást gondolnak a világról. Egyévnyi, vulkán-szerűen fel-feltörő vita után elváltak az útjaik. Miklós kilencvennégyben képviselőnek jelöltette magát, később magyar és keresztény témájú dalokat írt, és kitalálta a Magyarhang nevű folk-rock tehetségkutatót. Közben pedig nyilatkozatról nyilatkozatra színezte a Nautilus történetét.

Gábor eközben filmzenéket írt, kísérezzenésként dolgozott, és igyekezett kikerülni az újságírók életrajzi kérdéseit. Nem akart a közös múlt agyagozásában részt venni.

– Fizetek – közölte hűvösen Miklóssal.

– És az újrakezdés?

Ez az, gondolta Gábor rosszkedvűen. Hiányzott a közös munka. Gyurika kifacsart szóviccei, Gosztonyi csajozós sztorijai. És Miklós. Hiába dühítette a barátja viselkedése, a közös munka gondolata lázba hozta.

Csakhowy nem fűlt a foga egy államilag támogatott koncerthez. Egyszer is elég volt a rájuk tetovált „állami” jelző. Mit szólnának a barátai? Megértenék, vagy azt mondanák, eladta az elveit egy tál koncertért? Talán csak ő fújja fel az egészszet. Nem is várnak viszonzást. Lehet ez Miklós hűségének a bére. És ha mégis várnak, akkor mit? Cenzúrárt biztos nem, megtenné azt a zenekar magától. Óvatosságból és rádióbarátságból. Miklós népmuzikaritusa különben is mindent átítatna. Ér ennyit egy újrakezdés? Billegett a mérleg. Az egyik serpenyőben minden, amit szeretett, a másikban az elvei.

– Reméltem, hogy még egyszer nem kerülök ilyen helyzetbe – morogta maga elé.

Mély levegőt vett.

– Rendben...

Spányik Miklós

A buli

Marcsival valaha együtt dolgoztam egy budai kisvendéglőben. Ő betanított szakácsként tevékenykedett, én mosogattam. A főnöknő szeretett minket, mert imádtunk viccelődni. Szinte minden percben harsány nevetés hallatszott a konyhából. Akkor is hahotáztunk, amikor Marcsi kiöntötte a két deci konyakot a húslevesbe.

– Mit tehettem volna? A főnöknő kutakodott nálam – mondta széttárt karral.

Persze, a sok pialásnak később rossz vége lett. Marcsi többször elkésett, a viselkedésében agresszív jelek kezdtek mutatkozni. Ráadásul lefogyott, így a megjelenése sem volt kifejezetten csábító. Nemsokára eltanácsolták az üzletből.

A minap rekedtes női hang szólt a telefonba.

– Marcsi vagyok. Ugye, emlékszel még rám?

Hirtelen nem tudtam hová tenni, de aztán leesett a tantusz.

– Milyen apropóból jutottam eszedbe? – kérdeztem csodálkozva. Azt már nem is firtattam, hogy miért őrizte meg ilyen sokáig a számomat.

– Hiányoznak a cimborák. Szeretném, ha feljönnétek hozzám – mondta bizonytalanul.

Hosszú évek óta nem találkoztam vele. Annak idején egy nyolcadik kerületi bérlakásban élt.

– Még annak az ősrégi háznak a levegőjét szívod? – tettem fel a kérdést.

– Igen. Az emelet és az ajtó sem változott. Mondjuk, én jócskán megrogytam, de azzal nem kell törődni. Jössz vagy nem? – emelte fel a hangját.

Némi töprengés után beleegyeztem. Abban maradtunk, hogy szombaton este felmegyek hozzá. Azt is elmondta, hogy négy-öt főre számít, és a pia beszerzése a mi feladatunk lesz. Vajon kiket

hívott meg rajtam kívül? – tépelődtem magamban. Marcsi világ-életében zárkózott volt, a macskáján kívül nem érdekelte senki.

Az összejövetel napján vettem két üveg finom bort. Szándékosan cselekedtem így, mert nem árt annyira, mint például a konyak. Magamról sem feledkeztem el, absztinens lévén üdítőt pakoltam a szatyorba. Hét óra előtt pár perccel beléptem a kapun. A sötét lépcsőház cseppet sem volt bizalomgerjesztő. Alig vártam, hogy felérjek az emeletre. A kopott, festék nélküli ajtó félig nyitva állt. Óvatosan kopogtam, nehogy az összeszáradt gittdarabok kipotyogjanak a keret és a fal közül. A konyha félhomályából irgalmatlanul sovány nő bújt elő. Szakadt köntöse a földet érte, papucsán milliónyi zsírcsepp fehérlett.

– Örülök, hogy rajtad nem fogott az idő – bókolt erőltetett mosollyal. Szájában már csak a vörös ínyt láttam. Képtelen voltam megszólalni. Ott toporogtam a küszöbön, és néztem.

– Mit vagy úgy oda? – törte meg a csendet. – Nem láttál még nádszálkarcsú nőt?

Ennek hallatán kitört belőlem a nevetés. Átöleltem, aztán bementünk a szobába. Az öreg meggyfabútorok komor hangulatot árasztottak, a piszkos falon néhány családi fénykép díszelgett. A parketta több helyen összeégett.

– Mi ez? – mutattam rá.

– Egyszer meggyulladt az ágynemű, és a pernye belekapott a fába. Azóta ilyen – válaszolta egykedvűen.

Leültünk a heverőre. Tekintete azonnal a borra tévedt.

– Igazán kinyithatnád – kérte.

Dugóhúzó híján késsel kénlódttam ki a parafát. Marcsi magához ragadta az üveget, és rövid idő alatt végzett a tartalmával.

– Merre bolyongtál az évek során? – kérdeztem.

– Amikor kirúgtak a kocsmából, elmentem egy másikba. Igaz, ott takarítónőként alkalmaztak, de nem bántódtam miatta. Valamiből élni kellett – felelte szomorkásan. Közben a keze csikket keresett a hamutartóban.

– Megőrültél, itt a cigaretta! – fogtam meg az asztalon heverő csomagot.

– Tudom, de én mindent beosztok. A rokkantságom óta az apró részletekre is figyelnem kell – válaszolta határozottan.

Lassan eltelt egy óra, ám a többieknek híre-hamva sem volt.

– Ketten leszünk egész este? – kérdeztem némi szünet után.

Felállt, az ablakhoz totyogott.

– Az a helyzet, hogy csak téged hívtalak – mondta könnyes szemmel. – Nekem már macskám sincs, totál egyedül maradtam. A napokban kórházba kerülök, mert gyógyíthatatlan betegségben szenvedek. Gondoltam, elég egy ismerős is, akivel dumcsizhatok.

Ezek a szavak valósággal letaglóztak. Úgy éreztem, agyamból kihullik minden gondolat. Odamentem hozzá, de hang nem jött ki a torkomon. Némán bámultuk a szemközti ház falát.

– Ha a halálnak van humora, akkor nagy baj nem lehet – fakadt ki hirtelen, és felnevetett.

Ezután éjjel kettőig beszélgettünk, felidézve a régi szép időket. Marcsit feldobta, hogy végre kiöntheti a lelkét valakinek.

Két hét elteltével meg akartam látogatni a kórházban, de elkéstem. Időközben úgy döntött, hogy az égiekkel bulizik tovább.

Oláh András

[fogást keresve]

*fogást keresve az időn sárgadinnyés
parmezános reggelek nyomába eredsz
a remegő test az összeránduló
szemöldök tolmácsolja fenntartásait
csődöt mond térfigyelőrendszered
győz a türelmetlen vágy a borzongás felett
s engedi hogy ízét illatát birtokba vedd...
kint elered az eső... felkavart múlt
matat a kitakart emlékek között
– hitszegők ölelkezése ez – pillája
némán összezár s fölébreszti
depresszióba süllyedt érzékszerveit
– már nem hancúrozni vágyó
reggel ez a harangszó-ringatta pillanat
hanem álmok sikolyába fúló kapaszkodás*

esélytelen véletlenek

*mostanában nem alszol jól
mintha várnál valakit hogy segítsen
feltörni a beszáradt emlékeket
keresni ami még él s ami még súg valamit
nem dehogy is akarnád földadni
csak jó volna beavatottnak lenni
már nem akarsz messze nézni
beéred a köröd szűkülő világgal
hisz rég kiszakadtál a végtelenből
és beálmodtad magad az esélytelen*

*véletlenek közé ahol nincs jövője az időnek
csupán egy picinyke remény makacskodik
mielőtt a testet a boncmester átöltözteti*

[akkor még]

(Sz. E-nek)

*akkor még álruhák nélkül szerettiünk
meghalni lehetett de elmúlni nem...
olykor még fölsejlik a régi mozi
a park csupasz fái közül visszapillant
az elkésett esély rándulnak az izmok
a meszesedő vérkörök a megbántott hiúság...
hagytam hogy kisatírozzon az idő
hiányos tartalomjegyzéked maradtam
rosszul idomított szemtanú
– csak nemrég a szüleid sírjánál állva
szúrt belém a felismerés hogy ők talán még
holtukban is álmodnak felőled
visszaléptem hát oda ahol először
kapott fényt az elgyávult emlékezet*

Kassay Sára

Parado-xavak

*Láttam, hogy tavasz van, s felfelé hullanak a levelek,
bár azt hittem alszom, de álmomban voltam ébren,
kezdetben zokogtam, most ismeretlen nyelven nevetek,
ocsmányságig torzulok át, de csak szépen
cirógatás közben, amíg ráncos kis hideg kezéd eléget,
lényegtelen maradok e körforgásban, úgy releváns,
s fehér gyermekruhámban várom a véget.
Maceráim gondtalanul hagyják el a testem,
úgy maradok meg, mint vízbe fojtott madár,
hát egyéniségem színtelenre – hopp – lefestem.
Szerelem ébresztett ma, vagy maga a halál?*

A toronyőr

*A templom tornyán üldögéltünk,
lent kitavaszkodott.*

*Te hívő voltál,
közelebb akartál lenni
Istenhez, én pedig
kusza körvonalakat és
szabadságot láttam,
miközben lefelé néztem.
Olyan megszokottan
lógattam a lábam, hogy már
el is felejtettem,
milyen volt szabadnak lenni.
Nem tudom, mióta*

*ülhettem hideg falak közt,
tavasz volt lent, mozgás.
Bennem is mozdult valami,
azt mondtam, nem hiszek,
és ugrottam a szabadság
lenti világába,
mely egyre valódibbá vált
a közeledtemmel.
Már leértem. Tél van. Én meg
elfelejtettem
a templom nevét, téged és Istent.*

ȘTEFAN LUCHIAN (1868–1916)
festménye

Nagy Zopán

Átjárások / Pirani utazások...

Elő-képek. Alva-járva előlépek: Pünkösöd vasárnap. 05:45: elég a forgolódásból, kávé, olvasás, torna egy lábon... Labilis kilépés, jöhet a séta! 06:56: kerek-székes törpe fordul elém a bulinegyed mélyéből, felnyírt-tépett haj, rikító-zöld ing színes (rózsaszín, babakék, kisliba-sárga) piásüveg-mintákkal, ülve-részeg, beállva tolat, a sarkon kereng, gúzsba kötött, sérült dervis...

A körút felé indulok, nyomomba ered... Vágás, kép-kiesés...

- - -

Piran–Koper–Trieszt–Budapest – Budapest–Trieszt–Koper–Piran...

Pihenésmentes utazás, kétnapos alvásmegvonás utáni tizenegy órás mámoros ráadás... Trieszt. Éjjeli kikötő, menedék nincs, döglött és élő patkányok sokasága...

A leíró és az utazó énjeinek, társulásainak fragmentumai:

Nudista strand éles sziklája: három szép modellemet félbevágja... Aktuális aktok, néhány hullám a hullámban... Ó, a recés természet-kés senkit sem becéz... A közelben mutáns mikropénisz merül a habokba...

Időtlen ismerős! Fűszeres úr a kispiacon, áttetsző kenderkóc szakálla köldökig ér, most szarvasgombás, örölt örületet ígér a delelni készülő hőtáguláshoz. Szomszédos ízek, illatok találkozása. Fina Isolana, titkos fűszer-receptek netovábbja: a speciális pirani sóval ölelkezve! Egy kis kábító kakukkfű is kiszivárog: Materina dušica! Anyácska lelkecskéje...

Egy fél gondolat két ingatag térbe-szippantás között – és máris Angelca Kava Bar-ja fogad. Árny-betétes sikátor, közet-réteges

terasz, a falba-épített, évekkel ezelőtt megállt, kiégett óra átadta magát a hűs fal kö-hallgatásának... Točno to! = Točeno Laško Zlatorog! Mellettünk a Cenik Bar. Listino prezzi, topli napitki, nik-nik-nik: gintonic!

- - -

Ébredések: sirály-krákogás, sirály-süvöltés, sirály-hehegés, király-röfögés, sirály-mormogás, sirály-karmolás, sirály-kolbászolás, sirályeb-ugatás, sirályhal-tátogás, sirály-nyerítés, csecsemő-merítés, sirály-sivítozás, spirál-suvickolás, háló-halogatás, moszat-motoszkálás, fecskék a szobában, röppenés-suhogás: ki-be az ablakon... Hajnali harangok, a parton tegnapi Moscov Mule párolog...

Végső ébresztő: véső és élesztő! Mobil-montázs: ütve-fúró monotonitása torzított kakashangokkal, kappan-robbanásokkal kombinálva!

Ismét egy kis utcában. Visszatérés. A Zene (építészeti is remek) Háza rajzolódik elénk tompa-zöldesen, mohás-rétegesen: a Mercatorral szemben, az Angelca Bar mellett. Urn(lik): 07-15. Levstikova Ulica / Via Fran Levstik...

- - -

Kitekintés. Tenger! Betekintés. Tenger! Távlati hallgatások...

Hajnali 05:15. A leíró ismét beelőzi a napfelkeltét! Ébredés a város fölé emelkedő St. George plébániatemplomnál. A szédítő-csoadás óratoronyról Michael őrangyal (ark-ark): kelet felé tekint... A székesegyház velencei reneszánsz építészeti stílusban épült a XII. században. Az építés kapcsán bizonyos (álom)források Bonfante Torre kőfaragót is megemlítik, de a konkrét forrás immár képlekeny csillámlás... Mai alakját, barokk felújítással az 1600-as évek közepén kapta. Akkoriban építették hozzá a haranglábat, illetve a keresztelőkápolnát is... A leíró már 9. éve szemléli...

Eszmélés: jelenlétünket pásztorkutya csaholja, majd három pointer szaglássza; sirály-balet a szakadék peremén, szeszélyes szarka a kereszten, idült ízületek, abszurd torna, porcropogás, szeszés kipárolgás... Radírozott nadír. Ásatások a templom mögött, s az éj leple alatt keletkezett kőalakzat-építmények, miniatűr stonehengék, sajátos totemek, hosszú sorban a kőfalon...

Tartini varázspálcája (vonója) ismét lefelé mutat...

- - -

De-lírikus derengés:

amikor egyszerre
tíz asztal vigasztal,
émelygek viasszal
s bort iszom vegyszerre

...

Burok és burek! Flasko és fruska... Majd ismét a hűsítők, három lelki aperol (aperol fiúra) átkarol... Pristarcu Dal Vecio! Kedvenc kocsmá a kispiacnál. Karmen és leánya: sikátor aránya, üdítő aránya...

Vágás, helyszín-csúszás, képmontázs:

csont(váz)ember lebeg a Gusari-öbölben; a partról nézem, unka, un-kava! Eközben az egyik utazóra egy polip-kicsusszanás- emlékü félhomályos, utcai házioltárból (a) gyógynövényes, rozmaringos, citrusos tunával bekent arcú Morcmoon rálehell... Kire is? – Ah, főleg Dekire! Zorpia a Župančičeva utcában ámul- áll, majd időhurokba helyezkedve egyed-ül, s kedvenc (Pajtás) fotó-masínájával bíbelődik...

A sarkon szépiába bújtatott sarok fordul, naša de ponudba: bele a popóba... Hang-habos hasonulás, síkosítás helyetti skeniraj (szkennelt sirályraj) sikong: naš, nasii, cenik, s a lapozhatatlan lap lassan betelik...

„A sikolyért, mely bennem tátog”

Három portugál nyelvű költőnő verse
Ladányi-Turóczy Csilla fordításában

Lu Menezes

Nyelvünk

(Língua)

*Csöndben lépdél a pusztai nép,
lába alatt száraz sár, ropogó,
s nyelvén roppan a szó.*

*Lassan fogy,
sápadtan fújtat a por,
konokul,
de a hangja
a talpa
alatt selyemút.*

*Emberi szó
nincs már,
csak a talp,
csoszogó:
ez a nyelvünk.*

Rita lé

Én felállok!

(Eu me ergo!)

*A kislányért, ki voltam egykor,
Kit kitaszított a gyerekkor,
Én felállok!
A sikolyért, mely bennem tátog,
A kínért súlyosan kiáltok.
Én felállok!
Vallás, hagyomány settenkednek.
Senkit ne nyomorítsatok meg!
Én felállok!
Noha a lélek sebe soha be nem gyógyul,
És fájok,
Tüdőmön ül az átok,
Hiszem, hogy a jövő majd mást hoz,
Nem ér egy penge sem kislányhoz!*

Ana Hatherly

Versenyfutás körben

(A corrida em círculos)

*I
Kör a kiválasztott forma:
Tojás ő, a nulla íve,
Ciklus, a lét tudománya,
Minden titoknak egésze,
A bölcsesség netovábbja.*

*Mi készen van, megteremtve,
Tökély a rendeltetése,
S amely önmagába zárja
A kezdetet, mely a vége.*

II

*Az út, amelyen énem törődik,
Elkezdődik bennem,
És még kívülem
Is hozzám kötődik.*

*Míg a legvésezebb ösvény
Benne emészti magát,
Tölti a létét minden lény,
Bejárva sok koncentrikus
Kör rajzolatát.*

III

*Ha a körnek nincsen célja,
S nem juttat el semmi pontra,
Senki meg nem mondja, senki,
Hogy ki győzött, és ki vesztett.*

*S hol maradnak így az érmek?
Mindannyian átvétetnek,
Vagy csak elérvénytelenednek?*

LU MENEZES brazil költő és irodalmár 1948-ban a braziliai São Luís do Maranhão-ban született. Brazíliavárosban szerzett diplomát szociológiából, Rio de Janeiróban összehasonlító irodalomtudományból doktorált. Első kötete 1980-ban magánkiadásban jelent meg (*O amor é tão esguio – A szerelem olyan karcsú*). További kötetei: *Abre-te, rosebud* (Rusebud, nyílj ki! 1996); *Onde o céu*

descasca (Ahol lehámlik az ég, 2011); *Francisco Alvim* (tanulmány, 2013); *Gabinete de Curiosidades* (Furcsaságok irodája, 2016), *Querida holandesa de Vermeer* (Vermeer és a kedves holland lány, 2020).

Több antológia szereplője, 2003-ban elnyerte a brazil kormány által alapított irodalmi Bolsa Vitae-ösztöndíjat.

2011-ben Belgiumban az Europalián, 2015-ben a párizsi könyvvásáron képviselte Brazíliát.

*

RITA FERNANDES GOMES IÉ 1985-ben született a nyugat-afrikai Bissau-Guineában. Hároméves volt, amikor szülei úgy döntöttek, hogy Portugáliában folytatják életüket. Rita Ié a Lisszaboni Egyetemi Intézet szociológia és tervezés szakán végzett. A Bissau-Guinea-i PEN Club alapító tagja, maga is életre hívója a *Sextas poéticas* (Költői péntek) nevezetű rendezvénysorozatnak – itt minden hónap utolsó péntekén guineai költők kapnak lehetőséget a bemutatkozásra és ismerkedésre.

Részt vett a *Recados de paz* (Békeüzenetek) című antológia összeállításában, amelynek fő célja a Bissau-Guinea-i békefolyamat támogatása volt, illetve szerepelt a *Traços no Tempo* (Az idő jelei) című antológia második kötetében is, amely a guineai fiatal költők munkáiból ad ízelítőt.

Az itt közölt *En felállok!* című költeményét az Amnesty International portugál szekciója és a portugál Családtervezési Egyesület „*Hangok és arcok – Művészek a női közreműködés ellen*” rendezvényén szavalta el először 2012. április 23-án.

*

ANA HATHERLY 1929-ben született Portóban. Portugál akadémikus, költő, képzőművész, esszéista, filmkészítő, festő és író volt. Portugáliában a kísérleti költészet és irodalom mozgalmának egyik úttörőjeként tartják számon. Germanistaként szerzett diplomát a Lisszaboni Egyetemen, majd spanyolból doktorált a Kaliforniai Egyetemen. Ő alapította meg a Portugál Tanulmányok Tanszékét az Universidade Nova de Lisboán, ahol később professor

emeritus lett. Néhány évig a portugáliai PEN Club elnöki tisztségét is betöltötte. 1958-ban jelent meg első verseskönyve, az *Um Ritmo Perdido* (*Elveszett ritmus*), ezt 2007-ig, a *Neo-Penélope* (*Új Penelopé*) című kötetig sorra követték új lírakötetek. Különösen érdekelte a vizuális költészet, de a festészetben és filmkészítésben is jeleskedett. 2015-ben, 86 évesen hunyt el Lisszabonban.

ȘTEFAN LUCHIAN (1868–1916)

grafikája

Deák-Sárosi László

A pozsonyi csata, 907

Eposz

Bevezető sorok a 41. énekhez

A pozsonyi csata történelmünk egyik legjelentősebb, mondhatni sorsdöntő győztes csatája. A Keleti Frank Királyság birodalmi hadserege 907 június végén megtámadta az alig több mint egy évtizede a Kárpát-medencét elfoglaló vagy inkább visszafoglaló Árpád nagyfejedelem népét, országát. A hat évszázaddal később élt Aventinus bajor történetíró szerint céljuk nem kevesebb volt, mint hogy kiűzzék a magyarokat, „eliminálják” őket a bajor felségterületről. Nagy Károly avarok elleni győztes rablóhadjárata óta ugyanis a szomszédok országuk részének tekintették nem csupán Pannóniát, de a Dunától keletre fekvő területek jelentős részét is. Az összecsapások 907. június 28. és július 7. között zajlottak a nyugati határvidéken, illetve Pozsony közelében, és a magyarok elsöprő győzelmével értek véget. Elpusztult a támadó birodalmi had a fővezérével, Theotmár érsekkel és 19 bajor főúrral együtt. Utána 126 évig nem lépett idegen hódító hadsereg magyar területre, és ilyen hosszú békeidőszak, gyarapodási lehetőség azóta sem volt történelmünkben.

A teljes eposz 3470 sorban és hatvan énekben meséli el a csata eseményeit az azt megelőző kilenc év főbb előzményeivel együtt, a 899-es itáliai hadjáratral, majd Kurszán társfejedelem törbe csalásával és meggyilkolásával. A történet bemutatja a kor politikai és katonai viszonyait, a német-római császári címért és hatalomért tisztességtelen és kegyetlen eszközökkel vetélkedő nyugati uralkodókat, illetve a közben az országukat építő magyarok szerepét is ebben a küzdelemben. A két főszereplő Árpád nagyfejedelem harmadik és negyedik fia: Jelek és Jutas. A

mű az írott történelmi források alapjaira épít, és felhasználja a régészek, hadtörténészek kutatómunkáit, egyben megjeleníti a kor hit- és mitológiai világát is. Az énekelve előadott hőseposz Mátyás király koráig virágzó műfaj volt, ezt Deák-Sárosi László és alkotótársai újították fel. A szerzőnek ez a negyedik (megzenésített) történelmi eposza a *Három sing a jutalom*, a *Libás Máttyi* és a *Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata* után. Megzenésítésén Fábri Géza zeneszerző és énekmondó dolgozik alkotói ösztöndíjjal. A teljes mű megjelenése 2023-ban várható.

41. ének

Árpád nagyfejedelem haditanácsa

*Június dereka után öt nap telt el,
Mire megérkezett egyik magyar fürkész
Attilavároshoz, Árpád táborába.*

*Ő volt bár az ifjabb, ereje elhagyta,
S ha magát lovához nem szíjazta volna,
Otthagya a tüzes hátasa az úton.*

*Felismerték így is ezt a derék fürkészt,
Árpád testőrei elkapván hatását,
S szíjait elvágva leemelték gyorsan.*

*Árpádhoz vitték őt iziben az örök,
Ki vezéreivel tanácskozást tartott,
S fogadta a fürkészt nem kis izgalommal.*

*Utolsó erejét amaz összeszedve
Köszönés helyett már híreit lihegte:
„Seregszemlét tart az Ennsnél Gyermekek Lajos,*

*Birodalma összes országa hadával,
Tucatnyi töménnyel vonul már ellenünk!”
Árpádot e hírek nem lepték erőst meg,*

*Annyit kérdezett csak: „Mért jöttél egymagad,
S mért nem bíztad mindezt hírvivő láncunkra?”
„Rábíztam, és jönnek egy-két napon belül!”*

*Ilyen gyorsan senki nem ért volna hozzád,
Gyepűn túli tájról, mint magam és bátyám,
Kit lelke elhagyott végkimerültségben!”*

*Többet mondani már ő maga se tudott,
Ereje elszállt, és elterült a földön.
Árpád intett, gyorsan segítsenek rajta.*

*Tétény vezér jött meg, maga is hírekkel:
„Szávától délre és északra is bolgár
S bizánci csapatok mozgását észlelték!”*

*Nem tudni, hogy mennyit számlálnak e hadak,
Merre tartanak, és mi lehet szándékuk.
Várjunk-e még újabb híreket felőlük?”*

*Árpád nem szólt nyomban, inkább körbenézett.
Vezérei ültek sátrában egy sorban,
Köztük fia, Tarhos, Jelek, Jutas s Zolta.*

*„Vezérek, fiaim! Háborúra készül
Lajos király, s délen szintén mozgolódnak,
Hogy osszuk meg erőnk? Szóljatok most bátran!”*

*„Nem késlekedhetünk!” – Mondta erre Tétény,
Árpádnak folytatta: „Nyugaton a veszély
Nagyobb, ezért arra indulunk hajnalban!”*

*Három ezred indul keleti seregünk,
S egy tömény a déli csapataink felé,
Mindenki más velünk, Pozsony irányába!”*

*Kond, mint ki az első háborúra készül:
„Mért nem mindannyian frankok ellen, egyként?
Nincs elég csapatunk minden gyepűsávban?”*

*Árpád eltökélten: „Nincs elég, s idő se!
Védenünk kell magunk minden égtáj felől!
Tarhos velünk tartson, Jelek s Jutas délre!”*

*Úgy tűnt, hogy Árpádnak nem mond senki ellent,
Ám Jutas, kinek a vére leghevesebb
Volt mindenki között, most is megszólala:*

*„Atyám, hadd vonuljunk mi bajorok ellen!
Nekünk van mit bőven elszámolni velük!”
Nem szívlelte Árpád az efféle kérést:*

*„Ez más, mint a többi háború, jó fiam,
S nem vezérelhetnek ide indulatok!”
Ám ekkor Jelek is Jutas mellé állta:*

*„Nincs szó indulatról ez esetben, atyánk!
Nekünk kell megvívniuk bajorok hadával,
Mi ismerjük őket legjobban mind közül!”*

*Különös, hogy Árpád engedett ezúttal,
Mint többször korábban tüzes fiainak,
Mert becsülte azt, ki érvelni mer bátran.*

*„Jelek fiam, bizony van benne igazság,
Hajnalban indultok századaitokkal,
Tarhos töményéhez csatlakozva s velünk!”*

*Jutasról lerítt, hogy Tarhos neve nem sok
Kedvet csempészett a meglévő örömhöz,
Ám Jelek biztatón vállon veregette.*

*Árpád Tétény felé: „Gondoskodj a hadról!
Zolta is velünk tart, testőrsége óvja!
Délre pedig Kond és töménye vonuljon!”*

125 éve született Tamási Áron

Cs. Nagy Ibolya

Tamási Áron debreceni útjai

A város és vendége: 1929, 1933, 1935, 1943, 1954

A Monarchia Szerbiának küldött hadüzenete után az európai országok gyors csatlakozása, hadba lépése, az augusztusban már megkezdődő harcok alapjaiban változtatták meg a székelyudvarhelyi gimnázium és diákja, Tamási Áron szokásos iskolai rendjét. Románia 1916. augusztus 17-én szerződést kötött az antanthatalmakkal, a Monarchia elleni román támadás vonzó jutalomígérete Dél-Bukovina és Erdély, tágasan értve, lehetőleg a Tisza vonaláig. Augusztus 27-én adták át Bécsben Románia hadüzenetét, s a több mint négyszázezres román hadsereg aznap éjszaka betört Erdélybe. Szeptember 17-én elfoglalták Székelyudvarhelyt, október 7-ig tartózkodtak a városban. Korábban a mozgósítások miatt magyar katonákat szállásoltak el a tanépületben, akik az internátusban, a diákszállásokon laktak. A „rendes” tanítás, írja Tamási Áron egyik monográfiája, Sipos Lajos (*Tamási Áron. Élet- és pályarajz*. Elektra Kiadóház, 2006), a német–osztrák–magyar ellentámadás után, a román seregek Erdélyből való kiűzését követően, 1917. március elején kezdődött meg, de korántsem szabályos módon: „a hetedik osztályban az eredetileg 17 diákból 6 tanult tovább »rendes nyilvános« tanulóként. A többi, közéjük tartozott Tamási Áron is, magántanuló lett. Ők április 17-én magánvizsgával fejezték be a tanévet.”

Magánvizsgája idején Tamási Áron már katona volt. 1916-ban, sorkötelesként besorozták a Székelyudvarhelyen állomásozó 82. gyalogezeredbe. Az újonckiképzés után, még mielőtt az Erdélybe bevonuló román hadsereg elérte volna a várost, Tamási Hajdúdorogra került.

Ez volt a leendő író első hajdúsági útja, ám az első debreceni még váratott magára közel másfél évtizedet. Nincs írásos jele, nyoma annak, hogy az ifjú diákkatona a dorogi kiképzőtáboron kívül más településekre is kiruccant volna. Arról sincs adat – hadtörténeti dokumentumok között talán –, hogy miféle kiképzőtábor volt a viszonylag kis falusi településen. A testvéröcs, Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvirág* című önéletrajzi könyvében ugyanis következetesen Hajdúböszörményből érkező leveleket említ, a legelső híradást is például így: „Amikor az első levél megérkezett Böszörményből [...], s azt apám hangosan elolvasta, akkor anyám keservesen sírni kezdett.” Idézi is a levelet: „Kedves szüleim, tudatom magukkal, hogy szerencsésen megérkeztünk Hajdúböszörménybe, és egészséges vagyok hála Istennek, de csak most tudtam meg, hogy milyen a katonaélet. Szeretettel csókolom mindnyájukat, katonafiuk, Áron, s még volt a cím.” A tizennégy napi szabadságra később hazaengedett Tamási is a hajdúböszörményi „nagy dohánytermesztés” okán vihetett az édesapának hátizsáknyi „leveles dohányt”. A szálláshely, a hadiposta, a vasútállomás a hajdúkerületi székhelyen, Böszörményben volt, talán a kiképzőterep lehetett Dorogon? Ami tudható: a böszörményi–dorogi élmények nem váltak Tamási szépirodalmi témáivá.

Bakó Endre alapos tanulmányában olvasható (*Tamási Áron és Debrecen*. Alföld, 1974/12.), hogy arrafelé akkor „erdélyi menekültek, szerb internáltak, orosz hadifoglyok, katonai csoportok érkeznek, cserélődnek. A lakosság nyomorog, panaszokkal, kérésekkel ostromolja a hatóságokat. A munkaképes, magabíró férfiak mind katonák: a parasztok a fronton, az iparosok népfelkelő szolgálatban. Az 1917-es közigazgatási okmányok között olvashatunk olyan kérelmeket, melyek arra hivatkoznak, hogy a családfenntartó a mozgósítás óta nem volt otthon tartós szabadsgon. Több ezer hold föld bevetetlen...”

1917. január 23-i keltezéssel pedig már Bosznia-Hercegovinából küldte első tábori lapját a Hargita-alji faluba, a háború által katonává, akkor már káplárból hadapróddá-örmesterré avanzsált diák. (Az áthelyezés hátterében Tamási nemkívánatos szép-

tevései, gyakori udvarló kihágásai meg a kiképzési módszerek elleni morgolódásai álltak főképpen. Igaz, fő okként a gyermekkorban megsérült, a véletlenül elsült puska miatt csonkolt bal kéz szerepelt.) S „egy idő múlva a postás hozott egy tábori levelezőlapot, amit a bátyám küldött, de nem Hercegovinából, hanem az olasz frontról”, olvassuk az öcs könyvében, „s a cím már csak névből és valamilyen számokból állott”: azután Piave. Tamási az ott állomásozó 46. gyalogezredhez kerül, s Piave a véres öldöklést, az igazi katonaéletet is megismertette vele. A június 15-én kezdődött offenzíva során csapatát átvitte a folyón, s tíz olasz katonát ejtettek fogságba. Jutalma a Nagyezüst Vitézségi Érem és a Károly-csapatkereszt volt, ráadásként közel egy hónapnyi szabadság. Az író elbeszélésében azonban nyoma sincs a hősiesség benső átélésének. A századából csak tizenheten maradtak életben. *„Hol és miben rejlett az ítélet, hogy emez megmaradjon s amaz eltűnjék a halálban örökre! A legnagyobb egyenlőség abban rejlik, hogy ezt nem tudja senki.”* (Tamási Áron: *A Piave partján – Az én oldalam*. Film–Színház–Irodalom, 1942. május 29.)

I.

1929-ben azután *bekukkanthatott* Debrecenbe is.

Ekkor már mögötte volt a hat évre tervezett, háromesztendőssé lett amerikai út (1923–26), s az első kötet, a *Lélekindulás* (1925), melynek elbeszéléseit Amerikából küldözgette haza megjelentetésre, s melyeket Tamási első felesége, akkor még menyasszonya, Holitzer Erzsébet szerkesztett kötetévé, s adatott ki Kolozsváron. Túl volt az első regényen, az 1928-as *Szűzmáriás királyfin*, s az első Baumgarten-díjon (1929, ezt követte még három: 1930, 1933, majd 1943-ban az ötezer pengős Baumgarten-nagydíj). A novelláskötetről az irodalom iránt érdeklődő debreceni olvasók szakmai elemzést is ismerhettek már, ha másból nem, a város Debreceni Szemle című irodalmi lapjának 1928. évi 7-es számából, melyben – több erdélyi szerző: R. Berde Mária, Tompa László, Gyallay Domokos, Kós Károly mellett – Tamási-

ról is portrécikk jelent meg. Illetve róla szakmailag teljesebb kép, kritika a *Lélekindulásról*. Szerzője a nyíregyházi Fehér Gábor tanár, író, az irodalmi közélet ismert alakja. A kritikus már cikke elején a kötet sajátos ismérveként említi a művet *átitató misztikus lelkiséget*, azt a hangulati-szemléleti jellemzőt, amely Tamási egész írói világában, műfajtól-műnemtől függetlenül mindig ott vibrál majd: valóság és misztikum, test és lélek harmóniáért, belső és külső rendért folytatott küzdelmeként. Fehér Gábor úgy látja, hogy tematikai változatosságuk dacára a novellák „magasabb rendű egységgé” egészítik ki egymást, s „ez a belsőleges összetartozás esztétikai tekintetben nagyon becses valami, mert azt mutatja, hogy az író lelke a művészi munka közben egyetlen nagy gondolat, egyetlenegy hangulat fátumszerű uralmának kényszere alatt állott.” Figyelemreméltó meglátása, hogy „írónk [...] egész lelki hajlandósága által éppen ellentéte a »fajából kinőtt magyar« típusának. A Széchenyi-féle keserű »kritikai hazaszeretet« egészen távol áll tőle. Nemcsak hogy nem látja fáját a nagyobb politikai vagy éppen világkapcsolatokban, hanem még az erdélyi magyarság is túl nagy horizont neki. Ő sajátlagosan székely író akar lenni, aminthogy az is.” S ez a kinyilvánított szándék a szövegek gyakori, erős etnográfiai szakszerűségét is indokolja: „az aprólékos ecsetkezelés csak használ a munka általános érdekének. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a székely rajzok jelentősége az egész magyarságnak szól.” „Hazafias” műnek tartja a novelláskönyvet Fehér Gábor, s ezt a szerző tárgyához való viszonyának meghitt, érzelemgazdag tónusaival is bizonyítja: „Tamási könyvében nincs egy objektív sor sem. Az író passzívnak látszó szemlélődése nem a realista szenvtelen, konstatáló tárgyilagossága, hanem az elfogódott rajongó csendes bámulata egy megigázott, szakadék szélére sodródott, de mindig és mindenképpen nagyszerű emberfajta iránt, amellyel magát és sorsát elválaszthatatlanul egynek érzi.” Kritikát is megfogalmaz: az „összeegyeztető-érzék [...] írónkból meglehetősen hiányzik”, a novellák „egyszerű témáik mellett sem mondhatók” mindig közérthetőeknek.

Az 1929-es debreceni szereplés mögött Benedek Elek ötlete –

és szervezése – állt: az erdélyi író egy „székely írói különítményt” utaztatott szerte az országban, és előadóesteket szervezett számukra. Idézzünk Bakó Endre említett tanulmányából (mely Ablonczy Lászlónak a Hajdú-bihari Napló 1974/6. számában megjelent, az ominózus irodalmi estet feldolgozó cikkére is hivatkozik): az erdélyi íróvendégek a március 23-i programot megelőző napon érkeztek a városba, a pályaudvaron a Csokonai Kör és az Ady Társaság tagjai fogadták őket. Másnap, a program előtti városnézés közben „a kollégiumi séta alkalmával Benyovszky László, a Debreczen-Hajdúföld újságírója Tamási Áront faggatta. A terjedelmes interjúban (március 24.) sok mindenről szó esik. Magáról az útról Tamási így nyilatkozik: »Nem kérdés ez, és nem a könyvsiker hajhászása. Csak egyszerűen bemutatjuk az eredményt a testvéreknek«. Benyovszky az „alkotási feltételekről érdeklődik”, amire az író taktikusan közérthető válasza: *„Megvan az a szabadságunk, hogy még hazafias verseket vagy novellákat is meg lehet írni, persze úgy értem ezt, hogy az erdélyi hazafias költészet nem viselheti magán az itteni irredenta jelleget. Míg ez ropogó, pattogó lánggal ég, amaz halk melegen árasztja el a lelket.”* Érdemes a fogalmazásra odafigyelni, írja Bakó: „Tamási politikai és etikai véleményét tükrözi, azaz nem a hangoskodás, hanem a csendes, bensőből fakadó munka a megtartó erő, a léleképítés módja.”

Az írói társaság (a bevezetőt is mondó Benedek Elek, Tamási Áron, Nyirő József, Szentimrei Jenő, Kacsó Sándor, a versmondó György Dénes, az énekes Szentimreiné Ferenczi Zsizsi, a zongorista Szabó Géza) előzetesen, március 18-án a budapesti Zeneakadémián mutatkozott be. A csoport egyik tagja, Szentimrei Jenő el is mondja (március 17-én a Magyar Hírlap újságírójának), hogy mi célból vannak ők Budapesten, s lesznek majd a többi városban, Cegléden, Debrecenben és Szegeden. Az egyik cél: önmaguk bemutatása, megismertetése az olvasókkal, az irodalmi világgal. Közismertté tenni írói céljukat, azt, hogy „a népies motívumokat modern formákkal vegyítsük, tehát körülbelül azt akarjuk adni az irodalomban, amit Bartók a muzsikában”. Las-

sanként kialakult egy sajátos irodalmi irány, mondja, amely „középúton van a modern és a népies irodalom között, de mind a kettőnek legfontosabb elemeit magába olvasztja. Programunkba belecsatoltuk a muzsikát is és műsorunkra felvettük Bartók és Kodály dalait.”

Más célját, okát is említi azonban Szentimrei Jenő e fellépéseknél: egykori társuk, az 1927 decemberében meghalt Sipos Domokos költő, író árvájának taníttatásához gyűjtenek pénzt: Benedek Elek 1927 telén e miatt a kollegiális segítség (és „székely fiai” megélhetésének támogatása) miatt is verbuválta egybe írói szabadcsapatát. Benedek Elek hazatértük után megírja kétrészes cikkében az út tapasztalatait. (*Elkészett beszámoló a székely írók magyarországi útjairól*. Brassói Lapok 1929. április 10. sz., 18. sz.). Mindenütt nagy közönségsikerük volt, említi, a ceglédírói egyenesen azt írja: „feledhetetlen nap, feledhetetlen éjszaka”, s e tekintetben a debrecenire sem „lehetett panaszunk: feledhetetlen lelkeséggel ünnepeltek, akik ott voltak. De [...] feltűnt nekem, hogy azok nem voltak ott, akiknek minden ilyen alkalommal példát mutatónak elől kellene járniok. Nem láttam a református püspököt; nem láttam a főispánt; nem az alispánt; s csak mondták, de nem láttam a polgármestert. Vagy öt napilap van Debrecenben, különféle világnézetű, de mind egyértelemmel ünnepelte a mi munkánkat, ők megértették. És megértették (köztük több egyetemi tanár) mind, akik a vármegyeháza fűtetlen dísztermében, téli kabátban tapsolták végig a fiaimat, s különösképpen Ferenczy Zsizsit, a székely balladáknak és daloknak páratlan énekesét. [...] Az utolsó szavak zokogásba fűltek s a meghatott közönség tapsai közt küldte csókját általam az otthonmaradt székely testvéreknek.”

De akkor mi lehetett az a ráadás-baj – a hidegen s a főemberek máshol is tapasztalt tartózkodásán kívül –, amiért e debreceni úti beszámolója második részének azt a meghökkentő címet adta Benedek Elek: „*No, ide se megyek többé*”? Az, amit máshol nem tapasztaltak: a teremért „a tekintetes vármegye 50 pengőt fizettetett velünk. Indokolás: ha nekünk ingyen adja, ingyen kí-

vánják majd a helyi egyesületek is.” Szentimrei Jenő sok évvel később (Igaz Szó, 1955. január) is főlemlegette a furcsa debreceni esetet: „az történt, hogy Debrecenben Baltazár püspök, aki az ellenforradalom idején haladó értelmiséginek igyekezett magát feltüntetni, ugyanúgy olajra lépett estélyünk elöl, mint a csikszeredai fajdvadászok. Mentegetőző levelet hagyott hátra, hogy sürgős egyházi ügyek vidékre szólították. Ötvenezer lej nem volt kis összeg akkor sem. Tizenhét belföldi és négy külföldi est bevételéből azonban sikerült összehoznunk. A kis Sipos Domokos útja biztosítva volt az érettségi vizsgáig.”

Debrecen kulturális, irodalmi közéleté a valóban számos helyi újság cikkei, tudósításai alapján is szemmel tarthatta Tamási Áron alkotói életútjának jeles eseményeit. Akár külön cikkgyűjtemény is összeállítható volna általában a harmincas évek határon túli magyar irodalmának a debreceni lapokban közölt eseménytörténetéből (természetesen a legbőségesebben majd az 1940–44 közötti, a „visszatért Erdély” időszakának irodalmi-kulturális élete, eredményei említődnek a lapokban). Néhány példa erejéig azért érdemes megvillantani e figyelem kisebb-nagyobb jelzéseit. A Debreczeni Újság (1930. 08. 15.) kritikusan elemző cikket közölt a két tudós, Hankiss János és Juhász Géza francia nyelvű irodalomtörténetéről. A helyenként kifejezetten erős fajvédelmi hangokat is megpengető írás szerzője, Tóth Endre jó néven veszi, hogy a szerzők komoly rostáláson ejtették át a számba vett alkotókat, így e rostán átesett az „utóbbi félszáz év sok nagyra tartott írója”, s „méltó jelentéktelenségre degradáltatnak némely sápkoros entellektüelek”. Hiszen nyilvánvaló, írja, hogy a „magyar léleknek méltóbb írója és értékesebb írója Tamási Áron vagy Kodolányi János, mint Gábor Andor vagy Füst Milán”. Tamásinak, ha olvasta volna, aligha nyeri el a tetszését az összevetés, a cikkíró szerint egyedül fontos indoka: a „magyar irodalomban igazi értéket azok képviselnek, akik a magyar lelket szóaltatják meg maradéktalanul műveikben”.

A lap bő ismertetőben (1930. 11. 18.) szemlézi az Erdélyi Helikon „szenzációs tartalmú” novemberi számát, kiemelve az

Irodalmi Krónika rovatból Tamási Áron nevét, s egyben a lap megrendelésére, előfizetésére is buzdít, felajánlva ehhez a szerkesztőség segítségét is. A „legújabb felvidéki lap”, a Magyar Írás esetében is előfizetésre ösztönző sorokkal zárja a szemlét a cikkíró (k. d. 1932. 05. 15.), s a „pompásan bemutatkozó” első lapszámot ajánlva, Tamásit szerzőként is megnevezve megemlíti: „A lap gondol az egyetemes magyarság érdekeire és Tamási Áron, mint erdélyi szerkesztő, Szenteleky Kornél, mint délvidéki szerkesztő és Simándy Pál, mint magyarországi szerkesztő irányítják a lap szellemi ügyeit Darkó István főszerkesztő mellett.” Azután a Debreczen-Hajdúföld határozottan részvételre kéri, szinte inti az olvasókat, amidőn hírré teszi (1932. 11. 17.): „Az erdélyi lélek tegnap és ma címen fog holnap, pénteken este 6 órai kezdettel előadást tartani a Faluszeminárium szabad egyetemének keretében (Piac utca 7., I. em.) Makay László. Az érdekes és értékes kultúrest további műsorában Nagy Tibor és Csiky Pál fogják interpretálni az erdélyi irodalom és művészet (Tamási, Nyirő, Bartalis, Kós Károly stb.) legújabb gyümölcseit. Mindenki, aki számára nem közömbös az erdélyi sors és a heroizmus: legyen ott ezen az estén, társadalmi és egyéb különbségek nélkül. Belépődíj nincs.”

Arcképek az erdélyi irodalomból címmel Erdős Jenő a lap 1932. május 29-i számában Nyirő és Tamási munkásságát mutatja be. „Tamási minden sora és minden szava a székely földből és székely lélekből fakad. Novellái az erdélyi irodalomban, e műfajban a standard-et jelentik. [...] Minden egyes novellájába egy-egy kis dráma van belesűrítve, melyben a székely néplélek egy-egy tulajdonsága okozza az ütközőpontot. [...] A Lélekindulás abszolút művészettel, tisztán írói eszközökkel megírt mű, amely a székely néplélekben élő zamatos mesét, azt a zamatos mesét megtermő humort, komor tragédiák csiráját rejtő misztikumot – lényegét még a turáni mezők határolhatták el, vagy a teremtés hajnalán Hadúr – és igazi ősserejű költészetet tár elénk. Tamási azonban nemcsak ennyiben székely, hanem a nyelvében is. Ízesen, exotikusan székely a nyelve, mégis élvezhető nekünk is.”

A *Szűzmáriás király*firől szólva azt tartja fontosnak a kritikus, hogy e könyvben a „legjobban sikerül megérzéskitenie a székely lélek ezerarcát. [...] Én a legjobbnak és a legszebbnek tartom az erdélyi irodalomban. Ő teleitta magát a székely lélek borával, részeg lett tőle, s amit a rőtglóriájú önkívületben vizionált regényébe, az kikristályosodása minden szépnek, minden jónak, minden nagyszerűnek, amit ez a nagyszerű faj magában hord.”

II.

1933 decemberében azután Tamási Áron ismét, immár egy más összetételű írói csoporttal, az 1926-ban Marosvécsen megalakult helikoni „szabad írói munkaközösség” egyik tagjaként, Bánffy Miklós, Ligeti Ernő, Kemény János, Kós Károly társaságában kereste fel Debrecen. A teljes magyarországi program városai pedig: Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Kecskemét, Szeged. Ismét Bakó Endrét idézzük: „A vendégek december 10-én, vasárnap délután érkeztek meg a pályaudvarra. Az irodalmi rendezvény este a Déri Múzeumban volt. Vásáry István polgármester köszöntő szavai után gróf Bánffy Miklós beszélt, majd az írók következtek. A betegség miatt távolmaradt Reményik Sándor verseit Juhász Géza olvasta fel. Tamási a *Mózeske nem nyughatik* című novellájával szerepelt. Végül Kemény János előadásával zárult az est. [...] A vendégek másnap, hétfőn is Debrecenben maradtak, megtekintették a Déri Múzeum gyűjteményét, kirándultak a Nagyerdőre, megnézték Magyarország egyetlen halotthamvasztóját, a Krematóriumot, este pedig a helyi újságírók egylete látta őket vendégül. Tamásinak tehát alkalma nyílt érdemleges személyekkel találkozni, hiszen Fúzi Bertalannak [a Brassói Lapok szerkesztője] ezt írhatta Brassóba: »Kacsónak mondja meg, hogy itt Debrecenben gazdát szereztem az erdélyi monográfiáknak 2000 példányban. A városok kulturális szövetsége ez.« Az út tehát jól sikerült, talán jobban, mint az első. Az sem zavarta a már zeniten álló író, hogy a debreceni újságok minduntalan elvétették a nevét (Tamássy, Tamásy).”

Az erdélyi írók körútjáról a Budapesti Hírlap is beszámolt, megjegyezve: a dísztermet zsúfolásig megtöltötte a közönség. (S most – amit 1929-ben annyira hiányolt Benedek Elek – „élén Vay László báró főispánnal, megjelentek Debrecen társadalmi és szellemi életének vezetői”.)

Tamási (előbb a Magyarság 1934. januári, majd átvétellel a Brassói Lapok 1934. januári két-két lapszámában) *Érdemes percek egy irodalmi körúton* címmel hat fejezetből álló, többnyire derűs-ironikus-önironikus hangú útinaplóban számol be az irodalmi út állomásairól. A nyitány tónusa azonnal megelőlegezi az egész írás hangvételét: „Négyen indultunk el Budapestről: Bánffy Miklós gróf, Ligeti Ernő, Kemény Jánoska és én. A miskolci vonatnak egy második osztályos fülkéjében ültünk. Künn, ahogy az »Ojság« is írta, sakterhideg volt és metsző időjárás. Mi azonban, szegény vándor erdélyi írók, meleg szeretettel néztük a fülkéből, hogy milyen szépen suhanunk tova a porkahavas mezőkön.” (Kós Károlyt kifejezti a névsorból Tamási, pedig a nyíregyházi fejezetben megírja, miszerint a Miskolcon felejtett szemüvege miatt „aznap este Kóstól kellett pápaszemet kérnem, hogy fel tudjam olvasni a novellámat”.) A hat fejezet mindegyike egy-egy életkép, mozzanat megidézése, a voltaképpeni találkozók milyenségéről alig tesz említést Tamási. A debreceni ottlét esetében ez a mozzanat a már kifelé, az állomásról a vagonhoz igen megkésve igyekvő társaság rangbéli megkülönböztetésére utal:

„Szemben volt ugyan egy kivezető ajtó, de úgy állott ott egy vasúti, mint valami alabárdos.

– Erre! Itt! – mutatja a gróf úr, és megindul gyorsan elől. S két-három lépéssel hátrébb én is a nyomukban. Látom azonban, hogy az ajtónál megtorpannak, mert a vasúti nem akarja kiengedni őket. Valamelyik debreceni kísérő azonban feltalálta gyorsan magát, s rászólt keményen a kapusra:

– Nyissa ki, hiszen ez az úr kegyelmes!

Erre az ajtó rögtön kinyílt s a gróf úrék kimentek. Én is utánuk akartam suhanni, de látom, hogy a kapus az orrom előtt bé akar-

ja csukni az ajtót. Erre mondhattam volna én is neki, hogy most nincs idő a humorra, de ehelyett tekintélyesen rászóltam:

– Eresszen, nem lássa, hogy én is kegyelmes vagyok!?

Az ajtó megnyílt, s kimenet hallottam, amint a kapus duzzogva mondogatja:

– Kegyelmes... Kegyelmes... Mindenki kegyelmes...”

III.

1935-ben rövid újsághíradások szerint egy felolvasóköriút egyik állomásán (Szeged, Pécs, Miskolc, Békéscsaba, Kaposvár, Baja, Hódmezővásárhely, Győr mellett) ismét a városban járt Tamási Áron. A Déri Múzeum 1935-ös évkönyvének eseménytára jelzi, hogy a Déri Múzeumban lépett föl az íródelegáció. Gazdag István *Debrecen város történeti kronológiája* (Debrecen, 1996) szerint 1935. november 10-én: „Sikeresen szerepelnek Zoltai Lajos, Baja Mihály és Vályi Nagy Géza debreceni írók a Petőfi Társaság ülésén. Az Erdélyi Szépmíves Céh ünnepi ülést rendez a Déri Múzeumban.”

Az est az Erdélyi Szépmíves Céh és a helikoni írók bemutatkozása volt. A Budapesti Hírlap (tudósítója nyomán) november 12-én közölte a hírt, s hogy „az erdélyi estnek igen nagy sikere volt”.

A Brassói Lapok folyamatosan közölte az út híreit, a debrecenit is: „Nyirő József, Tamási Áron és Tompa László nagy sikerrel adtak elő műveikből. Az estélyen megjelent Debrecen társadalmának színe-java, és meleg ünneplésben részesítette az erdélyi írókat.” (1935. 11. 13.)

Bakó Endre az 1935-ös út eseményeit is megírja egy másik tanulmányában (*Irodalmi őrvárosok*, Nagyvárad, 2016). A novemberben fellépő erdélyi írókat köszöntő vezércikkben, írja, Térey Sándor azt taglalja, hogy a vendégek igen különböző társadalmi rétegekből toborzódtak: „Jöttek Erdély fejedelmeinek ivadékai, büszke arisztokraták, vidéki tanárok, újságírók, és testvéri közösséget alkottak a magyar nyelv, a magyar kultúra fenntartására, nem nézték, ki jobboldali, ki baloldali, csak azt nézték, ki tud

szépen, magyarul írni.” Bakó Endre Pomogáts Béla transzszilván-értelmezését említve jegyzi meg, hogy Térey a transzszilvánizmus lényegére tapintott rá: „A transzszilvánista irodalom magáénak vallotta az erdélyi történelem szabadelvű hagyományait. Ahogy Kuncz Aladár *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában* című tanulmánya megállapította, »az erdélyiség tulajdonképpen a nemzetek, vallások, világszemléletek, népi szokások, társadalmi osztályok és külső hatalmi érdekek bölcs és eszes kiegyensúlyozását jelentette.«”

Nyirő József, Tamási Áron, Tompa László, Molter Károly, Szemlér Ferenc szerepeltek a műsorban, a korábban jelzettel elmentetben báró Kemény János a határról volt kénytelen visszatérni beteg édesanyjához, „gróf Bánffy Miklóst pedig egyháza ügyei tartották vissza Erdélyben”. Az erdélyi írókat Maklár Károly helyettes püspök üdvözölte, Nyirő József pedig „költői metaforákban gazdag beszédben” válaszolt. „Az erdélyi irodalmat sziklatörő virágnak (saxifraga) nevezte, melyben a lelkiség a fontos.”

Másnap Nyirő József és Tamási Áron az egyetem XII. tantermében találkozott az ifjúság képviselőivel. (*Erdélyiek a vidéki egyetemeken*. Debreczen, 1935. november 13.)

Tamási ezt követően közel egy évtizedig nem jár személyesen Debreczenben. De virtuális, szellemi jelenléte egyik izgalmas bizonyítéka Juhász Géza egyetemi tanár írása is. Az egyetemi professzor, aki Tamási első debreceni útja körül még az Ady Társaság szervezője, első elnöke, s aki élete utolsó szakaszában már erős marxista meggyőződéssel kutatta a magyar irodalmat, a (nem alaptalan) egyetemi fáma szerint elvtársnak becézve Csokonait is, 1939-ben (Debreceni Szemle, 4. sz.) terjedelmes, alapos tanulmányban elemzi – a *Jégtörő Mátyás* és az *Ábel*-kötetek olvasmányélményeit követően – a *Ragyog egy csillag* című regényt, a *Jégtörő...* második kötetét.

Bár Tamási gyakorta próbálja – kivált interjúválaszaiban – világossá tenni írói létszemlélete lényegét, majd csak utolsó, már a betegágyából, a feleségnek, Ágotának diktált könyvében fejt ki, próbálja meg teoretikusan is tisztázni e világnézetet. Azt, hogy

„az én irodalmi törekvésemben a misztikum az emberi létezésre kiterjedő valóságot jelenti, mely a társadalmi realitás hullámzásait is magához akarja vonzani.” Az Énekes madár valóság-elemekből, a mindennapi élet reális mozzanataiból és a mind-ezekben természetes módon ott rejtőző meséből, a népi képzelet csodáiból egybeszőtt világa; a *Jégtörő Mátyás* archaikus hitvilági mozzanatai; az ősiségre, a pogány hitéleti hagyományokra utaló, a népi, archaikus, gyökerekből fakadó szakralitás az *Ösvigasztalás* halottégetési jelenetében: mindegyik mű több mesénél, mitológiánál, több pogány rítusnál, ez együtt a *kitágított-kiterjedt* valóság. Az író a *Test és lélek* című novelláját említi példaként, melyben egységes poétikai és szemléleti rendszerben jelenik meg annak az ontológiai elgondolásnak, alkotáslélektani töprengésnek művé teremtett képe, amelyről fogalmi nyelven e fontos vallomásban beszél: „Az a kettősség, vagyis a testnek és léleknek jelenléte az emberi személyiségben, gyakran láthatatlan csatatérre teszi a személyiség életét. A csatatér helyén harmóniát csak úgy tudunk teremteni, ha a test és lélek egymás elleni harcából az emberi élet egységét próbáljuk megteremteni. [...] Írásaimban ezért annyira visszajáró törekvés a test és a lélek egységének szolgálata. S ezért van, hogy a látható valóság nem feledkezik meg a népmese lebbenéseiről, sem az úgynevezett misztikus irodalmi kifejezés a való élet tényeiről. Vagyis, ahogy a test és lélek egységét igyekeztem és igyekszem szolgálni, úgy a valóság és misztikum irodalmi formájának együttes és harmonikus megjelenítésére vágyom.”

Juhász Géza tanulmánya ugyanakkor mintha már 1939-ben erre az összhang-képzetre, az író harmónia utáni vágyára érzene rá, amikor azt írja: „Tamási tündérmesének láttatja a banalitást is. Végrehajtja az átlényegülést: test és lélek teljes egymásba árasztását, azonosítását. Nincs, akire jobban illenék Szerb Antal címe a modern regényről írt könyve homlokán: »Hétköznapi és csodák.« Igaz, nálunk nem is új ez a törekvés. Jókai már első regényében Hétköznapiakat ígér s csodákat ad. A múlt század második felében, a tanulmány szerző realista regény egész fénykorán át, kritikusaink minden tiltakozása ellenére, van ennek a

csodakeverő realitásnak egy megszakítatlan ága, amely elsegíti regényköltészetünket a naturalizmus képzelet-kiszikkasztó sivatagán Tamásiig. Alapanyaga a leghitelesebb valóság, de Jégtörőit már nem is úgy kell képzelnünk, hogy hétköznapijait állandóan körülengi a csoda: a lélek metafizikai igénye. Nem a föld és levegő viszonya ez, külön ég és külön levegő. Egy a kettő, mintha oxidálnának, fényes lángban, a szemünk előtt. [...] Háború utáni irodalmunknak Tamási a legeredetibb, legnagyobb regényírója.”

IV.

1943-ban újfent Debrecen vendége, testben-lélekben, Tamási Áron: az egyetemi ifjúság művészestjének résztvevője május 28-án.

Sarkadi Imre, aki ez időben a Debrecen-Hajdúföld újságírója (egyben nyomdai korrektora), interjút készít az íróval. Szombat délelőtt a Bika kávéházban találkoznak, Sarkadi úgy látja, Tamási „otthon érezte magát itt, ahol most van harmadszor”. Sarkadi első kérdése a *Jégtörő Mátyás* (1935) harmadik, tervezett – de meg nem született – kötetére vonatkozik. (A második kötet a *Ragyog egy csillag*, 1938.) A válasz: „Azt is meg kellene már csinálni. E harmadik kötetben, mely egy mintatársadalom regényes leírása lenne, *Jégtörő Mátyás* toboroz egy emberi közösséget, és azt, mint társadalmat külön próbálja berendezni.” Ez az utópisztikus közösség talán egy, nem társadalmi keretekbe fogott, hanem a világgal organikus kapcsolatban álló emberek közössége lett volna – ha elkészül a mű –; olyan, melyben nincs kapcsolat a valóságos, aktuális és az utópia teremtetett írói világa között. Csak föltesszük: e Morus Tamás-i, pozitív utópiában a fiktív világ jobb lett volna, mint a létező.

Tamási azután elmondja Sarkadinak, amit korábban is említett a Magyar Hírlapban (Pozsony, 1943. február 6.). Ott arról beszélt Mátyás Ferencnek a Baumgarten-nagydíjat akkor elnyerő író: „Most a »Mese és valóság« címmel írok egy nagy könyvet. Arról lesz szó benne, hogy egy legény elmegy a világba, hogy a mese végére járjon, s rájön arra, hogy minden álmítás csak, s nincsen a mesében

semmi igazság. Elveszti lelkét és mindenét a valóságban, s egyszer csak beleszeret egy szépséges leányba. S akkor a szerelem színes szárnya megint felrepíti a hitetlen legényt, vissza a mese világába, ahol aztán üdvösséget talál.” Sarkadinak azt mondja: *„Jelenleg is regényen dolgozom, amit most írok, az tulajdonképpen az ember sorsa a valóságban és a mesében. Egy fiatalember a földön akarja felfedezni a mesét, hall egy mesét, aminek a végére akar járni. Úgy veszi, mint valóságot, a mese helyét és szereplőit keresi.*” (Az elmesélt regénytörténet az Árgirus-Árgyilus széphistória erdélyi változataként a majd 1947-ben megjelenő, korábban *Mennyei tartomány* címen is emlegetett *Zöld ág* című regényben kel életre.)

Szó esik az interjúban a *Virrasztás* című, 1943 tavaszán megjelenő publicisztikai kötetről is: *„A mostani könyvnapon megjelent kötetem nemzetpolitikai és társadalompolitikai írások gyűjteménye.*” Szükszavú válasznak tetszik, másutt részletezőbben szól a számára igen fontos társadalmi-politikai területeket érintő közéleti publicisztikáról. Bella Andor kérdésére például így: *„... magyar és emberi sorskérdésekről szól a könyv, természetesen nem olyan okos és kimerítő módon, mint a politikai iratok. Inkább általános és minden időkben érvényességre törekvő véleményyt tartalmaz. Ez a vélemény emberi vonatkozásában az erkölcsi magatartásra figyelmeztet: a krisztusi elvekre és az értékek megbecsülésére. Magyar vonatkozásban pedig a nemzeti öntudatra, mely egyedül azon az igazságon épülhet fel, amit a népi tömegeknek meg kell adnunk.”* („No, Áron!” Film Színház Irodalom, 1943. máj. 28. – jún. 3. 22. sz.)

Sarkadi az „erdélyi irodalomról”, az „erdélyi szellemről” is érdeklődik, Tamási válasza: *„– Ezt a megjelölést manapság sokan használják, szinte divatos. Divatosságában gyanús. Ilyen fogalom szerint nincs külön erdélyi szellem, csak egységes magyar szellem van. [...] A különbség a gondolkozásmódban van. Ezenkívül különbözik a népben élő történelmi hagyomány. A hegyek között élő emberek mindig éberebbek. De ez nem külön szellemi alkat.”*

Tamási szeretne Németh Lászlóval is találkozni (az író sikertelen egyetemi tanári pályázatát követően, 1942–46 között lakott

a Debrecenhez közeli Bocskai-kertben), de, úgy tetszett, kérése teljesíthetetlen: a „Bocskai-kert vonaton is közel félóra Debrecenhez”. Így hát Tamási csak az olvasókkal oszthatja meg Németh Lászlóval kapcsolatos, megbecsülő, tiszteletteljes véleményét: *„Érdekes és tiszteletreméltó magatartás a Németh Lászlóé. De az írói magatartásra nincs egységes szabály, ez minden írónál más, az író arra törekszik, hogy megtalálja azt a harmóniát, amelyben legjobban kifejezheti magát. Örölnék, ha Németh László itt Debrecenben megtalálta volna.”*

Tamási Áron 1944-ben végleg Magyarországra költözik. Az ott-honi íróársadalomban, a közéletben betöltött, „virrasztó” szerepe alapvetően más, fontosabb, felelősebb volt a „fél-szülőföldde” vált Erdélyben, mint amilyen szellemi szerepet Budapest kínálhatott számára. A háború utáni Magyarországon lassan fogyni kezd körülötte a levegő. A Hajdú-Bihar megyei Néplap 1944. decemberi számában megemlíti például: a Csokonai Színház tervei között szerepel „esetleg” Tamási Áronnak egy mesejátéka, de több szó azután már nem esik a tervről. 1945 májusában kis hírben közlik: „Az írók Igazoló Bizottsága örökre eltiltotta a nyilvánosságtól Eszterhás István regény és darabíró, dr. József Ferenc főherceget, Kovách Aladárt, a Nemzeti Színház volt igazgatóját, Bubik Árpádot, az írói babérokra is pályázó Fedák Sárít, Nyirő Józsefet, Ságody Józsefet, Vaszary Jánost, Vértés Lajost és Vitéz Tibort. Tóth Lászlót, a »Nemzeti Újság« volt főszerkesztőjét egy évi hallgatásra ítélte. Babay József, Hegedűs Tibor, Asztalos Miklós, Kodolányi János, Németh László, Orbók Attila, Tamási Áron, Vojnovich Géza és még több mint száz színpadi szerző ügyében személyes meghallgatásuk után fog dönteni bizottság.” 1947. január 17-én Kocogh Ákos bevezetőjével, szövegértési tanácsaival még közlik a *Szívbeli barátok* című regény rövidke részletét. (A mű Tamási első regénye, a *Szűzmáriás királyfi* (1928) ifjúsági kiadása. Ezt nem tudva bírálta a budapesti Szabadságban Zelk Zoltán a könyvet, s Tamási szellemes válasza: *„Módszere, melylyel írói hanyatlásomat igyekezett kimutatni, igen egyszerű volt. Nevezetesen azt állította, hogy amit 1945 előtt írtam, az jó; amit pe-*

dig azóta írtam, az nem jó. Így például jó volt a Szűzmáriás királyfi című régi regényem, de nem jó a Szívbeli barátok című új ifjúsági regényem, ami a tavalyi esztendőben jelent meg. Nagy kár, hogy az említett két könyvnek a szövege ugyanaz.” (A Reggel 1947. szept. 2.)

1947 novemberében az 1927-ben megalakult Ady-társaság huszadik évfordulóján az író a társaság tiszteletbeli tagjává választják számos kiválósággal együtt (Illyés Gyula, Weöres Sándor, Vas István, Zelk Zoltán, Takáts Gyula és mások). Ami azért is érdekes, mert „az új tagok, tiszteletbeli tagok és az Ady Társaság kapcsolata természetesen formális maradt. Pusztán irodalomtörténeti érdekesség, hiszen a társaságot húszéves tartalmas működése után megszüntették.” (Bakó) Nehéz évek következnek Tamási számára: alkotói és mindennapi, megélhetési értelemben is. Újabb írásait nem jelentetik meg, darabjait nem játsszák, régi műveinek világát anakronisztikusnak vélik: a kultúrpolitika és a kritika az új rendszer, az új társadalom világának meggyőző bemutatását várna tőle. Elutasítások tömege keserítette. Született a tolla alatt „szüreti játék” (*Bor és víz*, 1951); „bábjáték” (*Egerben*, 1952); „toborzási jelenet” (*Kossuth nevében*, 1952); „mesejáték” (*Búbos vitéz*, 1952); „krónika” (*Bujdosó lány*, 1952), de egy, a hagyatékból előkerült, valószínűleg 1953-ban fogalmazott följegyzés, írói ajánlat szomorú jelzése az író ekkori küszködésének:

„Bölcső és Bagoly íródott 1949-ben. Akkor a minisztérium irodalmi főosztálya elfektette a kéziratot. Annyi választ kaptam rá, hogy mindenféle irodalmi jövedelem lehetőségét is elvették tőlem. Több mint másfél évig éltem így, jövedelem nélkül; barátaim kevés támogatásával, adósságból és ennek-annak eladásából.

Bor és víz

Egyfelvonásos formájában megjelent a Népművészeti Intézetnél. A Rádió kérésére daljátékot írtam belőle. A daljátékot kétszer írtam újjá, a lektorátussal egyetértésben. Végül Szirmai kidobta a műsorból.

Ördögölő Józsiás

Az Ifjúsági Színház felkérésére írtam ezt a háromfelvonásos drámai mesejátékot. A darab meséjét természetesen előre megbe-

széltük. Tavaly ősszel felvonásonként adtam át nekik a darabot, azzal a megjegyzéssel, hogy a végén mind a három felvonásban javításokat kívánok tenni. Ezeket egyeztettem a színház vezetőségének javító észrevételeivel. Ebből a célból nyolc óra hosszát tárgyaltam a vezetőséggel, így jött létre a darab végső formája, melyet karácsonykor át is adtam a színháznak. Azóta semmi válasz a darabra.

Fürge remény

Nagyobb terjedelmű ifjúsági regény. Hőse költött figura: egy falusi szegény fiú története.

A regény ideje az 1831-től az 1852-ig terjedő időszak. Azt akartam megírni benne, hogy a '48-as forradalom miképpen érett meg és következett el. A regény írását, a fentebbi színdarab miatt, abbahagytam. Most fejezem be. Még ötven oldal hiányzik belőle.” (Közreadja, jegyzeteli: Ablonczy László, Alföld, 1987. 9.)

A *Fürge remény* majd *Hazai tükör* címmel jelenik meg 1953-ban, a *Bölcső és Bagollyal* egy évben, az *Ördögölő Józsiás* 1956-ban. E darabra 1957-ben a Nemzeti jelenti be az igényét, aztán eláll a szándékától. Színpadon ezt a drámáját sem láthatta soha Tamási, az ősbemutató csak 1983. szeptember 16-án volt a debreceni Csokonai Színházban.

V.

1954. április 25-ére előadóestet hírelt a debreceni Néplap: „a TIT megyei szervezete és az Új Hang szerkesztősége 1954. április 25-én vasárnap este 7 órai kezdettel irodalmi estet rendez a központi kultúrotthonban.”

A hír „többek között” Tamásit, Szabó Pált és Déry Tibort konferálja fel íróvendégnek. A beharangozó előzetesek azután új s újabb vendéglistát, helyszínt és napot közölnek, sőt jelzik: kínai, koreai, román, lengyel, csehszlovák és német fiatalok is lesznek a kíséretben. A bizonytalan előzetes hírekkel szemben a legcélszerűbb az est utáni beszámoló tényeire támaszkodni. A Hajdú megyei Néplap április 28-i tudósítása (*Az Új Hang irodalmi estjéről*

– O. Gy., Obersovszky Gyula) megemlíti a TIT korábbi, most megvalósuló ötletét, miszerint e közösségi-kulturális forma gyakoribbá tétele épülésére volna a városnak. S végre teljességében olvashatták az érdeklődők, hogy kik voltak a jeles est meghívott vendégei (kínai, koreai, román, lengyel, csehszlovák és német fiatalok nem szerepelnek a beszámolóban): „örült közönségünk, hogy egy egész sor kiváló íróval és költővel ismerkedhetett meg. Nagy tapssal fejezte ki szeretetét Szabó Pál kétszeres Kossuth-díjas, Tamási Áron, Rideg Sándor, Déry Tibor Kossuth-díjas, Nagy Sándor Sztálin- és Kossuth-díjas írók, Benjámin László, Kónya Lajos kétszeres Kossuth-díjas, Kuczka Péter Kossuth-díjas, valamint Tamási Lajos, Eörsi István, Sipos Gyula, Boda István, Bihari Sándor költők felé. Nagy tetszéssel fogadta Horváth Ferenc színművész, Palotai Erzszi előadóművésznő szerepléseit, a Kossuth-díjas Török Erzszi nagy énekkultúrával előadott népdalait.” Az örömből ürmös is vegyült, így a cikkszerző, mert ennek a műfajnak, az irodalmi estnek ekkora szereplői létszámmal – ha valaki például, s volt ilyen, egymaga negyven percig olvas fel valamit – nincs létjogosultsága. Ezzel szemben kiemeli Tamási Áron szereplését: „Igen jó példának tartjuk Tamási Áron »Keserű asztalos mesterről« szóló kis karcolatát, amely méltán aratott nagy sikert. Érdekes, színes, humoros. A közönség türelmét nem veszi túlságosan igénybe, nem kíván különösebb elvont gondolkodást. Egyszerű, közérthető és kifejező.” Az irodalmi est után a városi tanács „meleg vendégszeretetről” tanúskodó fogadást adott a vendégek tiszteletére.

Tamási Áron ottlétéről a legrészletesebben a debreceni költő, Kiss Tamás számol be (Alföld, 1974/12.), mert ő volt az, aki külön is körbesétálta a korábbi már személyesen ismert Tamásival a várost. Elmeséli Kiss Tamás, hogy először 1933-ban hallotta felolvasni a „varázsos” előadójú Tamásit, s „azóta sem ismertem író, akinek írása annyira bensően egy lett volna emberi személyiségével”. A negyvenes évek végén az Írószövetség budapesti klubjában találkoztak, beszélgettek, ám „Tamásira nemsoká a hallgatás fél évtizede várt, keserves évek, a hangváltás vagy a

visszaesés rettenete. Az ő zárt, székely világa csillagtávolságba került az akkori irodalmi élet harsogó követelményétől. A fiktív sírfeliratban – amilyenek akkor szájról szájra terjedtek – nem az »eltemtetetés«, hanem a visszhangtalanság a találó: »Itt nyugszik Tamási Áron – mélyen leszállított áron.« Már tudniillik a szituáció. Mert egy nagy Író nem könnyen felejtene el olvasói. A hallgatás évei után, azt hiszem, Debrecen volt az első állomás, ahol a nagyközönség elé léphetett.” Az irodalmi est előtt találkozó volt a pesti íróvendégekkel, addig, az Alföld-főszerkesztő Koczogh Ákosnál elköltött ebédet követően, Tamási és Kiss Tamás járták a várost. A végre megjelent *Bölcső és Bagoly* című önéletrajzi regényről beszélgettek, Tamási nyitott, derűs volt, hiszen oldódni érezte maga körül a szorítást: „Korán rájöttem, hogy abban, amit leír az ember, nem a látható a fontos. Nem a nyelv, a szavak díszei, kövei, hanem a fal mögül lengedező élet. Maga a világ. Ez a művészet.” Majd: „...órájára nézett. Négy órakor beszélni fog a rádióban: Márai Sándor Halotti Beszéd c. költeményére küldi el válaszát, jó lenne, ha ezt együtt meghallgatnánk. A régi megháza gyűléstermében ekkor kezdődött a tanácskozás, az íróvendégek már jórészt helyükön ültek, bekapcsolták a rádiót. Felállt és arra kérte a jelenlevőket, hogy ez az üzenet legyen az ő felszólalása a magyar írók mostani találkozásán.”

Kiss Tamás nem ír arról, reagáltak-e, s miképpen az íróársak, vagy akár ő maga ott Tamási szövegére; a népes és nem feltétlenül azonos politikai-ideológiai szemléletű társaság utóbb ejtette-e szót a *verselemzésről*. Annyi bizonyos, hogy egyikük, Szabó Pál már ismerte a verset, jóval korábbról. Az Irodalmi Újságban *Könyvek sorsa* című jegyzetében (1952. február, 14. sz.) említi, hogy a költeményt „egy külföldi rádióban maga is végighallgatta”. Megfogta a műből sugárzó „emésztő honvág”, de úgy gondolja, „kiszakadni egy kultúrának a közösségéből büntetlenül nem lehet, s ha igen, akkor soha se volt annak a kultúrának részese”. Kiss Tamás visszaemlékező cikkében azt írja: „A Halotti Beszéd az emigráns sors gyötrelmes dokumentuma, klasszikus nemzeti líránk halál-víziójára visszhangzik. Az idegen világban

szerteszórt magyarság fölötti sírbeszédnek készült, de a mardo-só honvágy, önvád mögül kihallik a vád is: a halálraítéltséget az egyetemes magyarságra is kiterjeszti. Erre válaszol Tamási fel-szólalása a magyar írói rend nevében, amelyen a Halotti Beszéd írója kívül rekeszti magát. Visszautasítja »sívár ígét«, elvont ítél-kezését, amellyel letörte a reménység szárnyait. A nemzet él, s nagy bűnök után, ha kicsi is ez a haza, annál édesebb... Tamási válaszában olyan író szól, aki egy ideig maga is megszenvedte a kirekesztettséget, hűsége mégsem, egy pillanatra sem rendült meg.”

A közös rádióhallgatás, Tamási Márai-előadásának előzménye sem érdektelen.

1954. május elsején jelent meg a Művelt Nép hasábjain Tamási Áron: *Kedves Márai Sándor!* című jegyzete, mely a három évvel korábban, 1951-ben, a párizsi Látóhatárban közölt Márai-vers-re, az 1948-ban emigrált író 1949-es születésű *Halotti beszédére* reagált, mondanivalójában azonban általánosabb problémákat is érintve-kifejtve. (A lap a Tamási-írással együtt megjelentette a Márai-verset is. A párizsi Látóhatár azt írja, hogy a *Halotti be-szédet* „teljesen átírva”, vagy a sok utánközlés miatt csonkoltan közzélték.) Előzőleg, április 25-én a Kossuth Rádióban hangzott el Tamási szövege. Képes Géza (a Magyar Rádió osztályvezető-je) 1954. április 20-án kelt levelében Tamásitól „kétoldalmi pró-zai írást” kért *Válasz Márai Sándor versére* címmel. Komócsin Zoltán (az MDP Agitációs és Propaganda Osztályának vezető-je) a beszéd elhangzása után egy igazoló feljegyzést készített a műsor indoklásaként. (Sipos Lajos a PIM Tamási-hagyatékában lévő „feljegyzést” közzé is teszi a monográfiájában, s Mészáros Tibor is hivatkozik tanulmányában az esetre: Forrás, 2014/2.) Dr. Hartai László szerkesztő „elvtársi üdvözlettel” elmagyarázza, hogy a vers, a rádiós Tamási-szöveg, a Szabad Európa Rádióban elhangzó Márai-válasz mind azért volt szükségszerű, mert meg-mutatták, hogy „milyen talajtalanná válik az az író, aki hazájától elmarad. Az írás jól mutatja meg azokat az érzéseket, melyek a hazáját eláruló írók kínozzák”, Tamási nem „vitairatot” írt, csak

mege erősítette Márai kínzó érzéseit. (Talán apró elírás lehet, hogy Hartai április 27-ére teszi a rádiós felolvasás dátumát, mert 1954. április 27-e kedd volt: ekkor a Magyar Rádió Kossuth adóján nem sugározták a Kilátót, mely mindig vasárnapi műsor volt: 25-én viszont igen. (Heti rádióműsorok, például: Hajdú-bihari Néplap 1954. április 25.)

Tamási Áron Márai pesszimizmusával száll szembe: *„Borongás, fájdalom és lemondás ül az írásodon. E vigasztalan szellem ellen belőlem melegítve parázslék a magyarság izzó sorsának parazsa.”* A „hit roncsait” látja a versben, „keserű és hangzatos” temetői szavakat, s a „sívár ígék” helyett azt kéri: *„ne a gyász színeit lobogtassátok felénk, hanem teljetek el annak a reménységnek erejével, melyet erről a földről az egész nép az élet természetes vágyával küld a világba. Igen, mi ezt küldjük a világba, amelyről hisszük, hogy nagy vajúdások között megtisztulni és eggyé lenni törekszik.”* Az emigrációban élő Márai a haza, az anyanyelv nélküli létben a maga mögött hagyott országot szabadságában megtiport országnak tudhatta – a vers fájdalma, sirató hangja ebből is fakadt. 1954-es naplóbejegyzései szerint (*Teljes napló*, 1954–1956, Helikon Kiadó, 2010): *„Otthon versekben, rádióüzenetekben, cikkekben válaszolnak most a »Halotti beszéd« című versre. Nyilván elrendelték otthon a kommunisták ezt a koncertet: így bizonyítják, hogy aki elmegy hazulról, elsorvad a honvágytól. Ez részben igaz is; de annak, hogy elmentem hazulról, a kommunisták voltak okozói. Ha ők nincsenek, ma nincs honvágyam.”* Tamásinak szóló válaszában Márai megjegyzi: tudja, hogy az öt évvel ezelőtti és a jelenlegi ország sok elemében már nem ugyanaz, de azt is látja: alapvetően mégsem más. (Érdekes módon a New Yorkban kelt Márai-válasz aláírási dátuma is április 25-e, mintha azonnali reagálást sejtetne: bár ez részletkérdés, több mint kétséges, hogy a budapesti Kossuth adó műsora szinkronban hallható lett volna New Yorkban is.) Az 1948-ban ugyancsak emigráló, Tamásit igen becsülő Cs. Szabó László feltételezése a Tamási-beszéddel kapcsolatban: „a kommunista párt máris benyújtotta Tamásinak az első ellenszámlát az irodalmi díjért.” (*A hazáról*. Új Hungária,

1954. június 4.) Ez, a hatalmas szándék tekintetében, valószínűleg igaz is volt, hiszen Tamási az év március 15-én – évek kirekesztettsége után – Kossuth-díjat kapott. Meggyőzőbbnek véljük azonban azt, hogy Tamási írásának imperatívuszait soha pesszimizmusba nem forduló látásmódja, a reménytelenség érzetére, átélésére szinte alkalmatlan személyiségjegyei motiválták, s nem a politikai hála. Egész életműve ezt a világlátást tükrözi: drámái, regényei, publicisztikája metaforikusan vagy valóságtükröző realitással, nyíltsággal mindig a jobbért perelnek, mindig cselekvésre, bizalomra, reményre buzdítanak. Az ő megélt élményei benső alkatából eredően, minden (létező) időszakos kudarcérzése, keserősége, csalódásai ellenére sohasem öltöttek irodalmi testet – jeremiádokban. A hajdani, gyermekkori rigómentés története szimbolikussá nő Tamási létszemléletében: életveszélyes viharban, égzengésben, villámcsapkodásban is a kalapjába rejtett madarat figyeli, óvja, menti. Baránszky Jób László, az író egyik igen érzékeny kritikusa úgy látja ezt a személyiséget-karaktert: Tamásit a „mai nyugati nagyságoktól az határolja el, hogy távol áll tőle minden anarchia. Világát minden ízében pozitívnak akarja.” (*Tamási Áron*, Alföld, 1966/12.)

Tamási Áron több debreceni látogatásáról nincs adat.

A Csokonai Színház *Énekes madár*-bemutatójára (1961. május 5.) csak levelet írt, s abban a játékmódot illetően tanácsokat adott: jó előre, már a próbák idejére. Benne van a „tanácsokban” az általa ismert előadások miatti olykori kudarcérzete, jelesül s főképpen egy bemutató miatti. Az ötvenes évek közepén, 1956-ban, a szerző által, meggyőződése ellenére, kultúrpolitikai közkívánatra némileg átírt, s „megzenésített” darabot a Békéscsabai Jókai Színház társulata kezdte el próbálni, s mutatta be. Tamási (óvatosságból) elküldte a társulatnak az elgondolását, nem sok eredménnyel. Megszívlelendő, egyúttal mosolyt is fakasztó olvasmány a darabhoz mellékelte terjedelmes, huszonkét pontos használati utasítás: de a debrecenieknek küldött négy pont sem a teljes írói bizalomról árulkodik. Például:

„1. A színdarabot rendezés és előadás szempontjából nem mesejátéknak kell tekinteni, hanem reális játéknak. A mindennapi, valóságos élet eseményei történnek a színpadon. Az akarat és az érzelem heve azonban, néhány ponton, kiszélesíti a valóság kerekeit. Ezek a pontok: a fal elmozdítása, a fa emelkedése és a szerelmek eltűnése. A valóság felfogása alapján a színészek játéka és maszkirozása is nem meseszerű, hanem valóságos.

2. Az előadás nyelvi részében, vagyis a színpadi beszédben, egyedüli út, hogy a színészek ne beszéljenek tájszólásban. Ha a tájszólás útjára mennének a színészek, akkor beszédbeli zűrzavar keletkeznék, mert hiszen, természetes módon, senki sem ismeri a »székely« beszédet. Amiben egyesek lehetnek, az csupán az izes és tiszta magyar beszéd. Tehát beszéljenek így a színjátékban.

3. Mivel a való élet alapját kell játszani, helytelen volna az a felfogás, hogy a mesebeli jók és gonoszak állanak egymással szemben. Ami rossz van az »öregekben«, az csupán az életük körülményeiből és a helyzetükből adódik; s ugyancsak így van a fiataloknál is. Érzelmi és érdek alapon küzdelem az élet: ebből adódik a darabban is minden konfliktus. [...] Senki ne akarjon önmagáért való »humort« játszani, mert igazán derülni csak akkor lehet, ha a visszás helyzetekben is komolyan játszik a színész.

4. Ebben a jelben mindenkinek köszönet a munkáért, és baráti üdvözlés.

Budapest, 1961. április 2.

Fényes Márta, akinek ez volt az első önálló rendezése, a „mesejáték” (mégis?) naiv báját, üdeségét, gondolati szépségét akarta kiemelni a rendezés eszközeivel. De „nehézséget okozott eleinte a darab nyelvezete, mely a székely tájszólást követi. Szcenikailag is fogós problémák elé kerültünk”, ám nem részletezi ezeket, mert „sikerült megoldanunk”. (Hajdú-Bihari Napló, 1961. május 5.) A bemutató utáni kritika (május 11., b. i., Boda István újságíró, költő) is az *Énekes madár* mesejáték voltát emeli ki, melyben „az irreális elemek igaz, hogy éppen csak felsejlenek – kicsi Magdó elmozdítja a falat –, a népmesei motívumok viszont annál nagyobb gazdagsággal jelennek meg. Ha más nem, a hármas

szám például már önmagában is azt példázza, hiszen a mesék világában mindig a legkisebbek képviselik az igazat, s így a győzelmet is.” Fényes Márta rendezése elnyeri a kritikus tetszését, mert a „mesejáték mindig a műfaj törvényszerűségének megfelelően ragyoghatja a lírai, a drámai vagy éppen az epikai elemeket”. Ám hiányolja a színpadról a darab poézisét: „a költészetnek ez a népi természetessége nála veszít a könnyedségéből, és a realitás túlzottan és keményen hangsúlyozódik. Különösen érezhető ez néhány színész hangvételében, amikor ez a mesejáték természetétől idegen stílus egy-egy leheletnyi időre uralkodóvá válik.” Szabó Ildikó Magdóját, a helyenkénti „modorosságtól és ismétlésektől” eltekintve nagyszerűnek gondolja; Dégi István Mókájában a „nyers természetességet” dicséri; a két öreglegény (Gerbár Tibor és Oláh György) igazi „karakterszínészekként” remekelnek; Pásztor Erzsébet és Hegedűs Erzsébet, a két vénlány alakítása közül Pásztorét véli „természetesebbnek, szenvedélyesebbnek”, Hegedűsnek „csiszolnia kell” a kezdés „harsányságából”.

Nincs adat arról sem, hogy Tamási Áron látta volna a bemutatót vagy valamelyik későbbi előadást.

Az *Énekes madár* volt az első Tamási-bemutató Debrecenben, de nem az utolsó. A bemutatók sora máig: *Szegény ördög*: 1976 – Vojtina Bábegyüttes, rendező Giovannini Kornél; 2010 – Vojtina Bábegyüttes, rendező Árkosi Árpád; *Énekes madár*: 1976 – Csokonai Színház, rendező Gali László; 2003 – Csokonai Színház, rendező Árkosi Árpád; *Ördögölő Józsiás*: 1983 – Csokonai Színház, rendező Gali László; *Csalóka szivárvány*: 1994 – Csokonai Színház, rendező Parászka Miklós; *Ösvigasztalás*: 1998 – Csokonai Színház, rendező Parászka Miklós.

Miért olvassunk Tamási Áront?

A címben feltett kérdésre hosszú, elemző válaszok is adhatók. Az Irodalmi Jelen rövid kis breviáriumban csupán néhány szövegrészlettel próbálunk kedvet csinálni az olvasónak, hogy megérintse a 125 éve született író máshoz nem hasonlítható világa. Tamási Áront azért érdemes olvasni, mert úgy mutatja fel az emberi nagyságot, hogy lehajol a legapróbb kicsinységekért is. Mert úgy nevette meg, hogy közben gyakran könny szökik az ember szemébe, és úgy tud meghatni, hogy egyúttal kacaghatnékja támad olvasójának. Minden ízében székely, mégis valamennyi gondolata egyetemes érvényű. Prózaíró, de soraiból a színtiszta költészet árad. A sziporkázó népi furfangba csomagolt, ízes nyelven megfogalmazott gondolatok igazsága felülmúlja az antik bölcselők tanításait is. Valamennyi műve a mély humánus jegyében fogant, s szerepeltessen bár embereket vagy állatokat, az élet értéke mindig felülkerekedik a rosszakaratúak ármánykodásán, az olvasó pedig örömmel elhiszi, hogy a jóké a világ.

Bölcső és bagoly (regényes életrajz)

Az történt ugyanis, hogy az egyik délután, úgy uzsonna tájban, elmentem a Mátyás bácsi kertjébe, ami tőlünk a harmadik szomszédban volt. Nagy, szép gyümölcsöskertje volt Mátyás bácsinak, s benne három mézvacorka is, szinte vetekedve egymással, hogy melyik teremjék hívogatóbb gyümölcsöt. Bizonyos voltam, hogy abban a nagy dologidőben senki mással nem lesz találkozásom, csupán a madarakkal, akik szintén szerették ezt a mézédés és illatos csemegét. Ki gondolhatott arra, hogy megelőzőleg a gazda egészségi állapotát is meg kéne tudakolni, főleg olyan gyönyörű nyári időben, amikor szinte még a halottak is feltámadnak, hogy a mezei munkában szorgoskodó élőknek segítsenek! Itt volt a baj,

hogy ezt elmulasztottam megtenni, mert ha utánajártam volna, akkor megtudhattam volna a szomorú valót. Vagyis azt, hogy szegény Mátyás bácsinak görnyesztő gyomorbaja volt, mely azokban a napokban különösen elővette, minek következtében otthon kornyadozott. Ott heverészhett valahol a fák alatt, görcsösen megbújva a hűsítő fűben, amikor én a kertbe megérkeztem. Nem lévén olyan szimat, mint a kutyának, nem vettem észre őt, pedig szokás szerint jól körülnéztem, mielőtt felmászhattam volna a fára. Mivel azonban biztató síri csend honolt az egész gyümölcsöskertben, én felmentem a fára, s odafent a teteje felé, ahol legjobban sárgult a körte, egy alkalmas ágon megtelepedtem. Kényelmesen leültem az ágra, s mivel nem hajtott a tatár, először még gyönyörködtem is az incselkedő körtékben, majd a legszebbiket leszakasztottam, és szép lassan megettem. S meg egy másikat is. Amikor azonban a harmadikat javában ettem volna, odalent a fa alatt megszólalt egy hang, s azt mondta:

– Te ott micsinálsz a fán?!

Csak a temetőben történhetik ilyen, amikor lent a sírban megszólal a holt. Mert engemet úgy megrémített, mintha a hang a sírból szólott volna éppen. Még a falás is, ami a körtéből a számban volt, még az is megállott, nemcsak a lélegzetem.

Házi macska (novella)

Poharat vesz Etelka, visszamegy a kamrába, és a pohárba tölti mind a tejet. Közben arra gondol, hogy szentisten, hiszen ebbe belényalogatott a macska, s most Gyulával itassa meg! Gyalázatos dolognak érzi egy pillanatra, de aztán mintha gyenge mérget adna, furcsa gyönyörűséggel megborzong a gondolatra, de már mondogatja magában, hogy: igyad csak, ha elmentél a korcsmába, s ha engemet itt hagytál egyedül; csak igyad, mert Isten akarja bizonyosan.

Hopposi legények (novella)

Kezdtek is már egészen elbízni magunkat, ami nem is csoda, mert hiszen a misének már a vége felé járt a pap, s a mi dicsőségünk bizonyosnak látszott. Hanem akkor, a misének a vége és a legvége között, akkor mégis meglebbent a balszerencse. Nevezetesen azokban a percekben, amikor régi szokás szerint és lelki nyomatékkal, a déli imádságot a kántornak kell fennhangon mondania. Hiszen jól van, elkezdte szépen, s mondta is János hiba nélkül, de valahogy történt, a Miatyánk közepén egyszerre megtorpan, s nem találta a szót, amely továbbvezette volna.

– Add meg! – súgtam a szót.

– Mit? – kérdezte János.

Nem tudtam megmondani, hogy „a mi mindennapi kenyerünket”, mert olyan bugyuta rémület volt az arcán, hogy nevetnem kellett. Erre a János szeméből még jobban kiserkedt az ijedelem, de annyi esze mégis volt, hogy ne a kátyúban kaparásszon, hanem újra kezdje a Miatyánkot. Előlről kezdte hát ismét, mégpedig olyan ügyesen, mintha nem is szorultságból tenné, hanem csak vastagítaná az áhítatot.

Ragyog egy csillag (novella)

Az öreg zavarodottan rebesgette a szemét, de az orvos addig vallatta s puhította, hogy végül megadta magát. Akkor leült egy székbe, s nagy elszánással azt mondta, hogy az Isten legyen irgalmas és a szellemek könyörületeseek, de ha már így kifutott a tej, akkor ő mindent elmagyaráz.

– Vagyis úgy volt – kezdte –, hogy van nekünk egy Bátor nevű kutyánk. No már most: amikor az én onokám, ez amelyik itt van, nagy örömünkre megszületett, azon a napon délután egyszer csak megszólalt a kutya, s azt mondta, hogy a gyermek nagy ve-

szedelemben van, mert egy Iván nevezetű gonosz szellem a hatalmába akarja keríteni. Hamar hát, és segítsünk rajta. S azt is megmondta a kutya, hogy mit csináljunk; s mi azt csináltuk a vejemmel ketten. Vagyis én tettem magamot, hogy Lucifer vagyok, más szóval annak az Iván nevű gonosz szellemnek a főnöke. A vejem pedig, ez a Mátyás, nagy ördögverő vitéznek játszott magát. Így hát ő ütni kezdett engemet, én pedig jajveszékeltem, hogy most agyonütnek, s közben kiabáltam Ivánt, hogy jöjjön segítségemre. No most már: Iván kifutott hamar a gyermekből, hogy engemet megsegítsen, de amikor látta a csalást, akkor belém fészkelte magát, hogy rajtam bosszút álljon. S ma reggel ő gyötört meg engem. Ez az igazság.

Ábel a rengetegben (regénytrilógia első kötete)

Láttam még étkes embert, de olyant, mint ez a csendőr, sohasem. Igaz, hogy sokat jött volt hágóra, amíg kiérkezett ide a Hargitára; s az erejéből reám és a kecskére is sokat pazarolt, de azért mégis sok volt, amit elpusztított. Hanem a hasán keresztül meg is szelídült legalább annyira, hogy amikor bévégezte a lakomát, hozzám így szólt:

- Hát téged minek hívnak?
- Engem Szakállasnak – mondtam.
- Milyen Szakállasnak?
- Olyannak, amilyen a zsidóknak van.

Ez tetszett neki, mert egy kicsit elmosolyodott, ami először történt meg a mi életünkben.

– Hát téged Izidornak hírnak? – kezdte a tréfa szárnyát is billegtetni.

– Engem hívhatnának annak is, annyi sok bajt láttam eddigelé.

Erre, valami okból, hirtelen felugrott; s mindjárt vastagra fogta a dolgot, mert megragadta a nyakamat.

- Nem megmondod a nevedet!
- Á-á-á... – nyögtem a markában.
- De hamar megsajnál, s eleresztett.
- Ábel – mondtam. – Hát magát hogy hívják?
- Nekem Surgyélán nevem van – felelte.
- Elöl-e, vagy hátul?
- A magyar világban elől volt, de most elment a végire.
- Hát felesége van-e? – tudakoltam tovább.
- Nékem? Van minden házban! – felelte.
- S meddig marad itt? – bátorkodtam tovább.
- A megfogásig – feleltre Surgyélán.

Nem kérdeztem, hogy miféle megfogásig, mert egyrészt tudtam, hogy nekünk csak Fuszulán van megfogni való; másrészt pedig attól tartottam, hogy így jóllakva olyan csúfot talál mondani, amitől a barátok könnyvei mind elvörösödnek.

*

- Számolj el a pénzzel!
  - Igen hirtelen lesz – feleltem.
  - Mi lesz igen hirtelen?
  - Az, hogy ebben a szent percben elszámoljak.
  - Hát miért?
  - Azért, mert csak két dolog van a világon, amihez méreggel nem szabad hozzányúlni, s eme kettő közül az egyik a pénz.
- Bármilyen morgós kedvében volt is a pénztáros, az úri kíváncsiság belőle mégis kiütközött.
- Hát a másik? – kérdezte.
  - A másik az asszonyember.

Ábel az országban (regénytrilógia második kötete)

Nem mondom, egy kicsit dobogott a szívem, de az nem is csoda, mert két dolog is volt, amit akkor csináltam legelőször az életemben. Az egyik a vonatra ülés, a másik pedig a kutya eldugása. Így hát csak ültem a kutya fölött, miközben különböző gondolatok forogtak a fejemben. Az egyik percben az, hogy bár megérhette volna édesanyám ezt a percet is, amikor a fia vonatra szállott. A másik percben az, hogy vajon ennek a jelen világnak fia csak úgy lehet az ember, ha először vonaton ül, s másodszor csal, ha egyébbel nem, hát a kutyával?!

Ilyenformán pilinkéztek a fejemben a percek, amikor megnyílt az ajtó, s azon bejött egy vénember, s egy egészen fiatal menyecske. A vénember otthon maradhatott volna, gondoltam magamban; s figyeltem, hogy lám, mit csinálnak. A csomagjukat a magas polcra emelték, majd leültek velem szemben a padra.

– A gyermeknek enni adtál-e? – kérdezte az öreg.

– Ne féljen, nem károsodott meg – felelte a menyecske.

Gondoltam, nyájas leszek, és belévegyülök a beszédjükbe.

– Én is voltam egyszer kicsi – mondtam.

– A bolha most is az – felelte a vénember.

Igen megijedtem, hogy bolhát említvén, a kutyát találta meglátni, s önkéntelenül is lefelé néztem, mire a vénember nevetni kezdett, s így szólt:

– Tán egy meg is csípett?

Most már a menyecske is nevetett.

– Édesapám, magának sohasem jó meg az esze! – mondta kedvesen.

– Hát az fölösleges is – szóltam –, hiszen lám, ész nélkül is milyen kedves leánya van!

Az öreg töredelmesen nézett maga elé, majd így szólt:

– Azért mégsem ártana, ha megjöne.

– Ugyan miért? – kérdeztem.

– Azért, nehogy a kisebbik leányomat hozzád adjam.

Ábel Amerikában (regénytrilógia harmadik kötete)

Végül pedig megkérdezte, hogy szerencsétlenség esetére biztosítva vagyok-e?

Hallottam volt már, hogy Amerikában mindenki fut a maga becses életét biztosítani, nehogy a balszerencse ingyen legyen, de az én természetem ezt a gondot nem állhatta s azért így feleltem:

– Igen.

– Melyik társaságnál?

Felfelé mutattam a hüvelykujjommal, és azt mondtam:

– A mennyeinél!

Dávid úr úgy nézett reám, mint aki a mennyei biztosító intézetet nem ismeri. Én sem akartam megmagyarázni neki, hogy pedig az a legrégibb és a legjobb, hanem a munkához láttam.

Jégtörő Mátyás (regény)

Nem is én, hanem az én képemben az öröm és a hit repült hazafelé. S otthon egyenesen a ház elé szálltam, s habozás nélkül odamentem a fokhagymához. Kövér volt már és érett. Derekas szára és sok hízott levele úgy biztatott, mint a jókedvű pap a gazdag kepehordót. Nekifogtam hát és a csőrömmel kiástam szépen a földből. Mint valami régi páncél, a gumóján még rajta volt a kígyó bőre, de azt ügyesen lefejtettem, s még a ráragadt földet is leráztam. Akkor megragadtam a csőrömmel, s úgy ahogy volt, bévitettem a beteg asszonyomnak.

Megálltam az ágynál, és felnyújtottam neki, mint egy virágszálat.

– Hát ez mi, te gólya? – kérdezte Márta.

Intettem neki, hogy vegye el. Amikor pedig már ott volt a kezében, a csőrömmel rámutattam a gumóra, a gumóról pedig az ő szájára.

- Istenem, orvosságot hozott ez a gólya! – találta ki asszonyom,
és összezsapta a két kezét, mire én katonásan jelentettem neki:
– Azt, azt, azt!
– S még kelepel is, mintha mondaná!
-

Laik Eszter

Találkozásaim Tamásival

Bizonyos írók végigkísérik az ember életét, mások egy-egy élet-szakasz részei maradnak múlhatatlanul. Tamási Áron számomra a gyerek- és kamaszkor illata, íze, ábrándja marad talán örökre. Az eszmélkedés, a világ és önmagam megismerésének segédlete.

Az *Ábel*-trilógia legelső komoly olvasmányélményem volt hét-nyolc éves korom táján. Nem véletlenül került olyan hamar a kezembe.

Odahaza ott lapult a könyvespolcon az a kötet, amelyet édesanyám a legnagyobb becsben tartott: egy Tamási Áron dedikálta Ábel-összes a Révai 1937-es kiadásában. Bőrkötéses, Buday György fametszeteivel díszített kiadás. A dedikáció apai nagyapámnak, Laik Lajosnak szól, és „937. VI. 2-án” kelt a megsárgult papír és az elsötétült tinta tanúsága szerint. Nem tévedés, anyám, a literátus alkat dédelgette jobban ezt a könyvet, nem apám, aki szemérmesebben, hallgatagabban volt büszke erre a kis kincsre. Meg persze az édesapjára, aki az Egyetemi Nyomda könyvesboltjában dolgozott a mai Kossuth Lajos utcában – talán még ma is könyvesbolt működik a helyén. Mint apám elmesélte, gyakran bejártak oda írók is, hiszen vélhetően sokszor itt vették először kézbe maguk is a köteteiket. (Egy Féja Géza-dedikáció is megmaradt a családnak.) Ennél sokkal többet nem tudhattam

meg nagyapámról, mert alig négy évvel a fia születése után szovjet hadifogságba került, ahol meg is halt – apámnak vajmi kevés emléke maradt róla. Nekem aztán ez a kis beírás jelentette a kapcsot sosem ismert felmenőmhöz. Még egy fénykép sem őrződött meg róla, csak az Ábel-kötetet felütve gondoltam el fejben újra meg újra az én szorgalmas, halk szavú, könyvszerető nagyapámat, meg azt, ahogy Tamási Áron aláírja neki a kötetet.

Ábel történeteit olvasva már gyerekként megérintett valami abból a különös, egyszerre csodálatos, másfelől borzongató remeteségből, ami az erdőben várt a kamasz fiúra. Erőt merítettem abból, milyen szabadságot ad, ha az ember egyedül is képes megbirkózni az elemekkel és az emberekkel, s milyen megnyugtató, amikor éjjel a maga vackán csak ő van meg az Úristen, és ily módon aztán sosincs teljesen egyedül. Velem Ábel is ott maradt – és már nem is voltam magányos.

De maga Tamási is továbbkísért. Már felső tagozatra jártam, amikor divatba jött – vagy talán elvárás is volt –, hogy legyenek külföldi levelezőpajtásaink. Természetesen csakis szocialista országbeli pajtás jöhetett szóba. Nekem egy romániai magyar kislány jutott, Cluj-Napocából – ez állt a borítékon, amit én persze úgy olvastam és mondtam ki, ahogy leírva láttam. Sosem felejttem el azokat a mámoros pillanatokat, amikor levél érkezett Marikától. A boríték formája és mérete is más volt, mint az itthon megszokott, nem beszélve az izgalmas bélyegekről, pecsétékről, na és a saját laccímemnél jóval bonyolultabb címezésről, azzal a sok furcsa szóval, rövidítéssel, számmal... Marika levelei Romániából a „Clujnapoca” nevű hely egy lakótelepi blokkházából olyan egzotikumnak hatottak számomra, mintha a Bahama-szigetekről írt volna valaki. Hogy miről leveleztünk, már fogalmam sincs – nyilván iskoláról, szabadidőről –, és szóba jöhetett Tamási Áron is, mert Marika egyszer elkottyintotta, hogy az ő családja szegről-végről rokon a Tamásiakkal. Én boldogságban úszva meséltem anyukámnak, aki mindjárt javasolt egy csomó kérdést, amit feltehetnék kis levélbarátnőmnnek a következő körben – de Tamásiról Marika leveleiben többet nem esett egy árva szó sem.

Okkal, gondolom mai fejjel. Gyereklevelek cenzúrázására állami apparátust talán nem működtettek, de voltak éberen ügyelő szülők, tanárok, akik tudták: az ördög nem alszik (mondhatnám, nem változik át sem Csíkban, sem másutt), és nem kell packázni vele. Én akkor talán csak enyhe csalódottságot éreztem, miért nem osztozik túláradó lelkesedésemben ez a romániai magyar kislány, és miért nem válaszol arra, amit kérdezek – aztán ezt is elmosta az idő. '89-ben befejeztem az általános iskolát, egyúttal megváltozott a világ, amiből egyre többet értettem, Marika pedig elenyészett sok gyermekkori emlékekkel együtt.

Tamási azonban megmaradt. Talán másodikos gimnazista lehettem, amikor az irodalmi színpad előadta az *Énekes madár* című darabot, legalábbis annak egy rövidített változatát. És abban nemcsak csuda szép dolgokat mondtak a szerelemről, de én azt pontosan meg is éltem úgy, ahogy mondták, mert Kareszt, aki Mókát játszotta, és fölöttem járt valamelyik osztályba, én már egy éve néztem folyton minden szünetben – a folyosón meg a belső betonudvaron, ahogy röplabdázott a többi fiúval, és a melegben levetették a pólójukat, de az mind semmi volt a mélyen zengő hangjához képest... Nos, nekem, a szemüveges és körömrágós kamaszlánynak esélyem sem volt Karesznál, ezt jól tudtam, képzeletben viszont páratlan merészségekre ragadtattam magam. És amikor a darabban megkérdezte a szerelemről az édesanyját, hogy hát olyankor az ember mit érez, s azt mondta rá az anyja, hogy „minden gyönyörűt”, én alig tudtam visszanyelni a könnyeimet az iskolai kultúrterem nézőterén, meg ne lássák a többiek, és be ne égjek előttük. Ha csak beleolvasok azóta az *Énekes madár*ba, úgy megdobban a szívem, mintha az a tizenöt éves szív lenne, ami talán még pár hónapig vagy a nagyobbak ballagásáig repesett Elérhetetlen Kareszért.

A kezembe véve most ezt a selymes érintésűre kopott, szakadozott, kiszáradt, újságpapír-védőruhába csomagolt kötetet azt mondhatom: hosszú éveken át Tamásival voltam otthon a gyerekkor világában. S talán nem túlzás az sem: ő segített, hogy beletanuljak a felnőttkoriba.

Muth Ágota Gizella

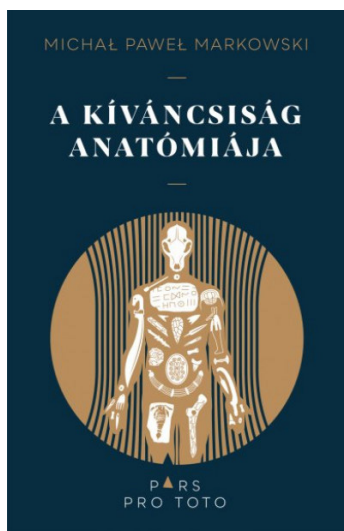
A kíváncsiság „végtelen, féktelen és haszontalan”

Könyve előszavában ezt a régi angol szólást idézi Michał Paweł Markowski, aki a későbbiekben a kíváncsiság fogalmát boncolgatja. Természetesen nem a pusztá kíváncsiskodásról van itt szó, hanem tágabb értelemben az ember megismerés- és tudásvágyáról. A lengyel irodalomtudós mintegy húsz évvel ezelőtt írt esszékötete tavaly jelent meg magyar fordításban, gondolatai ma is olvasásra érdemesek.

A munka felépítése rendhagyó: minden hosszabb-rövidebb fejezetét egy lengyel tudósnek címezte, és mindegyikben egy filozófiai kérdést bont ki kultúrtörténeti keretbe ágyazva, a filozófiatörténet számára legjelesebb képviselőinek fontos elméleteit gondolja tovább, vagy éppen vitába száll velük.

A szerző a kultúrát az emberi tudásvágy „kíváncsiságtörténete-ként” értelmezi, ismeretelméleti, művészetfilozófiai és morálfilozófiai aspektusból vizsgálja, s közben kritikus szemmel nézi posztmodern korunkat. A sorozatcímnek (Pars pro toto) megfelelően a részekről halad az egész felé. Könyvének három legnagyobb és legszínesebben tárgyalt témaköréből emelnék ki néhány gondolatot.

A szerző a kíváncsisággal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy szellemi kíváncsiságról van szó, amely szinte egyidős az emberiséggel. Az egyéni érdeklődés nyomán kialakult magángyűjtemények később hatalmas múzeumokká alakultak, és szervezett keretek között látogathatóvá váltak mindenki számára. E gyűjtemények

izgalmas történetét és érdekességeit tárja fel a két első esszé a 17. századtól napjainkig. Teszi mindezt a filozófus kutató szemével és értelmezésével: *„A világ, mint a teljes analógia meglétére és a radikálisan heterogén elemek összekapcsolódására épülő univerzum víziójával összefüggő kíváncsiság átadja helyét a világ rendjében megmutatkozó kíváncsiság víziójának, amihez a hozzáférés egyegyedül a tudományos megismerés módszertanának fejlődésével lehetséges.”* A 16–17. századi Kunst- und Wunderkammern (művészeti és csodaszobák) szerepét átveszik a megszülető újságok, amelyek írásban tudósítanak az érdekességekről. Megjelenik a fikciós próza, a regény, amelynek a világban bolyongó hősei szintén kielégítik a kíváncsiságot: *„A kíváncsiság kultúrája nem tűnt el a múzeumok létrejöttével, hanem áttevődött... az újságokba, a kritikába, az irodalomba.”* A szerző megemlíti a mai bulvársajtót, ami azonban már kizárólag a pusztá kíváncsiskodásra épít.

A „kíváncsiság kultúrája” különbséget tesz a féktelen gyűjtő-szenvedély és a rendezett múzeumi kultúra között, ide sorolva az írott gyűjteményeket is. Mit reprezentál egy gyűjtemény? – teszi fel a kérdést a szerző. Válasza szerint a gyűjtemény *„valami helyett létezik”*, valódi történelemre utal, és a tárgyak vagy írás révén azt mutatja meg, ami már elmúlt, nem jelenvaló. E gondolatmenet végén megállapítja, hogy a gyűjtemény is egyfajta „szimulákrum”, valaminek a jele, képe – látszatvilág.

Hosszabb fejezetet is szentel e kifejezés magyarázatának, Jean Baudrillard *Amerika* című könyvéhez kapcsolódva, amely alapján számos, általa szimulákrumnak tartott fogalmat értelmez. Ezek közül egy eklatáns példa a Disneyland, amely a szerző szerint az amerikai élet kicsinyített mása, a szimuláció mintamodellje, és inkább elrejtje a valóságot, mintsem reprezentálja. A szerző szerint a szimulákrumok korunkat, a posztmodern t ábrázolják, amikor *„a jelek elkezdik saját életüket élni”* – vagyis a valóság helyére lépnek. Gondoljunk csak a média uralmára. Markowski itt a posztmodern kemény kritikáját is megfogalmazza. Szerinte a posztmodern kultúra paradoxonja abban áll, hogy a „modern ideák” megsemmisülnek, mindent esztétikusnak találunk, meg-

szűnik a szép és a csúf, „...a valóság nem tér el saját képétől... a művészet elveszti a létalapokat. [...] Ha pedig... nem létezik az esztétikai ítéletnek semmiféle abszolút kritériuma, akkor megkülönböztethetetlenlésségre vagyunk ítélve, azaz közömbösségre.”

A másik érdekes témakör az én és a világ kapcsolata művészetfilozófiai megközelítéssel Maurice Merleau-Ponty 20. századi francia filozófus elmélete nyomán, aki a lét visszatükröződését vizsgálta a festészetben Cézanne képei alapján. Arra keres választ, „hogyan ábrázoljuk az ábrázolhatatlant” úgy, hogy lemondunk az utánzásról.

Markowski az irodalmi alkotásban a „*képzelet erejét*” emeli ki William Blake mitologikus költészetének tükrében Northrop Frye írásai alapján. A regényről kifejti, hogy az 1930-as évektől beszélhetünk irodalomtudományról, amikor a filozófusok és kritikusok egyben regényírók is voltak. Az irodalom kutatási tárgy lett, és az író teoretikus is egy személyben. Umberto Eco-t hozza fel példaként, aki teóriái alapján írta regényeit. Vajon miért?

A szerző itt visszautal Friedrich Schlegel elméletére, aki szerint a művészetben való ítélethozatalhoz az ítéletnek is műalkotásnak kell lennie. Tehát csak az bírálhat, aki maga is ír. Eco ezt úgy fogalmazza meg, hogy amikor elméleti szöveget ír, egy konklúziót kínál fel az olvasónak, de a regény esetében az olvasóra bízta, milyen következtetést von le a műről. Híres regénye, *A rózsza neve* is elméleti modell alapján született, és műfaja azért detektívregény, mert megsejtésekről szól, akár a filozófia, és kérdéseket vet fel. Markowski azt feltételezi, hogy „a kapcsolat Umberto Eco regényei és az általa eltökélten kidolgozott irodalomelmélet között a kölcsönös illusztratív jelleggel alapul”.

A könyv másik nagy témaköre az unalom, morálfilozófiai megközelítéssel.

Mi is valójában az unalom? A szerző szerint valaminek a hiánya. „*Lehet, hogy az emberek mindig is unatkoztak, ám igazából az unalom, mint kulturális tény csupán akkor tűnt fel, amikor áldozatai elkezdtek saját unalmuk leírásával untatni a többieket.*” Erre több irodalmi példát is említ a 19. századból, úgymint Lamartine

Ház a szőlőskertben című költeményét, és talán a leghíresebbet, Flaubert *Bovarynéját*. Filozófiai fogalommal 1755-ben vált az unalom, amikor a Diderot és társai féle enciklopédiában is megjelent ezzel a meghatározással: „*sajátos fajta hiánya az örömmnek*”. Ám haszontalan időtöltést is jelenthet, káros semmittevést. A szerző Montaigne *A tapasztalatról* című esszéjéből idéz – „*'múlatom' az időt, ha rossz és alkalmatlan; amikor jó, akkor nem akarom 'múlatni'*” –, és megállapítja, hogy az írás hasznossá tett tétlenség, amely megment az unalomtól. Montaigne a tétlenségből hasznot kovácsolt az írással. A szerző szerint „*az ember akkor kezd el unatkozni, amikor nem teljesíti ki önmagát..., amikor kizárólag a külvilág felé él, megfélemlítve saját természetétől*”. Érdekes párhuzamot von a descartes-i „*gondolkodom, tehát vagyok*” és saját tréfás megállapítása, az „*unatkozom, tehát vagyok*” között.

Michal Pawel Markowski könyve végén egy önmagával folytatott beszélgetésben felveti a kérdést: „*Te magad ki vagy: irodalomtudós, filozófáló esszéista vagy filológus?*” Válaszában egzegétának nevezi magát, akiben mindez egyesül. Arra a kérdésre, hogy posztmodernista-e, eltöpreng a fogalmon, amely szerinte nem véglegesen definiált, inkább egyfajta gondolkodásmód, „*kulturális fikció..., végérvényesen körbeöleli a valóságot, az autenticitást a szimuláció helyettesíti, és ellehetetleníti az igazságról folyó vitát*”.

Markowski *A kíváncsiság anatómiáját* a posztmodern lelkesedésre adott kritikus válaszként határozza meg előszavában. Félti a világot a kritika nélküli szabadságmámortól, miközben az idáig vezető utat boncolgatja, és jelzi, hogy a posztmodern nem az út vége, csak egy állomás, szembenállás a korábbi modernnel. Ami addig biztos volt, bizonytalanná, esetlegessé vált, az egyedi pedig tömegessé, és ez káoszhoz vezethet. A könyv leginkább a bölcsészek, különösen a filozófiát hallgatók számára lehet értékes olvasmány.

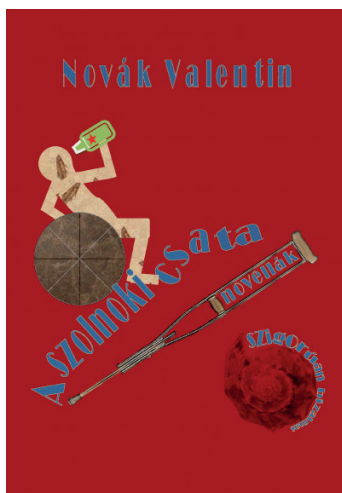

Szabó Fruzsina

Kötéltánc a Salétrom és a Logodi utca között

Novák Valentin szolnoki csatája ki-
maradt a történelemkönyvekből.
Bátor, rokkant elvtársak vívták ki a
győzelmet a szocialista retorika és
az álszent kommunista erkölcs ellen
1979 márciusában, méghozzá duhaj
jókedvvel és őszinteséggel. Karma-
zsín elvtársnak esélye sem volt „a mozgássérült személyek beol-
vasztására”. A kötet címadó novellájának szövege ötvözi a szocia-
lizmus időszakára jellemző szónoklatokat és a természetes beszélt
nyelvet, előbbi Karmazsín elvtárs hangján, utóbbi pedig Csusza,
az Állami Szociális Intézet mozgássérült növendékének szájából
hangzik el. Szilaj mulatozásaik dicsőségének felidézésével a férfi
teljesen szétzilálja a megbízott titkár beszédét, míg végül ő teljesen
elhallgat, és csak a szöveg végén olvashatjuk újra szavait az ese-
ményről írt jelentés formájában.

Ez a novella nyitja a sort a könyvben. A történetek helyszínei
változatosak, és minél inkább hasonlít műfajuk arra, amit legin-
kább mágikus szocrealizmusnak tudnék nevezni, annál kevésbé
meghatározhatóak. Idejük maga a kilátástalanság időtlensége. A
szerző Bólya Péter-i küldetésre indul kötetével, hogy igaz kocs-
mahősökre leljen, elsősorban a Salföldön (Salétrom utca), melyről
nem is tagadja, hogy saját tájéka. Ugyanakkor másban is osztozik
Bólyával: annak idején maga is rendszeresen írt a Börtönújságnak.
Bólyát nem sokan ismerik, már magam sem emlékszem, hogy an-
nak idején hogyan jutottam hozzá néhány kötetéhez – valószínű-
leg a Mátra borozó egyik asztalján csúsztatva nekem oda egyik
idősebb barátom két Isten-Isten között –, meglepetten fedeztem

fel tehát a rá vonatkozó utalásokat a szövegben. A Bólyára is olyanira jellemző, úgynevezett „krúdysan legendásító atmoszféra” is visszaköszön Novák Valentin prózájából, de találunk hivatkozásokat Csáth Gézára, Bodó Bélára, Cholnoky Viktorra is.

A kötet szövegszinten három részre tagolódik, melyek az *Előremozdulás*, a *Bírod te!* és a *Csák Máté unokája* címeket kapták. Az *Előremozdulás* írásaiban főképp mozgássérült hősökkel találkozhatunk. A szolnoki csata győztesei mellett ott van a Twin Peaks-re hajazó Tótfalva detektívje, vagy a „tekerőlantjában” randevúra igyekvő Liza is. A *Bírod te!* inkább társadalmi szempontból hátrányos helyzetbe került személyekre fókuszál: elhanyagolt nyugdíjasra, droghasználóra vagy betűvetést tanuló, analfabéta felnőtt nőre. A harmadik egységet pedig a merész elrugaszkodás a valóságtól és a függőleges, többnyire felülről lefelé irányuló nézőpont köti össze – legyen az egy angyalé vagy éppen úrlényké.

A kötet novelláinak szerkezetére jellemző a különböző szövegtípusok összefűzése. Az *ótista* detektívtörténetét olykor megtörik Felhő Lajos prédikációi, melyek lényegében egy autista elme gondolatfolyamai. A *Meghívás* dörzsölt üzletemberének dicsekedésébe helyenként beszúrja a szerző az elbeszélő memoárjának irodalmibb hangvétellű részleteit, melyek kölcsönösen kiegészítik egymást, egymásba ágyazódnak.

Novák többször él a szereplőire jellemző szófordulatok nyomatékosító célú ismétlésével, melyek Palahniuk lovaihoz hasonlóan húzzák tovább magukkal az olvasót a „megoldás” felé: „*Most mit szenvedjek azzal...*” (*A tűfokán*), „*Özvegy Szekeresné született Illés Ila...*” (*Frontok*).

A novellák szövegét át- meg átszövik a popkulturális referenciák. A *Meghívás* tele van könnyűzenei utalásokkal: a szereplők nyalják a fagylaltot, és kész jégkrémbalett az élet. Az *ótistában* több '90-es évekbeli krimisorozat rémlett fel szemeim előtt, egyes jelenetei az X-akták vagy a *Twin Peaks* képkockáit idézték. Ugyanakkor érzésem szerint az utóbbi tévésorozat név szerinti megemlékezésével a szerző csupán gyengítette az analógia hatásosságát – jobb lett volna az olvasóra bízni a David Lynch-i párhuzam felismerését. Ennek ellenére egy biztos: tévés FBI-ügynökök ide vagy oda, Tótfalván az igazság odaát van.

A kötet több pontján úgy tűnik, Novák világában a nők nem lehetnek mások, mint hetérák, fehérnépek, „könnyűnős helyeken” felcsíphető, szeszélyes lények, ugyanakkor a szerző három novellát is dedikált könyvében női hősöknek. Liza, Juci és „Őzvegy Szekeresné született Illés Ila” történeteihöz Novák együttérzéssel és szimpátiával közelít, mégsem érzem azt női olvasóként, hogy ezek a szereplők kidomborodnának előttem a könyv lapjairól: inkább tűnnek absztrakt elgondolásnak a női nemről, semmint hús-vér karaktereknek. Pedig Novák Valentin igenis életre tud hívni ízig-vérig valódi karaktereket; ott van például Janó, akit, úgy érzem, bensőségesen ismerek, amióta elolvastam a *Salföld 8*-at.

A szerző nyelvi bravúrai, az egyébként szellemes és eredeti szóviccek sokasága – gangszóró, számla-málha, zombínó – és a kulturális hivatkozások tömkelege nem mindig szolgálja a szöveg célját: helyenként kizökkentik az olvasót a történet sodrásából. Amikor viszont precíz, észrevehetetlen öltésekkel illeszkednek a szöveghez, magával ragadó, erőteljes prózát alkotnak: ilyen például a *Salföld 8*., melyben olyan esztétikus képekben gyönyörködhetünk, mint a „lichthófos huzattáncukat ropó lelkek”, vagy *A Frontok*, amely szerintem a kötet legjobban sikerült novellája.

Zárásképpen vissza kell utalnom az irodalmi, filmes és zenei referenciaszövedékre, mely védőhálóként húzódik a Salétrom utca és a Logodi utca közé kifeszített, képzeletbeli kötélén egyensúlyozó szerző alatt. Jól körülhatárolt keretbe foglalja a szerző mondanivalóját, ugyanakkor úgy vélem, túlzott használata korlátozhatja az alkotói szabadságot, mivel véges számúvá teszi az írói lehetőségeket. Kérdés, hogy megéri-e ezt az árat megfizetnie egy kiforrott és egyedi hangú, tapasztalt írónak. Mert Novák Valentin stílusa valóban annyira eredeti, hogy Gáspár Ferenc egyenesen Valentinvilágot emleget az Olvasatnál megjelent recenziójában, és magam is örömmel bebarangolnék egy kicsivel kevesebb védőhálóval biztosított, merészebb Valentin-univerzumot a jövőben.

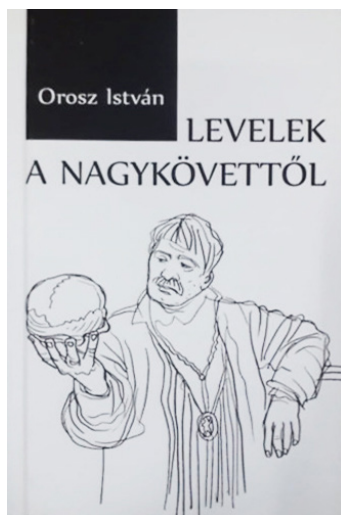
Pusztai Ilona

Kísérlet az idő visszafordítására

Az anamorfózis kifejezés olyan felismerhetetlenné torzított képek gyűjtőfogalma, amelyek csak egy különös nézőpontból vagy egy rájuk helyezett tükörtárgy segítségével válnak láthatóvá. Orosz István az anamorfózis-technikák legismertebb magyarországi művészeként e

jelenség miatt kezdett el foglalkozni ifjabb Hans Holbein német festő híres festményével, a *Követekkel*, amelyről tanulmánykötetet is írt *Követ és a fáraó* címmel.

A kép különlegességét egy optikai vagy perspektivikus anamorfózis adja, a padlóra festett amorf ábrát jobbról fentről vagy balról alulról nézve szemünk koponyaként érzékeli. Jean de Dinteville francia követ rendelte meg a képet VIII. Tudor Henrik udvari festőjétől, amikor I. Ferenc megbízásából több hónapig Londonban tartózkodott. Holbein a fiatal francia arisztokratát barátja, Georges de Selve püspök társaságában festette le, amolyan kettős portréként. A kép datálása is érdekes, a poliéderez és a hengeres napórák, kvadránsok mind Jézus nagypénteki keresztre feszítésének idejét mutatják, április 11-én délután négy órát, éppen 1500 évvel az eredeti időpont után (1533). Így a kép a dátummegjelölés, a rajta szereplő időmérő tárgyak: föld- és éggömbök, valamint az anamorfikus koponya által a reneszánszban népszerű vanitatum vanitas (hiúságok hiúsága) témájú festményként értelmezhető. A mű tehát Orosz István véleménye szerint négy ember közös alkotásaként is felfogható: Holbein festette, Nicolaus Kratzer udvari csillagász komponálta, Georges de Selve egyházi emberként volt

az eszmei mondanivaló megfogalmazója, Jean de Dinteville pedig megbízóként irányította a munkálatokat.

A kép és a téma azonban nem hagyta nyugodni Orosz Istvánt. Már a tanulmány megírásakor számos verse született a festménnyel kapcsolatosan, ezekből kb. tizenöt bekerült a *Követ és a fáraóba*. Ám időközben a versek száma kötetnyire duzzadt, szám szerint hetvenöt-re. Ez jelent meg most saját grafikáival kísérvé. Illusztrációi nemcsak hűen követik a szöveget, de az olyan művészeti jelenségeket, eljárásokat boncolgató verseknél, mint az aranymetszés (*Divina Proportione, Aranymetszés*), a camera obscura (*Kamera obszkura*), az anamorfózis (*Anamorf abrakadabra, Isten szeme, Anamorfózis, Nézőpontok, Tükör, Tükörben, Időkép, Forgatás*) ki is egészítik azt, érzékletesen láttatják a fogalmakat, segítenek eligazodni a képzőművészetben kevésbé járatos olvasóknak. A kötet végén található szöveges jegyzetek hasonlóan hasznos támpontokat nyújtanak a történelmi eseményekben és a képzőművészeti szakkifejezésekben való eligazodáshoz.

Orosz István bevezetőjében írja: „A könyvben, amelyet kezeden tartasz, Olvasó, a Jean de Dinteville-től származó, neki szóló, illetve a Holbein festménnyel, főként a rejtélyes anamorfózissal kapcsolatos »talált« verseket gyűjtöttem össze.”

Minden költemény tehát a képhez, annak szűkebb vagy tágabb értelmezéséhez kapcsolódik, de formailag és stílusban is erős különbözőséget mutatnak. Van köztük villoni ballada (*Ballada*), shakespeare-i szonett (*Váltogatva*), sírfelirat [*Georges de la Selve epitáfiuma, Sírfelirat (Tollpróbák)*], epigramma (*Négyen, Meghalt a nagykövet*), párbeszédes vers (*Duett, Hadrianus – négykezes*), népies regös rigmus (*Kiszámloló*). Két versben is szerepet kapnak a reneszánsz költészetben divatos szójátékok, költői rejtvények. A *Jean de Dinteville: Akrosztichon – anagramma (tollpróba a nagykövet nevével)* kettős rejtvény. Egyrészt a sorok kezdőbetűit összeolvasva megkapjuk a követ nevét (akrosztichon), másrészt a név betűinek anagrammatikus változatait rejtik. Hasonlóan talányos költemény a ... verse. Az utolsó két versszak számsorából kell az olvasónak kitalálni, ki is lehet a négy szereplő: a festő, a követ, a püspök vagy a csillagász közül a mű „szerzője”.

Legalább ilyen sokfélék az irodalmi hatások, vagy – hogy az anamorfózishoz hűek maradjunk – tükröződések a versekben. A *Hadrianus* – négykezes a római császár utolsó, halálos ágyán írt versének két hangra írt parafrázisa, Jean és Georges párbeszéde a vers magyar fordításának kettős átírata. A *Jean és Georges fantomképet rajzoltat* egy Morus Tamás házában dívott mulatságra utal. A kancellár udvari bolondja feltűnő hasonlatosságot mutatott VIII. Henrikkel, így a család esténként remekül szórakozott a kifigurázott király rovására a bolondot ugratva. A versben a követ és barátja a festővel járattják a bolondját, mikor fantomképet rajzoltatnak vele az uralkodóról, mint ismeretlen tettesről. A *Jean és Georges a Commediát olvassa* című vers Dante művét idézi meg. A két barát a versben a *Színjátékot* olvasva maga is Dante (Jean) és Vergilius (Georges) szerepét alakítja. A vers első és utolsó sora a *Commedia* kezdő és záró sora. De míg az első sor a szállóigévé vált babitsi fordítás („Az emberélet útjának felén”), addig a záró sor átírat. Danténál: „a szeretet [l’amor] mozgat Napot és más csillagokat”, Orosz Istvánnál: „tudom, mi mozgat földet s csillagot”. Szembeszökő, hogy a nap helyett föld szerepel. Ám ha jobban szemügyre vesszük a verset, megfigyeltük a talányt. Ámor ugyanis egyszerre a szeretet és a szerelem istene, akinek reneszánszkori kétarcúságát legszebben Tiziano híres képe, az *Égi és földi szerelem* példázza. A két bolygó nevének felcserélésével Ámor a versben már nem a dantei értelemben használatos isteni szeretet, hanem az evilági szerelem megtestesítője lesz. Talán épp Paolo és Francesca történetét olvassa a követ és barátja, akiket egy szerelmi história közös olvasása sodort a tiltott szerelem bűnébe: „Dantét lapoztuk minden éjjel / karunk lúdbőrözött, néha összeért.” De a versekben, ahogy Holbein képén, más összefüggések is utalnak az olasz szerző művére. Dante nagypéntek reggelével indítja műve cselekményét, a festmény datálása szintén nagypéntek. A költeményekben ugyancsak fontos szerepet kap ez az időpont és a hozzákapcsolódó jézusi mártírium: *Nagyböjt, Négyen, Krucifix, Nagyheti nagy hó*.

A *Szarvorrú* című vers Percy Bysshe Shelley *Óda a nyugati szélhez* című költeményének átírata. Dürer híres rinocéroszt áb-

rázoló metszetének története a másik olyan téma, ami hosszabb ideje foglalkoztatja Orosz Istvánt. A kép történetéről, elemzéséről tanulmányt is írt: a *Szent Rinocérosz gyermekei* és a *Pótszarv* novelláskötetének címadó elbeszélésében is kulcsszerepet játszik Dürernek ez a képe. A témának három verset is szentel. Az *Ő én vagyok* című költeményben a nagykövet gyermekkori emléke idéződik fel, mikor I. Ferenc francia király kíséretében tizenkét évesen megtekinthette az If szigetét útba ejtő egzotikus állatot, amelyet I. Emánuel portugál uralkodó küldött ajándékba X. Leó pápának. A *Kiszámoló* népi rigmusában, gyerekdalocskájában az állat félelmet keltő mitikus és fallikus szörnyetegként, a Pokol küldötteként jelenik meg. A *Szarvorrúban* pedig halálának tragikus körülményei elevenednek fel. A tengeri út során a rinocéroszt szállító hajó a Ligur-tengeren, a Spezia-öböl torkolatánál egy viharban hajótörést szenvedett. Pont ott, ahol majd háromszáz év múlva Percy Bysshe Shelley is egy hajószerencsétlenség áldozata lett.

A versek fő témája az égi–földi, a jézusi–emberi szeretet, szerelem mellett már a nagypénteki dátum és a kép vanitatum vanitas témája miatt is a halál, az elmúlás. Hol finom melankóliával (*A nagy festményt..., Összekócolt évszakok, A folyó, amelybe arcod rejtet, Hadrianus-négykezes, Ballada, Elment, Búcsú*), hol filozofikus mélységgel (*Divina Proportione, Vanitatum vanitas, Időkép, Játék*), hol vaskos humorral vagy játékos, sőt frivol könnyedséggel (*Tükör, Születésnapodra, Danse macabre, A harmadik, Egy beképzelt rajzoló*) megidézve a költeményekben.

A kötet művei önmagukban is megállják a helyüket, de valószínűleg sok olvasó kap majd kedvet ahhoz, hogy Orosz István Holbein képéről írt tanulmánykötetét, a *Követ és a fáraót* is kézbe vegye.

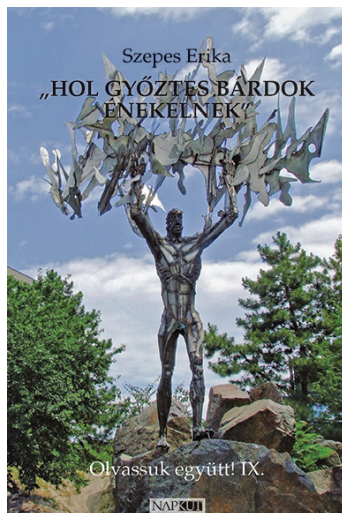
Köves István

Újra kell olvasni? Újra olvasni kell!

Szepes Erika új, *„Hol győztes bárdok énekelnek”* című tanulmányköte-
te (majd’ azt írtam: a szerzőtől már megszokott módon) nyugtalanító, lelkiismeret-ébresztő könyv. Klasz-
szika-filológiai felkészültségével is tekintélyt kivívott irodalomtörté-
nésként immár évtizedek óta misz-
szióként, szinte megszállottan adja közre újabb és újabb tanul-
mányköteteit, folytatja az eltérő felkészültségű olvasók körében is egyre népszerűbb *Olvassuk együtt! IX.* sorozatát.

A könyv borítóján Varga Imre büszke, kihívó, hatalmas Pro-
métheusza látható, s akik ismerik ennek a monumentális fém-
szobornak a keletkezéstörténetét, a be- és elfogadása körül ak-
koriban kirobbant, valójában a mindenkori alkotói szabadságról
szóló, s lényegét tekintve nyugvópontra szinte napjainkig sem
jutott ádáz kritikai csatározást, azok már ebből sejtethetik, hogy
milyen olvasmányra, miféle vitairatokra számíthatnak a Napkút
Kiadónál most megjelent kötetben. A cím Ady Endre *Új várak
épültek* című, 1907-ben keletkezett versének zárлата. S hogy tel-
jesebben érthessük az üzenetet, a könyv borítóján megjelenik
maga a megidézett költemény teljes szövege is, kinek megismer-
hető, kinek fölidézhető módon.

Okkal-joggal indul így az egyébként tucatnyi remek tanul-
mányt magába foglaló kötet, azért is, mert az első, legterjedel-
mesebb közülük éppen Ady Endréhez, pontosabban az Ady End-
re szerelmi lírájához és szimbolizmusának izgalmas értelmezési
buktatóihoz újszerű értelmezéssel közelítő vitairat.

Alkotói szándékát a szerző nem hallgatja el, első mondatával kijelöli: „*Gondolkodásmódunkat Ady Endre költészetéről olyan közhelyek és félreértések uralják, amelyekkel minden megszólalónak számolnia kell*” – indítja a számvetést. Nem kevesebbet vállal: bemutatni, miért tarthatatlan az a ma elhithetni próbált nézet, mely szerint „*a költő nem tudta tökéletesen megformálni műveit, lelkének feltárásába belerokkant (...) az alkoholista, nagybeteg, vérbajos Ady*”, tisztázni és „*leleplezni, miért változott meg az egyik legjelentősebb kisugárzású költőnk recepciója az idők múltán, miért akarják mostanság száműzni Ady »hipertrofikus én«-jét a magyar Parnasszusról*”. Úgy találja, vádlói főbűnéül a közéletiséget – legyen az népképviselő vagy polgári radikalizmus – róják föl, és azt állítják a költőről, hogy politikai szerepvállalásával veszélyezteti verseinek esztétikai értékét.

Tiszta logikájú, könnyen követhető cáfolat következik, amelyben a szerző világos érveléssel vág rendet az újsütetű, köldöknéző irodalomtörténész-gárda – néven nevezi őket, és bőségesen idéz is tarthatatlan állításaikból, hiszen akad közöttük, aki Ady életművét csaknem jelentéktelennek tartja – mesterkélt hangzavarában.

Ezt követően tisztázza előbb Ady és a francia szimbolizmus viszonyát, majd elosztatja azokat a közhelyes tévedéseket, amelyek általában a szimbólum fogalmi értelmezése körül kavarnak, bemutatja a szimbólum, a mítosz és az allegória lényegi különbözőségét – miközben fontos új megállapításokat ad közre Ady képalkotásáról.

Bizonyítékként két, eddig szóra nem méltatott, elhanyagolt motívumot vizsgál és tár olvasói elé a szerző munkamódszerére jellemző fölfedező indulattal. Az egyik az eddig alig-alig emlegetett tengerszimbólum, a másik a sajátos tartalmat rendszerszinten hordozó színvilág, azon belül is a különleges szerephez jutó fehér szín idők során változó jelentése.

Ady és Léda szerelemtörténetének szerkezetteremtő különlegessége a költő színhasználata:

„*Vörös bárkánk tengerre vágat
S futunk fehérén és halottan*”
(*Temetés a tengeren*)

A fehér mellett hatalmas a piros, azaz a szerelem, és a fekete, azaz a halál szimbólumának hatása is.

A színszimbolika jelentősége Adynál az, hogy kiviláglóan következetes – int Szepes Erika.

A tanulmány (egyik) alapvetése, hogy Ady szimbolista költő, aki nem mindig és nem csak szimbolista verseket írt. Leszögezi, a világon talán egyedülállóvá az teszi Ady szimbolikus költészetét, hogy a tőle olvasható *„motívumkörök meghatározott, azonos témák hasonló szimbólumokkal való leképezései. Az egyik leggazdagabb ilyen szimbólumkör éppen az ország elmaradottságát megjeleníteni hivatott magyar ugar.”* Ezek a versek *„összekapaszkodnak, világukat ugyanolyannak ábrázolják, versenként más-más árnyalatot adnak hozzá, de lényegük a magyar elmaradottság.”* Ez a szimbólumkör váltotta ki a legnagyobb ellenérzést a múlt század elején, s láthatóan ez váltja ki ma is.

Alig csak egy fokkal kedvezőbb a szerelmes versekben föllelhető szimbólumrendszer elfogadottsága, ezért az elemző szerző fölhívja olvasói figyelmét arra, hogy a tárgyalt költeményekben a szerelmesek többnyire úton vannak, valahonnan valahova utaznak, s *„együttlétük színhelye gyakran valamilyen jármű”,* s az utazás Ady szimbolikájában az ősi képzet – az út egyenlő az életúttal – modulációja.

Befejezésül a fentiekhez igazodva az egyik leggyakrabban félreértelmezett Ady-vers, a *Hiába hideg a Hold* bravúros megvilágító elemzését olvashatjuk.

A nem oly rég elhunyt, de sokunknak olyannyira hiányzó Gyimesi Lászlót álmodozó költőnek aposztrofálja Szepes Erika, a méltatott két kötete, *A virágünnep vége* és a *Visszatérés Na' Conxipánba* (1998, illetve a *Táviratok Na' Conxipánból*, 2013) versei alapján bizonyítottan joggal.

A költőbarát jellegzetes nosztalgiavilágának bemutatása egy olyan mítosz kialakulásának történetével kezdődik itt, amely a századelőn keletkezett, és amelynek hatása máig meghatározó. Ezt a mitikus világot Gulácsy Lajos hívta életre/teremtette meg: *„[P]asztellszínű, homályba burkolt alakok és színterek, rejtélyes füstök és kódok, pá-*

rák között tétován mozgó-imbolygó különös emberek élnek ezeken a képeken: rokokó ruhába öltözött bágyadt hölgyek és urak, bohócok, bolondok, varázslók, virágborította leplekbe burkolt, virágszerű női lények, groteszk és beteg alakok, akik mégis mindnyájan szépek, mert széppé teszik őket a színek, a titokzatos tévő homály, a színeket egymásba futtató, elmosódó kontúrok – egy elvarázsolt világ érzéki formában történő megjelenítései.”

Mindez azonban többnyire jellegzetesen duális világképet mutat, „egyrészt természetesen menekülés a megálmodottba, másrészt a megálmodott sem nélkülözi a valós elemeket: még a legcsapongóbb fantázia is csak valós elemekből táplálkozhat. Ennek a teremtettnak ugyanúgy megvan a sötét oldala, mint a vágyott-fényesség”, a mindenkori teremtett világokhoz hasonlóan.

A valós világból álomba menekülők, Weöres Sándor, Kormos István és társaik nyomában érkezik elénk Gyimesi László is, aki Szepes Erika szavaival szólva „lebegésben tartja kötetét álom és játék, illetve megvilágosodás és üres jókedv között. Az álom és játék világához tartoznak a mesés lények, a közösségből kitalált, evilági lények közé a sárbalökött tantik, a csámpás csitri, a bíbor nő, a bolond és a bolond lányok, vén huszár, pojáca, martalócok, csavargók, bábjátékosok, varázsló, póré lányok”, a kötet látomásos szereplői. Idő múltán már rezignáltan írja le a költő, hogy „rendszer váltás volt Na’ Conxipánban”, szomorúan és reménytelenül búcsúzva olvasóitól.

*„Rám záródik a véges végtelen,
Mindent szabad, csak szabadnak lenni nem,
Múló hegek, frissen szerzett sebek,
Azt mondd róluk, hogy díszítenek?”*
(Táviratok Na’ Conxipánból)

A Gulácsy-lelkületű Gyimesi Lászlót a szerepjátszó Zonda Tamás követi a kötetben, ahogy sorban fölbukkannak a következő írásokban a Don Quijote-i alkatú Szerdahelyi István, a rendületlenül föltápaszkodó Ádám Tamás, a trubadúrllelkű Képes Gábor,

a nagy életharcos Németh András, a rejtőzködő Dobos Éva és a náluk fiatalabb, kevés szavú Kántás Balázs is, akiket kölcsönös tisztelet és ritkán tapasztalhatóan mély erkölcsi megbecsülés fűz/fűzött össze, s akiket önkényesen csak „szigetlakók”-ként szoktam emlegetni. Félreértés ne essék, semmi, vagy legalábbis kevés közül a Margitszigethez, Gyimesi László például köztudottan éppen Óbuda szerelmese és alázatos szolgálója volt rövidre szabott élete javában, Képes Gábor meg a Viziváros rajongója.

A kötet tömörített esszéiben Szepes Erika elhivatottan rendre megidézi az említettek alakját, munkásságukat, kiemeli költészetük egy-egy jellegzetességét, feledhetetlen soraikat, mielőtt méltatlanul eltűnnének a jelen bábeli hangzavarában, *„a felejtés futólöszében”* (Zonda Tamás: *Zsarátnok*).

Nem ők kerültek a fényt eddig sem, őket kerülte a fény!

A fenti személyes kitérő-bekezdés után nézzük, mit tart feltétlenül tudatosítandónak a kötet szerzője Zonda Tamásról és költészetéről: *„Azok közé a költők közé tartozik, akik egész szemléletüket, kifejezésmódjukat, képlátásukat (metaforákat, hasonlatokat, víziókat) a személyes sorson átpárolt történelem alakítja”* – olvashatjuk a *Nyomok a homokban* cím alatt a *Kisvizit* című kötetéről. Az ebben található versek említett hasonlatainak egy része a világháború emlékeiből táplálkozik, *„de van a gyilkosvéres képeknek egy másik forrása is, az 1956-os forradalom”*. *„A fegyverzajt, pusztulást soha ki nem heverő költő”* verseiben vissza-visszatérő fordulat az ősz és a *„lángszórós nyár”* összekapcsolása, *„a vörös szín számára mindig a vért jelenti”*. Még a költészetét jól ismerők számára is mellbevágóan lényegre törő az itt olvasható megállapítás: *„Zonda elveszített álma a forradalom.”*

*„Vacog a földben apám
idefenn meg az ország”
(Élet, rajz)*

Egy újkori magyar költő, aki *„nem beszél a forradalomról, hanem megjeleníti képeiben”*.

Szepes Erika állítja: *„Zonda jelentős költő (...) gyötrő gondokat hordozó, nehezen megválaszolható vagy megválaszolhatatlan kérdéseket fölvető szövegekkel”,* aki a közelgő halálról gondolkodva is azért perel, *„amiért egész életében: a szabadságért”*.

Ha nem is közvetlenül, de életszemlélete, világlátása okán szorosan, több szálon is kapcsolódik az eddig bemutatott, elemzett alkotókhoz Lászlóffy Csaba, akinek a Napkút Kiadónál, egy időben megjelent két kötetéről, az Ikerkötetként is emlegetett könyv-párról (*Pókok a sebezhetőn – Versek I.; Átörökített magány – Versek II.*) olvashatunk *„Az innen-létből sohasem elég”* című tanulmányban.

Az Ikerkötetben korábbi köteteinek alapgondolatát viszi tovább a költő, változatlanul *„az elveszített Éden utáni reménytelen sóvárgás”* van a középpontjában. Versvilágát Szepes Erika, *„tervszerűen rendezett univerzum”*-nak látja: *„Ennek az univerzumnak az a fő tulajdonsága, hogy negatívumokkal, hiányokkal határozza meg magát. Lászlóffy megnevezi, mi az, amire szüksége/szükségünk volna, és mit kap(unk) helyette.”* Ennek a világnak *„az ideális állapot negatívja, a létező minden rossz elősorolása és az irántuk táplált csillapíthatatlan harag”* az építőkövei. Leggyűlöltebb fogalmai *„a hatalom mellett a hazugság, amivel a hatalom a maga ideológiáját megteremti és fenntartja”*. Itt találjuk a hazugság egyik, napjainkban elterjedt változatának, a hamisításnak az elutasítását, megvetését is. A hit-álhit kérdésében hajthatatlan, *„sziklaszilárdan racionális és materialista költő”*-ként mindig *„a hitet elárulókat, kiárulókat, meghamisítókat pellengérez ki. A hatalomnak sosem barátja, sem a világinak, sem a transzcendensnek”,* de *„az ifjú nemzedékek szemforgatását sem viseli el”*.

A költő jövőképe elég sötét: a szabadság csak illúzió, hiányában *„az élhető élet más szükségletei is csorbulnak, szép lassan elfogy a közösség éltető ereje”*. A világ kiszámíthatatlan, de sohasem jó.

Betegén készül a fájdalmas búcsúra,

*„összevisszafekvő s zagyváló század
felforrt gyomor – a hideg is kirázhat
kényszer híján a szív üresen lázad”*

(Konszolidációs szonett)

A tanulmány szerint az Ikerkötet „*az emberi civilizáció eltűnésének ábrázolása*”, az (eddig) életmű kérdéskörei, „*pillérgondolatai: hatalom, hazugság, hit, szabadság, magány, jövőkép, élet, halál*”. Mindezt Szepes Erika elismerő főhajtással értékeli: „*Ritka, hatalmas teljesítmény. Ritka élményt nyújtó olvasmány. Megpróbáltam a lezárt ajtót kinyitni, felfedni a művet a jelennek és az utókornak.*”

Bizonyára csakis a véletlennek (?) tulajdonítható az, hogy a már előbb megidézett Gyimesi László első, jócskán „késleltetett” kötetét az akkoriban már „elfogadottabb”-nak mondható Bella István szerkesztette. Az a Bella István, akinek *Szeretkezéseink* című versét kiemelt figyelemre méltatja Szepes Erika a kötet *Ars amatoria – Magyarország 1969* alcímű írásában.

Ezt a verset, amelyről többen beszéltek az évek során, mint ahányan olvasták, 1968 októberében írta a költő, és egy évvel később megjelent ugyan egy folyóiratban, de csak 1975-ben kerülhetett kötetbe, címadó verssé pedig csak 1996-ban válhatott. Nyilvánvalóan nem szerelmesvers, Szepes Erika is „*az elvett szabadság után kiáltó közös akarát erőteljes kimondása*”-ként emlegeti, melynek erénye a „*magyar történelem tudatos vállalása és a vállalás megvallása*”. Bella István alapérzésének a szabadsághiányt nevezi meg, hiszen nála „*ha szerelmesversként indul is egy költemény, hasonlatrendszer – szándékoltan kétértelmű analógiákkal – visszatéríti a rabság világába*”.

„*De nem kell szerelem se, ha börtön,
Ha nem vagyok szabad,
Fegyőr a vágy, s az ölelés lötykölt
étel, amit egykedvűen hörböl a rab.*”
(Fény és levegő nélkül)

Az összefoglaló zárlat így szól: „*Bella versei és kötete, a Szeretkezéseink (...) egy magyar költő vallomása hazájáról, nyelvéről és a szabadságról, amelyben egyedül adatik meg az emberi szerelem.*”

Merített papírra ónnal, gyöngéden rajzolt portré a Szerdahelyi Istvánt és költészetét elfogulatlanul bemutató, az *Egy kötet cím*

metamorfózisa című tanulmány. „Az 1954-es Önarckép még csak hetyke, önérzetes, de benne van már a számára legfontosabb érték, a szabadság” – írja a kezdetekről Szepes Erika.

*„Nadrágszáram bokáig, a kabátujj
csuklómig ér, ruháim örököltém,
csak tintafoltjaik származnak tőlem.*

*De ádámcsutkámra akármilyen
elképesztő nyakkendőt köthetek:
ilyen szabad, ki szép, úgysem lehet.”
(Önarckép)*

Ez az alapélmény életét meghatározóan végigkíséri a költőt: „A kamasz, aki a szerelemben is igényelte a szabadságot, a társadalom tagjává fejlődve az egyén szabadsága mellett a közösség szabadságát is követeli”, s később így folytatja: „Szabadságvágyának élete végig vágyott kísérője a forradalom, az az indulat, ami a megalázottság, a szolgai életmódra kényszerítettség láttán mindig feltör belőle.” „Személyes sorsa különös módon együtt élt a forradalommal”, számára „az elbukott forradalommal (...) egyszerre ért véget a (...) szabadság-szerelem teljes világa” – tudjuk meg róla. További sorsa is tipikus: „A harsány forradalmárt 1958-tól kezdik üldözni az Egyetemi Színpadon Orbán Ottóval közösen tartott »ellenforradalmi uszításért«: minden állását elvesztette.” Szerdahelyi István számára „a forradalom és a szerelem mellett a harmadik, tán legfőbb éltető eleme a szabadság” volt, s „a világból kivetettek közül sokaknak segített”. Végül „elveszett a várva várt és megünnepelt forradalom, eltűnt a Madármadonna, Tündérország költőjéből a veszteségek költője lett”.

„A költő a szálló idővel – benne megélt tapasztalatokkal – bölcs lett. Mint a tündérmesében a bölcs öregapók” – zárul a kötet egyik legszemélyesebb hangú tanulmánya.

Hogy továbbkövethessük azt a mélyben fonódó-szövődő titokzatos hálót, amely a kötetben szerepeltetett költőket egybe-

fogja, a következő Ádám Tamás az előbb megidézett Szerdahe-lyi István hűséges tanítványának mondja-vallja magát. A mester emlékének ajánlott-jelzett *Soklábú bogár* című vers olvastán írja róla Szepes Erika: *„Ádám Tamás tisztában van költészetének elemeivel, erényeivel. És azzal is, hogy költői tudását, esztétikai ismereteit, világnézetének elemeit, irodalomelméleti fogalmait – mágikus realizmusról, tárgyak absztrahálásának módjáról – kitől tanulta. És nem felejt, mert nemcsak jó tanítvány, hanem igaz barát is. Ez is fő erényeinek egyike.”*

A tanulmány tárgyául tett *Szomjas víztorony* cím sokat megelőlegez teremtője világából. *„Nem posztmodern játékot űz Ádám Tamás a címmel”,* igazít el mindjárt az elején Szepes Erika, *„nem is pusztá antropomorfizáció, hanem egy hatalmasra növelt metafora: ahol a víztorony szomjas, ott szomjas mindenki”,* s látni fogjuk, *„a szomjas víztorony csak az egyik megnyilvánulása a boldogtalanságnak”. A kötet „tanulása”,* hogy hiába minden egyéni útkereső törekvés, *„szabadság nélkül nincs boldogság”,* s ahol a szabadság hiány ül a lelkekre, eluralkodik *„az élet legszörnyűbb érzése, a félelem”,* s társa, *„a mindentől való megfosztottság érzése, a magány”:*

*„téli szürkületben kidőlt szobám
fala. Elhittem, hogy szabad vagyok.”
(Szabadesés, 97)*

Igényes városnézésre invitálja olvasóit Szepes Erika a *Trubadúr a Vizivárosban* cím alatti írásában. *„Kettős felfedező útra: elindulunk a költő belső világában, majd annak a megengedett beláthatósága után kifele fordulhatunk a költő mindennapos útjára, amely a Vizivároson keresztül tágabb tájakra vezet – városnyi, országnyi, olykor világnyi távolságokra.”* Képes Gábor Írás a kézfejedén című kötetéről értekezve jó előre leszögezi, hogy annak tárgya elsősorban *„egy önmagán talán túlságosan is uralkodó, félszeg, visszafogott, a másikat: a NŐT tisztelő ember sajátos szerelme”,* amolyan modern kori *„trubadúrszerelme”.*

A kötetben olvasható költemények többségét Szepes Erika „Réka-versek”-nek nevezi, a Képes Gábor eszményített társának választott leány nyomán.

*„Lakhatnék hozzád ajtónyira közel
átjárnál hozzám mindig
kölcsonkérnél tőlem cukrot, szívet
és én adnék neked mindig*

*az élet bolond lenne
és gombamód egyszerű
a költészet lila indigóspapír”
(Huszonhat és fél)*

Indoklásul azt írja erről: mert „Képes teremtet egy lényt, aki ember – sír, nevet – de nem mutatkozik meg. Holott az egész kötet róla szól”. Illetve később: „Két konkrétum derül ki: a hölgy neve, akinek kézfejére írni akar, RÉKA, ezt adják ki a titkos kódok, és az, hogy ő ezt a Rékát szereti. Már eddig sem szokványos a szerelmi vallomás, sok benne a titok és az elhallgatás (...), a névnek kellene a legnagyobb titoknak lennie, ezt tudjuk a világ szerelmi költészetének nagy részéből, de a költő a vers írásakor még nem tudta, hogy nem az a legnagyobb titok, hogy szeret valakit, hanem az, hogy kit tisztel meg szerelmével.”

Mindezt tudva, és ismerve Képes Gábor további verseit, adódik a megkerülhetetlen kérdés: hogy kerül költőnk e trubadúrgányból a közéletbe? A tanulmányban a válasz: „Réka titokzatos vonzereje (...) kellett ahhoz, hogy a költőt magába zárkózásából kriya-bálba, játszóterekre, Duna-partra vezesse. (...) Rékával közös útjaikat járva érzékenyen figyelt mindenre, ami körülvette: épületekre, templomokra, Mattioni Eszter különleges, egyedi hímesköveire (...), növényekre, madarakra. És érzékenyen figyel arra a jelenségre, ami éppen az ő kamaszkorában kezdett láthatóan felszaporodni, fájdalommassá válni: a növekvő szegénységre, nyomorra, hajléktalanságra. Felnőtt korának küszöbére érve érte a társadalmi krízis,

aminek megítélése és megoldása – nem csak számára, de társadalmi szinten is – egyelőre megoldatlan probléma. Képes Gábort – személyes érdeklődésből, családi indíttatásból – a vele egyidős generáció átlagánál jobban érdekli a történelem, annak erővonalai, ideológiai mozgatói, (...) korán megérlelődött benne az európai humanizmus baloldali vonulatának szellemisége, ideológusaik és műveik egyaránt erről az oldalról vonzották.”

A tanulmány tárgyául választott kötetről és szerzőjéről tehát összefoglalóan elmondható, hogy *„teljes egész – kerek. Húsz év emlékeinek felidézése, az élet meghatározó erővonalainak bemutatása, vallott eszméinek folyamatos vállalása, táguló világának a maga számára is belátható rendezése, és – ami a lényeg – húszág minden leírt betűjéhez.”*

A *Kísértet és kelmeminta* című írás eredetileg egy, a líraelmélet századvégi kérdéseit vitató budapesti konferencián elmondott hozzászólás szövege. Előadója azért kért szót, hogy azok közé sorakozhasson föl, akik a mai magyar líra létezése mellett foglaltak állást. Ennek a tanácskozásnak az adott a megszokottnál nagyobb szakmai jelentőséget, hogy *„az előadók jelentős többsége egyetértett abban, hogy század- és ezredvégi irodalmunk egyik legfőbb jellegzetessége a tiszta műfajok, műnemek megszűnése: mind a lírában, mind az epikában a műfajok egymásba játszása, keverése, váltakoztatása figyelhető meg, s igen gyakran még azt is nehéz eldönteni, hogy az előttiünk fekvő alkotás próza-e vagy vers.”*

A konferencián (is) elemzett Kuczka Péter-kötetről, a *Seregek Ura* című versciklusról Szepes Erika elmondta, miként kerültek hozzá a versek, miként vált kötet belőle, milyen strukturális, stilisztikai, poétikai sajátosságokkal rendelkezik, ezek alapján milyen műfajba tartozik, és végül ontológiai kérdésként: *„miért jött a világra”, s beszélhetett arról, „hogy egyes darabjai az intenzív totalitást megvalósító lírai versek, míg a ciklus egésze az extenzív totalitás megvalósításának igényét is célul tűzve ki, epikus eszközöket is használ, a töredékesség, szaggatottság okán a mű a ballada tulajdonságait is magán viseli, végül a szereplírai megoldások révén egymással konfrontáltatott nézetek olyan dialogikus*

elemeket generálnak, amelyek egyrészt a görög drámai kardalok, másrészt a későbbi oratóriumok strukturáló tényezői”

„Ez itt a zúzmara, mutatott anyám a csillogó, fehér szépségre a bokrok ágain, fény villant rajtuk, mint cukorkristályon, megnyaltam, ízlelgettem jó volt

és tetszett a szó, hányszor mondogattam, idéztem anyám drága szavait, ahogy beszélni tanított és kijavította botlásaimat, s azt kívánta, tisztán

beszéljek anyanyelvemen, s most szájon vernek, nem merek szólni, nem vagyok magyar, mondják, csak magamban merem zizegni: zúzmara, zúzmara, zúzmara.”
(80. vers)

A nagyívű felszólalás-tanulmányból nyilvánvalóvá válik, hogy „a Seregek Ura egy megrendítő Holocaust-ciklus. Magyarország egy évtizede (1935–44) történetének különös végiggondolása”. Különlegessé az teszi, hogy benne „epikus igényre vall a verstörténésnek a cselekményben valahonnan elinduló és valahová megérkező folyamata, epikus jellegzetességet mutat a műben feltáruló extenzív totalitás, azaz Magyarország tíz évének teljes panorámája cselekményekben és a szereplők rétegződésében, a tér kitágítása mindazokra a külhoni helyszínekre, ahol magyar emberrel valami történt, a szereplők rendszerének felépítése vertikálisan és horizontálisan egyaránt”. A folytatásban „[a] földi, evilági szférát felfelé az istenek birodalmáig terjeszti a költő, lefelé a poklig – érvel Szepes Erika –, minthogy azonban a cselekmény nem lineárisan bontakozik ki, hanem helyszínről helyszínre, szereplőről szereplőre váltva, térben és időben ide-oda szökellve, a folyamatban hiátusokat hagyva, szaggatottan, töredékesen áll előttünk, megépiül egy harmadik műnem (...), a ballada, a rá jellemző sajátosságokkal”.

Szepes Erika a század- és ezredvég jelentős teljesítményének tartja a művet.

Alig adatott idő, hogy Németh András első és egyetlen verskötetének megjelenését illő módon megünnepelje, az itt következő szavakat, *Aki szóval teremt* cím alatt, már nem olvashatja.

A költő halálfélelem szülte verseit összegyűjtő *Élethit* című kötetéről írja Szepes Erika: „*Németh András kötetcíme meg is emeli ezt a súlyos gondolatokat hordozó könyvet. Mert a cím (...) első szinten bizonyosan azt jelenti, hogy szerzője hisz az életben. De a kötet mélyére nézve és a verseket elolvasva rá kell jönnünk: itt többről van szó.*”

A halni készülő költő „*győzhet az élet!*” záró kijelentésével az életet dicsőíti.

Tovább idézve a róla írott cikkből: „*A költő élettől jut el életig, és ami a kettő között történik, az egy fájdalmas és megszenvedett krédó,* amely „*nagyon mélyről nagyon magasra emelkedik. Az élet szó foglalja keretbe a kötet emelkedő ívét, ez a keret zárja magába a fájdalmas, de mindig fegyelmezetten fogalmazott verseket.*”

A világból kiesettség érzését kevesen írták le pontosabban:

„és új
nyomhoz keres embert a helyetted
moccanni, elindulni tudó út,
hogyan felvegye árnyékod...”

(*Visszatarthatatlan zárándoknak*)

Egyetértéssel ismétlem Szepes Erika értékelését: „*Némethnek ez a képe a legnagyobbakéval rokon.*”

Tudom, megroggyant hitű és világos iránymutatásra áhítozó pedagógusok és ún. irodalomértő törzsgárdatagok is szívesen járnak Szepes Erika reggeliző piknikterítékéről csipegetni, mint megrészegedni vágyó, döngicsélő dongók a hajnali védtelen vad-mézre. A fiatalabbaknak, a pályakezdőknek írom, akik még nem ismerhetik a szerző munkásságának idevágó részét: Szepes Erika hivatott tényfeltáró, ugyanakkor – bő kézzel merítve lefegyverző ókortörténeti ismeretanyagából bátran legyünk csöppet fellengzősek – avatott dokumentátor (is)!

Szepes Erika a *Rejtőzködő* című írásban arra keresi a választ, hogy miért került a nyilvánosságot Dobos Éva 1991-től 2006-ig, a *Másik élet* és a *Kísértések* című, illetve 2006-tól 2016-ig, a *Szellemmacska* című verskötetének megkésett bemutatásáig.

Releváns, egyszerű és egyértelmű magyarázatot ugyan nem kapunk rá, helyette azonban árnyalt pályarajzot és értékfelmutató verselemzéseket olvashatunk.

Elsősorban a költő önazonosságára hívja fel a figyelmet Szepes Erika, ebben talál magyarázatot arra, hogyan tudta negyven év vers-termését úgy kötetté formálni, hogy *„az így létrejött gyűjtemény azt a hatást kelti, mintha szerzője most írta volna minden versét”*.

Ezt az érzetet erősíti az, hogy a *„személyiségre összpontosító versek”* mellé szorosan csatlakoznak a kort leíró költemények, melyek legtöbbször *„az álság okozta undort mutatja, s annak megérzését, hogy ez a muszáj-boldog forgatag-haláltánc egy korszak, egy szubkultúra végvonaglása”,* ahol *„a puccos-parádés, arisztokratát játszó nagyvilági senkik aláznak meg nincsteleneket”*.

A társadalmi gondok mellé enyhítésül született, varázslatos szépségű tájképversét idézem, példaként az *„élet és a szerelem utáni vágy”* antropomorfizálására:

*„Utcánk fölött szerelmesen
ölelkeznek a fák,
baldog lombjaikat
áldották az arra menők.
Enyhet adó, zöld lomb alagút
tompította nyáron a nap hevét.
Most ágaik fosztottan
vágynak kétoldalt az út peremén:
dércsipke ruhás fehér Héloïse,
szegény, megcsónkított Abélard.”*
(Fővárosi Kertészet, széphistória)

„Egy szemérmes generáció rejtekező költészete, amelyet egy személyesen jelenlévő, a kor fölött ítéletet mondó, az alávétettek sor-

sán változtatni akaró költőnő örökített meg, tele személyes érzelmekkel, félelmekkel.” – zárja Szepes Erika gondolatmenetét.

A kötetet záró *Hová tartasz, Orpheusz?*-ban arra vállalkozik Szepes Erika, hogy *„bemutassa, honnan hová jutott a magyar Celan-kutatás és főképpen Kántás Balázs”*. Ennek érdekében előbb megmutatja *„az antik mitológia Orpheusz-képét, az »orfikusoknak« nevezett elődök műveit”,* hogy azután meggyőzően elénk tárhassa, miben *„lépett előre saját költészetében és ezzel a kortársi magyar lírában Kántás Balázs”*.

Bár a szerző érzékelhetően értékeli Kántás Balázs költészeti törekvéseit, a már-már önálló füzetnyi terjedelmű és igényességű, nagy ívű szövege zömében az Orpheusz-problematikával foglalkozik, arra keres választ, hogy *„Ki volt Orpheusz?”, „Volt-e ősmítosz?”,* milyenek *„Nietzsche antik istenkarakterei”,* mit tett mindezekhez Spinoza és hangsúlyosan Rilke és Celan.

Kántás költészetét így jellemzi annak *Orpheusz-kötetéről* szólva: *„Évezredes hagyományba kíván belekapcsolódni, útmutatóként azért a korban közelebb álló költők példáját követve, elsősorban Rilkéét (...) kötete ötvözi az orfikus hagyomány és az arra adott modern válasz kettősségét.”* Nagyra értékeli, hogy *„[a]z orfikus alakzat lényegét érti meg Kántás Balázs: a töredék eszményítését, a törést két ellentétes entitás között, a szétesettség megéneklését”*.

Úgy véli, napjainkban is fontos a kérdés, ami Kántást izgatja: *„mi történt antikvitás és ma között”,* illetve *„lehet-e örök a művészet, s ha igen, milyen művészet lesz az”?*

Egyediségét abban jelöli meg, hogy *„magánya más, mint az antik elődöké volt: általános lét.”* Minden más már ebből következik, *„végül az otthontalanság és a magány mélypontja: a blaszfémiáig alacsonyodó önkívület. Gyakori társa a részeg Isten is.”* Meg a neurózis:

*„Leszázalékolt ország
anyakönyvezett polgáraként
állsz, zsebre tett kézzel,*

*a remény-busz
sosem-volt megállójában.”
(Leszázálekolt ország)*

Végül is, ha „nem szelídíti meg semmi az elkeseredettséget, a dühöt”, az már „magánlázadás”:

*„Konyakmeggy robban a szádban,
kéz szorul össze nyakadon.
Még levegőt veszel –: hátha
lélegzik még a forradalom.”
(Konyakmeggy)*

Emelkedett gondolattal búcsúzik olvasóitól Szepes Erika: *„Hátha él a forradalom, hátha van élet. Hátha nincs halálra ítélve a betonba zárt rózsa. Mert az orpheuszi örök művészetet kereső költőt az élet, a szerelem, a szépség virága vezeti tovább a fény, az öröm felé, ahogy Nietzsche öröksége hajtja: »meg akarom tanítani az embert élete értelmére.«”*

Ilyen lendülettel, ennyire olvasmányosan igen kevesen tudnak irodalomtörténetet írni!

Az *Így írtok ti* paródiasorozat megjelenésekor egy idő múltán azok a kortárs írók, költők érezték mellőzöttnek magukat, akik kimaradtak belőle, akiket elkerült Karinthy Frigyes néha bizony elég vitriolos figyelme. Hasonlóképp minőségi jelzés bekerülni Szepes Erika a szakadozott költői „céh” napi hivatalos rangsorától lényegesen különböző, új, sajátos szemléletű, de szakmai felkészültség szerint válogató sorozatának szereplői közé.

Tulajdonképpen szakmai kánonképződés tanúi vagyunk.

Szepes Erika: *„Hol győztes bárdok énekelnek.” Olvassuk együtt!*
IX. Napkút, Budapest, 2021.

EGY KÖTET, KÉT OLVASAT

Fehér Csenge: *A kibomló test*.
Előretolt Helyőrség Íróakadémia,
Budapest, 2021.

Biró Mónika-Anita

Néha szűk, néha lóg, és néha foszlik

A testet bemutatni kívánó alkotóknak olykor le kell mondaniuk az idealizálás és az eufemizmusok kényelmes biztonságáról ahhoz, hogy valóban érdemlegesen, hitelesen foglalkozhassanak a témával. A testről szóló bármely diskurzus elkerülhetetlenül érinti az elborzasztó, tabuként kezelt témákat is, s éppen ez a viszonyulási mód adja meg Fehér Csenge kötetének életét: megmutatja a konszenzuálisan elhallgatott, tabusított testeket is. Azonban nem akarja megmagyarázni vagy fogalmi keretek közé szorítani a testet, hanem inkább megírja, megkomponálja, megfesti, történetekkel illusztrálja annak valóságát, rútságát, környezetbe vetettségét, sokkoló mulandóságát.

Már a kötet cím és a borítón megjelenő Arcimboldo-féle Vízportré együttese olyan asszociációs játékot hoz mozgásba az ol-

vasóban, ami az izgalmas, felkavaró testrepresentációk ígérétét is magában hordozza. Fehér Csenge kötetének borítója jól ki-gondolt, figyelemfelkeltően sejtető, mégsem tolakodó jelölője, mondhatni bőre a szövegtestnek.

A testbe zártság, illetve a környezetéről le nem választható test tapasztalata huszonegy, többségében rövid elbeszélésben tárul fel a kibomlás, megbomlás, elbomlás variációi mentén. A testek olykor a szubjektum szerves részei, de leginkább tárgyasulnak, maguk alá rendelik a szubjektumot, vagy éppen teljesen leválnak róla. Ebben a kontextusban már nem érvényes az emberi test körülírására alkalmas, idealizáló kifejezőmód és fogalomtár, s ahogy a beszédmód is átrendeződik, úgy a kötetben bemutatott testek sem kifejezetten emberiek, sokszor levedlik emberiességüket, s nem pusztán elállatiasodnak, de már el sem különíthetők környezetüktől. Túllépik önnön határaikat, s elválaszthatatlan egységben léteznek az animális és vegetábilis entitásokkal, sőt magukra is öltik külső vagy belső jellemzőiket, szokásaikat: „[A] nagy szája véres, ne menjetek közel hozzá, mert harap! Múltkor is az erdőben kóválygott meztelenül, a fák kérget harapdálta, meg megcsócsálta az állatok lábát, hát igen, mondja anya sírósan, az állatokat mindig is nagyon szerette.” (Egy délutáni kocsikázásról). A szereplők végül nyomasztó magatehetetlenségükben, testi kiszolgáltatottságukban és létezésük végességében ábrázolódnak: átalakulnak, kibomlanak, elernyednek, elsorvadnak, vagy akár ki is hajtanak: „Zúgó lombú, csengő-bongó levelű erdő kerekedett szegény Szlukovényi Leanderből. Gyökerei között férgek tanyáznak, odvait árnyak lakják, varjak tolláskodnak ágain. Nézd közelebbről: a moha alatt pettyes csontok fehérlenek, a fák gyümölcsét ha szakítanád, viaszos héj helyett ember bőrre tapintasz.” (Burjánzás).

Az első tíz novella (Vénákból halászháló című ciklus) a viszolyogtató elmúlást, a rothadó vagy sorvadó testet, a kibomlást, a testbe zártság és test általi meghatározottság megkerülhetetlenségét tárja fel. A második tömb, ahogyan azt a beszédes *Szűzhártyából ablak* cím is jelöli, inkább a női testet és annak funk-

cionalitását helyezi fókuszba: a szűzies ártatlanság megtörése erőszakkal és kényszerrel, az ivadéknemzésnek tekintett szülés és a puszta ösztönök szintjére redukált szexualitás. A harmadik fejezet egyetlen hosszabb novellája (*Csonteső*) az előző szövegek elemeit összegyúrva allegorikus történetben tárja fel a test és környezete egységét; az emberek, hibrid lények és istenek egymásmellettiségének mitikus világát; a testek mulandóságának, formálhatóságának realitását. Szinte mindegyik novella értelmezhető a mágikus realizmus műfaja felől, azonban legtisztábban e ciklus szövegeiben érhetők tetten ennek sajátosságai.

Fehér Csenge novellái elsősorban allegorikusak. A szövegek állandó, kétértelműsége és mögöttes jelentéseken alapuló játékot tartanak fent, így inkább átvitt értelemben, sok esetben szimbolikusan értendők. A testek körülírása (főleg az első novellablokkban) nyomasztóan groteszk és szürreális képeken keresztül valósul meg. Ilyen a *Burjánzás* Leanderének testéből kihajtó növényzet, a *Piknik* vagy az *Úgy csinálók* alakjainak undort kelto, taszító, illetve öregedő, szétmálló teste, az *Egy délutáni kocsikázásról* állatias nagymamája, de kifejezetten viszolyogtató *Allyukban* megtalált holttest féregrágta gyomrába ültetett virágok képe is. A kompromittáló leírásokat és eseményeket szenvtelen, ugyanakkor nagyon gördülékeny elbeszélésmód kíséri, ami ellensúlyozza a testek illúzióromboló, erőteljes képeit. Az aszszociatív, központosásra gyakran fittyet hányó gondolatvezetés a sok halmozással együtt úgy hat, mintha az elbeszélő egyetlen szuszra akarna mindent felmondani, és ez erősen megterheli a szöveget: „Majdnem minden nap arra keltünk, hogy ordítanak, majdnem minden éjjel arra aludtunk el, hogy ordítanak, a létük egyetlen remegő ordítássá vált, anyámból aztán egyszer csak kifogyott a szusz, akkor fonnyadni kezdett, akkor szürkülni kezdett szépen lassan, majd összement, és egyik reggel arra keltünk, hogy egy magányos, hervadt csutka hever a tornácon, na az volt az anyánk.” (Részlet egy családtörténetből). A sok körülírás és felsorolás, a repetitív elbeszélésmód viszont nem terheli, hanem csak jobban árnyalja a jelentéseket. Ugyanakkor hullámzó dalla-

mosságot kölcsönöz a szövegnek, melynek könnyedsége a tartalommal ellentétesen hat, s az ebből fakadó feszültség többnyire végig is kíséri a kötet minden szövegét. Ehhez adódnak hozzá a gyakori kétértelműségek, melyek a jelentésrétegek mélyítése mellett olykor egy kis feketehumort is kölcsönöznek a szövegeknek: „[Ö]sszecsomósodtak a bőre alatt az izmok és az inak és az erek, és hiába próbáltuk, nem tudtuk kioldani őt, nem tudtuk megoldani őt.” (Részlet egy családtörténetből).

A látszólag össze nem illő történeteket és leírásokat a számos visszatérő motívum és szimbólum fűzi igazán össze. Gyakran megjelennek az eleven test „alkotóelemei” és a testnedvek: a vér, a hús, a csont, a nyál, a zsír és az anyaméh; a növény- és állatvilág, a természet képei, melyek párhuzamba kerülnek vagy össze is mosódnak a testtel: iszap, kígyó, különböző madarak, fák, nád, hínár, a láp és alakváltó vagy hibrid lények, melyek a test elhatárolhatatlanságának jelölői is egyben. Erős szimbolikájú színek, a fehér vagy tejfehér, illetve a vörös. Visszatérő elem továbbá a gyermekszülés, a nemzés aktusa és a szüzen fogantatás, a szexuális abúzus és a vérzés, valamint a testek jelgelése vagy fagyasztása, mint a lebomlás megfékezése, a rothadó hús tartósítása.

A második fejezet női testre fókuszáló, hangsúlyos utalásokkal teli szövegei nem a megszokott, szájbarágós módon közelítik meg a nemi erőszak, a feminin princípiumok és tárgyiasításuk kérdéseit. Az elszemélytelenítés itt a testi determináltsággal és a testnek való kiszolgáltatottsággal együtt kap hangsúlyt. Különböző szöveg hagyományokat idéznek meg a novellák, népmesei, mitológiai és bibliai elemeket, archetípusokat vagy az adott hagyományra jellemző elbeszélésmódokat is felelevenítenek. Így egyfajta mítikus felhangot is adnak a (női) test amúgy groteszk és szürreális feltárásának: a vadász üzte, majd elejtette csodaszép lány meséje (*A néma madár*), a szülés és az újszülött képei (*Amit beléd raktak*), az aranyban nevelt lány kiutasítása (*A selyem és a hernyó*), a fiú bosszúja az anyán isteni sugallatra ejtett háromszori szégyenért (*A Latrok könyvéből*). Gyakran visszatér a száraz, aszott és a kövér, zsíros női test egymás mellé állítása (osztályozás), illetve a női test

erőszakos kisajátítása (funkcionalitás). A hagyományosan szépségesszményként megjelenő női test az általában megkerült rótságg és a mulandóság esztétikáján keresztül megrontható húsdarabbá, életet létrehozó gépezetté degradálódik.

A *kibomló test* testrepresentációinak erős képisége, a cselekményeket is háttérbe szorító, színes és szürreális leírások a különböző képzőművészek munkásságával is remekül rímelnek: míg a legtöbb testkép jól asszociál Giuseppe Arcimboldo allegorikus portréira, addig a nőiség összetett képei Frida Kahlo ábrázolásmódját is megidézik.

Nem egyszerű feladat ennyiféle módon leírni a testet úgy, hogy közben ne váljanak önismétlővé, hangsúlytalanná és kiüresedetté a szövegek. Fehér Csenge azonban sikeresen ugorja meg ezt: kötetének nem-túlmagyarázó koncepciója és a kreatív megközelítés miatt a novellák a testhez való viszonyulásunk természetére irányítják a figyelmet, elemi mélységet tárnak fel, ahol sokkoló, ám felszabadító módon a test számunkra kényelmetlen, taszító mivoltával is szembesülhetünk.

Karácsony Szilvia

Ingoványos testábrázolás

Fehér Csenge első novelláskötete, *A kibomló test* igen erős bemutatkozás. Korábban már számos nívós irodalmi folyóiratban – mint az Élet és Irodalom, a Bárka és a Pannon Tükör – publikált, leginkább novellákat. Ezek markáns szerzői hangja a kötet írásaira is jellemzőek. *A kibomló test* nem „hagyományos” novelláskötet, amelyből könnyedén elolvasható és befogadható egymás után több rövidke történet is, ugyanis az olvasó gyakran

kénytelen hatásszünetet tartani, értelmezni, „megemésztetni” az olvasottakat. Olykor még egy-egy történeten belül is szükséges a visszatekintés, annyira gyors, abszurd és szövevényes a cselekményvezetés és a metaforikus háló. A kötet képi és történeti világa egységes, ijesztő, bizarr, olykor egészen visszataszító. A megelevenedő mesék hangvétele szinte horrorisztikus, szokványosnak egyetlen történet sem mondható. Az emberi test hanyatlása, pusztulása és átfordulása valami másba természetes jelenség, viszont éppen ez a magától értetődőség az, ami miatt a könyv olvastatja magát.

A *kibomló test* két nagyobb ciklust tartalmaz *Vénákból halásháló* és *Szüzhártyából ablak* címmel, ezeken belül tíz-tíz novellát, illetve a legvégén egy, a többinél jóval hosszabb, különálló egységnek tekinthető írást olvashatunk *Csonteső* címmel. Az első ciklus jóval allegorikusabb, abszurdabb történeteket tartalmaz, mint a második, melyben már egyfajta megfontoltság érezhető, óvatosabb megfogalmazásokkal, ugyanakkor nem mindennapi metaforák is találhatók benne.

A *Csonteső* a mocsári élet megpróbáltatásainak misztikus elbeszélése, az e világi és túlvilági létezés egybemosása a környezet minden sikamlósságával, szagos és zsigeri jellemzőjével. A testet, mely magába zár, és amely minden ember sajátja, nem legszebb virulásában, hanem fájdalomban és hanyatlásában ábrázolja, kiszolgáltatottságában. Az elbeszélések tematikailag mind a test köré épülnek, jellemzően valamely vízi életformával egybeolvadva. A testkép újraértelmezésének alapja a kibomlás-megbomlás-elbomlás hármas egysége, a vízi élővilág közelsége miatt a tisztátlan, szennyes, sáros valóság. Ezeket az olykor gyomorforgató képeket szakrális történések és varázslatos alakok feltűnése teszi abszurdabbá, a valóságtól még elrugaszkodottabbá, miközben a leginkább valóságos entitással, az emberi testtel dolgozik a kötet. Olyan misztikus szereplőkkel találkozhatunk, mint például a *Csonteső* varjúvá változó nagymamája, a hínárhajú lány vagy a fűzfa-istenség. „A partra iramodtam, lélegzett még az isten. Megérintettem a bőrét, forró volt, éreztem alatta az erek lüktető haj-

szálgökérzetét. Hín leviharzott utánam a partra, és félrelökött. Ökölrel esett neki a lánynak. [...] Azt hittük, megöltük az istent.”

A borítóra Giuseppe Arcimboldo *Víz* című festményének tükörözött változata került, mely egy vízi állatokból kialakított női arcot ábrázol. A festő alkotásainak jellegzetessége, hogy az első pillantásra rögtön felismerhető személyek gyümölcsökből, virágokból, állatokból tevődnek össze. A levehető külső borítón a halak, rákok, polipok és teknősök szeme fényes anyagból készült, így apró pöttyökként megcsillan rajtuk a fény, azt a hatást keltve, mintha folyamatos figyelemmel kísérnének.

A testkép aktuális és modern téma, újraértelmezése és párhuzamba állítása egy másik élőkulturával viszont újszerű. Ugyanakkor a halandóság, az emberi test és a vele való kényszerű együttélés, rejtett porcikáinak megismerése, minden változásának a vízi élővilággal való kendőzetlen összemosása, alkalomadtán egybeolvadása bizonyára szűk olvasóréteget vonz. A téma nehézsége, a kötet abszurd látásmódja és sötét hangvétele miatt nem mondható szórakoztató olvasmánynak: befelé fordul, a motívumokat folyton újraértelmezni képes olvasói attitűdöt feltételez. Az sem hátrány, ha az olvasó kedveli a riasztó, hátborzongató történeteket és fordulatokat, hiszen ez a kötet nem a megszokott értelemben ábrázolja az ember természetközelségét. Egy azonban biztos: *A kibomló test*ben olyan különös módon ismerhetjük meg a testet, ahogy azelőtt még sosem.

Bollobás Enikő

Viszonosságban a szövegértelmezés és az irodalomelmélet

Hegyi Pál nagymonográfiája
az amerikai fenségesről

Hegyi Pál *Az amerikai fenségesről – a puritanizmustól a metamodernig* (Eötvös Kiadó, 2020) című monográfiája a magyarországi amerikanisztika egyik kiemelkedő teljesítménye. Nemcsak azért, mert az elméleti és a történeti irodalomtudomány harmonikus egységet alkot benne, de azért is, mert a könyvet strukturáló nagytézis nemzetközileg is új, mégis magától értetődően elfogadható. Hegyi eredeti tudományos tételt bont ki, mindig szellemesen és izgalmasan, alapos elméleti előkészítéssel közelítve a fenségeshez mint esztétikai minőséghez és a fenségestől kódolt irodalmi szövegekhez. Komplex érveléssel győzi meg olvasóit arról, hogy a fenséges a teljes amerikai irodalmi kronológia egyik szervező princípiuma, amely nagyban hozzájárult az amerikai irodalom oly sokat kutatott nemzeti sajátosságainak kialakulásához. Érdekfeszítően ír a fenséges kanonikus elméleteiről éppúgy, mint az amerikai irodalomtörténet nagy csomósodásairól és azok reprezentatív szövegeiről, rendre a fenséges iránytűje szerint adva értelmezéseit precíz szövegközeli olvasásaiban.

E nagyívű monográfia szerkezetileg egy jól megalapozott elméleti apparátusra épül, amely a szerző munkásságában természetesen nem előkészítés nélkül való. Az amerikai fenséges négy évszázadon átívelő történeti vizsgálatát kiemelten narratológiai érdeklődés motiválja, ami a tudós kutatásaiban a zárt esztétikai rendszerekben létrejövő végtelen hatásának vizsgálatára irányul. A strukturalizmust követő kritikai, értelmezői gyakorlatban is-

merős *mise-en-abyme* fogalmát kiterjesztve a kötet bevezeti annak aszimmetrikus, kifelé és befelé egyaránt megnyíló, szintlépő változatait, melyek segítségével érzékelhetővé, kimutathatóvá válnak a fenséges eltérő megközelítéseit összekötő mintázatok.

Hegyi ide vezető munkái között elsőként említendő egyik korai tanulmánya, az *Olvasás rettenete* (1998) című igen komplex elméleti szöveg, melyben az időbeliséget nevezi meg a távolságot, metapozíciót lehetővé tévő faktorként, amely a vágytól eltöltött szubjektum áthaladásával hozza létre az ok visszamenőleges megkonstruálását. Rámutat, hogy amennyiben két szubjektum érintkezéseként gondoljuk el az olvasás folyamatát, az olvasás alatt álló szöveget (akár csak a kommunikációs folyamat másik végén szereplő olvasót) paranoidnak kell tekintenünk; abban az esetben pedig, ha a szövegről textuálisan is kimutatható, hogy az a történet elmondódását tematizálja, a paranoia a szöveg episztemológiai szintjén is meg fog jelenni. Az *Extended mise-en-abyme in Paul Auster's Moon Palace* (2010) című elemzésben Auster *Üvegvárosa* utáni regényeinek (*A véletlen zenéje*, *Holdpalota*) szövegeiben azonosítja a *mise-en-abyme* „kiterjesztett” változatát. A GPS-drawing – test, rács/háló (2013) című munkában az író és az olvasó pozíciójának összemosásával létrejött furcsa tükörfázist azonosítja (és értelmezi a posztmodern utáni popkulturális jelenségként), amelyben az író/olvasó megkettőzött alakzata önmagát írja és olvassa. *Form that Accommodates the Mess* (2014) a címe annak a tudós eszmefuttatásnak, amelyben a metaleptikus alakzatokban rejlő metafizikai poétikai potenciált azonosítja (elsősorban Auster *Láthatatlan* című regényében), bemutatva a nyitott hármasságok örök progressziójának és regressziójának szintlépő módózatait.

A posztmodern poétikákra vonatkozó narratológiai vizsgálat során bejáratott eszköztár ezután két önálló kötetben is látványosan ötvözi az irodalomtörténetet az irodalomelmélettel: a Paul Auster korai műveit vizsgáló *Paul Auster – Fehér terek* (AMERICANA eBooks, 2016) és a *Lovecraft Laughing* (AMERICANA eBooks, 2019). Előbbi a határátlépések poétikai alakzatait fókuszba állítva elemzi a hiperkanonizált Auster korai

munkáiban rejlő ellentmondásokat (elsősorban a premodern és a posztmodern esztétikák különös kontinuitását) és a recepció sűrűsödési pontjait (pl. a jelölési folyamatok elhalasztódását, a jelölők entropikus, szabad játékát), utóbbi a horrorirodalom emblematikus szerzőjének munkáiban vizsgálja az *unheimlich/uncanny/kísérteties* lovecrafti módozatait, elsősorban a hasonmás, a *mis-en-abyme*, a robotok, a véletlen egybeesések, az időnkívliség és a humor toposzaiban. Irodalomelméleti fókuszú tanulmányaiban Hegyi megalapozza az egyoldalú, aszimmetrikus *mise-en-abyme* narratológiai alakzatát, rögzíti elméleti olvasói gyakorlatának módszertanát, tartóközlépet.

A korábbi kötetekben és tanulmányokban kidolgozott elméleti tételek visszatérnek a nagymonográfiában is. Mindenekelőtt a fenséges lényegeként definiálható transzgresszió alakzatai kerülnek fókuszba, így a végtelen tükröződésével kifejtett metafizikai hatástól borzongatóvá váló *mise-en-abyme*-ek, a különféle (extradiegetikus és hypodiegetikus) metalepszisek, a végtelenpotenciállal rendelkező aszimmetrikus narratív alakzatok és az oszcillációktól elbizonytalanodó keretezések, továbbá a szaturáció, a hibriditás és a paranoid jelentéstermelés újszerű alakzatai.

A fenséges fogalmának négy teoretikus (Pszeudo-Longinosz, Edmund Burke, Immanuel Kant és Ralph Waldo Emerson) fel fogásán keresztül történő ismertetése után következő irodalomtörténeti vizsgálódások alkotják a munka gerincét, melyek Anne Bradstreet költészetének elemzésétől a metamodern szerzők tárgyalásáig terjednek. Hegyi az eltérő műfajú, műnemű alkotások vizsgálata során kimutatja, hogy a fenséges-koncepciók miként lettek kódolva a művek poétikájába. A szerző előfeltevése, hogy a modernizmus befejezetlen projektje a kortárs művek egy jól meghatározható korpuszában olyan viszonyulási pontot jelent, amely jól értelmezhető a radikális modernizmus és nagymodernizmus kategóriapár segítségével. Interpretációival Hegyi arról győzi meg olvasóit, hogy míg a jelölési folyamatok energiájából táplálkozó radikális megközelítés kísérletező poétikái a posztmodernitásban látszanak hangsúlyosabbnak,

addig az ezredforduló utáni alkotások erőteljesebben fordulnak a nagymodernizmus teljességigénye, önérvényűsége, az immanencia esztétikáinak újrateremtése irányába. A két végpont közti ingamozgás jelölésére bevezetett *meta* előtagban ragadható meg az a poétikai tér, amelyet *Az amerikai fenségesről* második részében bejár. A prefixum a köztiség értelmét hordozva eltér a posztmodern metapoétikák öntükröző jelentésétől, és ezzel a kettősséggel folyamatos párbeszédet indít nemcsak az eltérő korokban született műalkotások poétikái, de az azokról kialakult kritikai diskurzusok között is. A monográfia éppen ezért nem kerülheti meg, hogy az eltérő, egymást követő és egymással szoros kapcsolatban álló poétikákban feltárt kettősségek körül kialakuló tudományos vitákat is összegyűjtse, azokról számot adjon.

Amellett, hogy a kötet végigköveti az esztétikai minőség filozófiatörténeti, irodalomelméleti hagyományainak fejlődését, mindvégig megtartja irodalomtörténeti fókuszát. Az amerikai irodalom négy évszázadra kiterjedő vizsgálata ugyanakkor ugyanazzal a kettősséggel jellemezhető, ami a teoretikus kutatásnak is sajátja marad. A puritanizmustól a transzcendentalizmusig terjed az első tárgyalt korszak, amelyet a modernizmusok fenséges-tudatának bemutatása követ. A szerző a posztmodern és metamodern szerzők fenséges-konceptiójának tárgyalásával ér el napjaink irodalmához, a fenségesnek a kortárs, köztük populáris alkotásokban tetten érhető működésének bemutatásával zárva le a történeti áttekintést.

A fenséges esztétikai minőségéről korábban nem jelent meg összefoglaló mű, ahogyan az amerikai fenséges transzcendentalista gyökerű sajátos hagyományáról is ez az első, a hazai olvasókörzség számára készült munka. A monográfia számos, elsőként elkészült versfordítással, magyarul máshol nem elérhető szövegidézzel vezeti be olvasóját erre a rendkívül izgalmas, kimeríthetetlen, új szempontokat ígérő területre.

Hegy Pál az ELTE Amerikanisztika Tanszékének habilitált docense.

Bakonyi István

Gáspár Ferenc írói indulása: A strucc vére

Gáspár Ferenc a kilencvenes években kezdte el kalandregénysorozatát, amelyben magyar történelmi témákat dolgozott fel. Ezek között elsőként 2001-ben jelent meg *A strucc vére* (Coldwell Kiadó). Kezembem a 2007-es negyedik kiadást forgatom. Önmagában is szép, hogy egy kortárs regény ennyi kiadást megért!

Érdeklődök, hogy az első kiadás szerzője még álnév mögé bújt, ő volt Joe Coldwell... A negyedik kiadás ajánlószerzőjében olvashatjuk: „*De mi is lehet a siker titka? A rendhagyó cselekményszövegszerzés, vagy az idősíkok váltogatása, vagy csupán a csenevész magyar kisdíák magára találása a mai New Yorkban? A filmszerűen pergő eseményekben szimpatikus történelmi szereplők elevenednek meg az ifjú Nagy Lajos király, Toldi Miklós és Lackfi István, a morgós, de arany szívű vajda.*”

Maga az író így vall a keletkezés körülményeiről: „*2001-ben kirúgtak az egyik nagy országos napilaptól, nem volt állásom, Edit, a feleségem azt mondta, csináljak valami értelmeset. Akkoriban lett a Harry Potter népszerű, gondoltam, én is tudnék hasonlót írni magyar történelmi háttérrel, hogy lehessen belőle valamit tanulni.*” (Szepesi Dóra: *Gáspár Ferencet kérdeztük*. Bárka online. 2015. március 4.) Így indult el tehát a folyamat. A régmúlt magyar történelmétől aztán eljutott írónk egészen a pandémia koráig, hiszen a *Tranon fiaiban* már legújabb korunk világiárványa is helyet kap.

Már az első Gáspár-regényben tanúi lehetünk egy sajátos időutazásnak. A sorozat főcíme: *Johnny Fortunate kalandjai*. (Az angol név magyarul akár Szerencsés Jancsi is lehetne... Szerencsés Jánosként egyébként a *Grimm-mesékben* találkozhatunk a névvel.) A címben megjelölt fiú New Yorkban lakik, és az ő kalandozásait örökíti meg a mű, illetve a regények sora. *A strucc vére*ben a mai történet ideje 2001, ám az időutazás révén híres

királyunk, Nagy Lajos nápolyi hadjárataiba is belecsöppenünk. A regény történelmi hőse kevésbé él napjaink köztudatában, mint számos más királyunk. (Egyébként Gáspár későbbi trilógiájában – *Janus*, *Galeotto*, *Mátyás* – egy másik kor uralkodója is fontos szerepet játszik, s ama regények technikája itt, az első kalandregényben születik meg, és válik követendő példává.)

Ami a történelmi háttérrel illeti: Nagy Lajos kétségtelenül egyik legsikeresebb királyunk a 14. századból. Uralkodása a középkori Magyarország fénykorának számít. Országunk az ő idején Európa egyik vezető hatalma lett, s az élet minden területén nagy fejlődés volt tapasztalható. (Miként Gáspár Ferenc másik kedvenc regényhőseinek, Mátyásnak a korában is.) A műben fontos szerepet játszó itáliai hadjáratokat a nápolyi Anjouk trónöröklésének rendezetlensége váltotta ki. A nagy gonddal felépített történelmi háttér mellett persze ebben a műben is bőven találkozhatunk az írói fantázia, a fikció elemeivel. (A könyv végén a szerző megjelölte a forrásmunkákat is, amelyek között Hóman Bálint és Szekfű Gyula *Magyar története* éppúgy megtalálható, mint Arany János *Toldi szerelme* című műve.) A címben szereplő strucc egyébként éppen az Anjouk sisakforgóját díszítette, csőrében patkóval ábrázolják, és a különös madár hatalmas teste révén válhatott királyi jelképpé.

Az első fejezet helyszíne egy soknemzetiségű amerikai miliő. Megtudjuk, hogy a főhős, Johnny nagypapája magyar, a többi rokon pedig „rendes ír”. A hangütés, az első mondat rögtön elhelyezi az amerikai fiút a környezetben: „*Ebben a negyedben senki sem volt magyar. Johnny tudta ezt, de ugyanúgy nem törődött vele, ahogy a két házzal odébb lakó Szása azzal, hogy orosz.*”

Ebből a szituációból bomlik majd ki a regény szövege az idősíkok folyamatos váltakozásával, a filmes jelleggel, a vágásokra emlékeztető technikával. Ahogy Komáromi Gabriella írja: „*Az író filmszerű vágásokkal bonyolítja a cselekményt. (Hol bravúrosan, hol meg agyonbonyolítja.) Talán túl gyorsak a »vágások«.*” (Komáromi Gabriella: *Szerencsés János. Élet és Irodalom*, 2004. július 30., 24.) Tegyük hozzá, ez a regényírói technika a további kötetek világában is érzékelhető, ahogy az sem ritka Gáspárnál, hogy különböző történelmi idők „felelgetnek egymással” – például a jóval későbbi Trianon-regényben. Igaz, ott a huszadik század eleji spanyolnáthajárvány és a legutóbbi, általunk is meg-

szenvedett pandémia kapcsolódik össze.

A *strucc vére* első részeiben az amerikai miliő bemutatása a dialógusokkal együtt lendületes és olvasmányos; a döntő pillanat akkor érkezik el, amikor a magyar származású nagypapától egy különös, „varázserejű” pecsétgyűrűt kap Johnny, rajta egy afrikai struccal. Ezzel veszi kezdetét az álomszerű időutazás, a regény másik történetsíkja. „...*Csatamezőn ébredt, rettentő ordítózás, hujjogtatás közepette. Távolságban kerek tornyokkal és bástyákkal ellátott vár, esik az eső. És itt meg egy sátor, kék színű selyemből, aranyhímzéssel, mint a mesékben...*” Rögtön láthatjuk a kontrasztot az amerikai jelen és az európai történelmi múlt között. Egyelőre csak a külsőségekben, de csakhamar az összetett jelenségek szintjén is.

Aztán az álmvilágból visszazökkenünk az amerikai valóságba. S közben – miként Gáspár más műveiben – itt sem marad el az ismeretterjesztés, a „történelemóra” néhány mozzanata. Az első ébredés után például a fiú nagyapjától hall Nagy Lajos királyról – ekkor táguul ki számára a tér és az idő. Kétségtelen, hogy a magyar származású nagyapa kulcsfigura a főhős számára, ő köti össze a különféle történelmi időket. Johnny egyre jobban vágyódik a múltba. A *Lóra kell ülni!* című második fejezetben meg is elevenedik a régmúlt idők eleven kavalkádja, Lajos király környezete, a lovagkirály és a magyar történelem XIV. százada. Johnny belekerül egy tőle idegen, mégis vágyott korbba, a többszörösen is „nagy” király nápolyi hadjáratainak idejébe. Tanúja lesz Lajos öccse, Endre szerencsétlen sorsának, megölésének. A képzelt történetben sokan Nagy Lajos rokonának hiszik Johnnyt, hiszen struccos gyűrűje van... S itt már egybecsúsznak a különböző idősíkok: újra a jelen amerikai világába zökkenve, az iskolai környezetben Johnny történelmi leckét ad másoknak.

Gáspár Ferenc árnyaltan mutatja be a középkor mozgalmas és ellentmondásos világát, fényeket és árnyakat egyaránt; akkor is így van ez, ha néhol kissé szétesik a történet, és nem könnyű követni a cselekményt.

Érdekes a párhuzam a valóságos amerikai és a képzelt magyar történelmi idő között. Bár a viszályok fajsúlya nagyon más, Johnnynak ugyanúgy sok mindennel meg kell küzdenie a maga idejében és körülményei között, mint a középkori hősöknek. Orosz ellenlábasa, Szása így beszél róla: „– *Miért véded ezt a*

nyamvadt magyart? Ezt a nyámnyila iskola szégyenét? Csak mert kivételesen el tudott gügyögni egy érthetetlen történetet? Hidd el, ő maga se érti!” Megvannak tehát a mű főhősének is a nehézségei a többnemzetiségű amerikai környezetben, még ha akadnak is szövetségei – ezáltal tárja elénk az emberi természet korokon átívelő minőségeit az író.

Amikor Johnnyt a Zeusz becenévű történelemtanár berendeli magához, a következő mondja: „– *Fiam, fiam, miért nem mondtad, hogy te is magyar vagy?! – És jól megropogtatta az elképedt Johnny csontjait.*” Így lesz a magyar származású tanár újabb kapcsolata a két idősík között. A történelmi lecke persze másképpen is folytatódik. „*Fúj... és még egyszer: fúj. Miért kellett ezt nekem végignézni?*” – fakad ki Johnny őszintén a kor borzalmain. S aztán a királytól azt hallja, hogy ez már nem a „sötét középkor”, hanem „a hazudozós, ocsmány olasz reneszánsz”! A méregetető és gyilokkavaró... Kemény szavak, de épp arra mutatnak rá, milyen árnyaltan kell közelítenünk a dicső múlthoz is.

Az amerikai–magyar fiú és Nagy Lajos király olyannyira közeli kapcsolatba kerülnek, hogy a történet szerint a király kér tanácsot a fiútól... Látható, Gáspár Ferenc írói képzeletvilágának nincsenek határai – közben azért akadnak olyan részletek is ebben a műben, amelyek kissé idegen testet képeznek a regény egészében. (Ilyennek gondolhatjuk például azt a részletes leírást, amely *A tenger gyümölcsei* című fejezetben az ételek és italok gazdagságáról szól.)

Figyelemre méltó a regényben Toldi Miklós alakja, aki a nápolyi hadjárat idején arról beszél, hogy a magyarok nem rabolni, hanem büntetni jöttek. És: „*Esetleg megszerezni fél Itáliát.*” A történelem tanúsága szerint erre azért került sor, mert Lajos király öccsét meggyilkolták, és a gyanú szerint az ebben vétkes I. Johanna, nápolyi királynő ellen szervezik a hadjáratot. Valószínű, hogy Meggyesi Móric pozsonyi ispán bandériumának tagjaként Toldi is részt vett a hadjáratban. *Toldi* szövege összhangban van a király törekvésével, miszerint Magyarországot nagyhatalommá kell tenni. „*Újra rettegjen tőlünk Európa, mint az Árpádok alatt! Budáról döntsenek a világ sorsáról és nem pedig Párizsból vagy Rómából! Ezt akarom!*” – mondja a regényben Lajos király.

Egyébként a történelmi valósághoz tartozik, hogy az itáliai városok lelkesen üdvözölték az átvonuló magyar királyt, aki Ná-

polyba tartott, hogy megbosszulja testvére megölését. Ám Lajos elkövetett egy végzetes hibát: kivégeztette azt a Durazzói Károlyt, akinek bűnössége bizonyíthatatlan volt ama gyilkosságban. Mindez nem tette igazán népszerűvé, és 1349-ben vissza is tért Magyarországra. És még valami: erről a korról szól a történelmet és a későbbi korokat előszeretettel ötvöző, jeles kortárs író, Bene Zoltán *Isten, ítélet* című regénye is. Ő egyébként más műveiben, például a *Sarki fény* című regényében is eljátszik a „mi lett volna, ha?” – a történészek által nem túlzottan kedvelt – kérdéssel.)

A *strucc vére* nyelvezete és stílusa egységes. Gáspár Ferenc nem tartja fontosnak, hogy a korábbi századok bemutatása közben némiképp archaizálja a szöveget. A történelmi múlt figurái hasonlóképpen beszélnek, mint a jelen alakjai, múlt és jelen összekapcsolása nyelviileg tehát zökkenőmentes. Ugyanakkor nehéz eldöntenünk, valójában kikhez szól a mű. Bár Gáspár Ferenc egyéb tevékenységével (például a szerte az országban és határon túl is megtartott rendhagyó irodalomóráival) az ifúságot célozza meg, abban mégsem lehetünk biztosak, hogy *A strucc vére*-jellegű regényekkel lehet a legbiztosabban megszólítani a fiatalokat ebben a technicizált korban.

A mű álomszerűségét illetően tanulságos a szerző vallomása is: „*Álmaimat pedig szintén beleépítettem a regényekbe. Egyik legkülönlegesebb az volt, amikor egy barna hajú nő azt kérte tőlem, hogy építsek a tenger szigetére egy katedrális, és ha készen van, akkor az orkánszerű szélben irgalmatlan hosszú gólyalábakon álljak a katedrális fölé, és ott egyensúlyozzak. Én ezt nem akartam megtenni, és álmomban meg is mondtam a nőnek, aki ezen roppant mód elcsodálkozott. Hogy aztán sikerült-e felépítenem valamit a regényeimben – no, nem katedrális, csak valami apró kis búvóhelyet, ahol meghúzhatja magát az olvasó –, azt majd eldönti az utókor. Vagy nem dönti el. Mert ez is egy opció.*” (Gáspár Ferenc: *Történelmi regény vagy önéletrajzi regény? Avagy a történelmi regény önéletrajzi szempontból*. Spanyolnátha, 2021/4.) Talán „katedrálisról” beszélni valóban túlzás lenne, ám a „búvóhelynél” többet jelentenek a Gáspár-művek. S közéjük tartozik az első regény is, amelyben nagy szerepet játszanak a fent említett álmok, a rémálmok is.

Ezek olykor hatalmukba kerítik a fiút, például a pestisjárványról és a halálról. Persze a csodagyűrű megmenti minden veszély-

től, hiszen Gáspár Ferenc írásaiban a csodás elemek a maguk természetességében jelennek meg, egyfajta sajátos „mágikus realizmus” jegyében. A Zeusz becenévű történelemtanár pedig arra figyelmezteti a mű főhősét, hogy a „múlttal való kacérkodás” meglehetősen veszélyes.

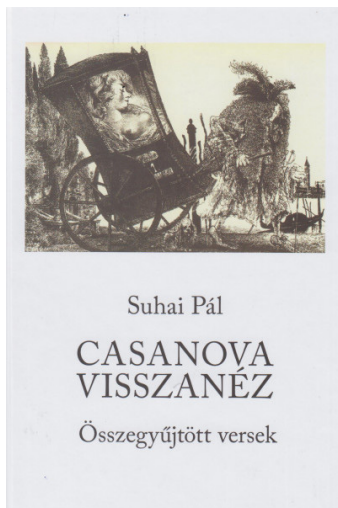
Persze az időbeli határok átlépésének is vannak korlátai. Például a tekintetben, hogy Nagy Lajosból mégsem lesz német-római császár, és Johnnyból sem lesz igazi magyar gyerek. Ily módon azt is mondhatjuk, a regény bizonyos óvatosságra inti az olvasót. A nagypapa igazsága szerint pedig ott kell megtalálnunk a boldogságot, ahol élünk. A fiú valóban megtalálja, amit szeretne, és nem máshol, mint saját, amerikai iskolájában, ahol győz egy lovagi tornán. Másfajta öröm is éri: *„Valahonnan egészen messziről hallotta az iskolaigazgató hangját, mert figyelmét a hollószín hajú lány kötötte le. Johnny még sohasem látott hozzá hasonlót. S bármennyire kisfiú volt még, a szépség szíven ütötte.”* Történik ez abban az élethelyzetben, amelyben kétségtelenül a történelem áll érdeklődésének fókuszában, ám ebben a pillanatban egy másfajta varázslat keríti hatalmába – egy kamaszfiú esetében lélektanilag hitelesen ábrázolt formában. A történelemről egyébként Zeusz ekkoriban mondja, hogy az nem más, mint *„egy nagy szita, melynek lyukain a kutató egyfolytában rázza át az olvasott könyveket, a tudást, sokszor évekig, évtizedekig, amíg föl nem akad rajta valami ... lehet, hogy semmi, lehet, hogy valami lényegtelen apróság...”* A huszonötödik, záró fejezetben aztán a fiú azt mondja Claire-nek, a szívéhez közel álló lánynak, hogy soha nem akar visszarepülni a nápolyi korba, bár azt sajnálja, hogy Nagy Lajos királyt nem láthatja többé. Vajon érvényes végkifejlet-e ez egy olyan műben, amelyben mindvégig keveredik valóság és képzelet? Igen, az. Ahogyan érvényes az a némiképp közhelyszerű, ám valós igazság is, hogy ott kell megtalálnunk a boldogságot, ahol élünk. S ettől már csak egy lépés az „itt élned, halnod kell” morális, szózatosszerű erkölcsi parancsa. Gáspár Ferenc első regénye erre is inti a fiatal és kevésbé fiatal olvasót.

Tamási Orosz János

„...menekülés,
de most már
hazafelé...”

Suhai Pál visszanéző
és összegző műveiről

Mostanában, öregedőben, élénk olvasói mohóság születik bennem, amikor kézbe veszem valamely kortárs költő összes művét tartalmazó kötetét. Fellendülőben lévő kiadói gesztusnak nevezném ezt a kínálatot, ha gyakoribb lenne; mindenesetre örülünk annak, ami megvalósul. Jelen esetben a Suhai Pál poézisét tartalmazó gyűjteménynek (Suhai Pál: *Casanova visszanéz. Összegyűjtött versek*. Napkút Kiadó, 2020). A mohóságot a műveket kísérő szövegek keltik bennem; nem először találkozom ama gyakorlattal, hogy a szerző a gyűjteménybe fűzi az egyes kötetekről született visszajelzéseket, kritikákat, recenziókat, reflexiókat, s még a korabeli fülszövegeket is, a kiadói szerkesztők ajánlásait; bőséges képet alkothat így ki-kí arról: mikor milyen visszhangot vert – ha vert – a költő munkássága. Én épp ilyenkor bővíteném a lehetőséget, miként Kabdebó Lóránt megtette ezt egy Szabó Lőrinc-összkiadás-sal, amikor is a versek keletkezésének körülményeiről faggatva a költőt sok érdekes és még több megdöbbentő „mikrokorrajzot” rögzített „verslábjegyzetként” az utókor számára. Miért fontos ez? Suhai esetében magam mindenképp érdekesnek gondolnám mind a szerző olykori döntéseit a csönd, a kiváras okairól, mind az időnkénti kiadói visszautasítások vagy épp „csak” elnapolt megjelenések tartalmi-fogalmi indokláseszközeinek föllelevenítését. Bizony, ha már a kánonok spontán képződéséről, kimódolt

képzéséről s ez vagy az elavulásáról, szavatossági idejéről vitáznunk oly hevesen, akkor nem árt elidőzni azok sorsa fölött, akik e kánonok fogaskerekei közé szorulva hozták létre önmaguk írói-irodalmi arcképét.

A múltat s a közelmúltat feldolgozó új kánonenciklikák elemző vizsgálatához nem csupán nagymértékben hozzájárul, de abban úgyszólván megkerülhetetlen a Suhai-életmű. De ha azt írom vele kapcsolatban, hogy nemzedéki vallomás, akkor látja-e, láthatja-e mindenki ezt a nemzedéket? Amikor azt olvassuk, hogy „kijár nekem a szegénység külön világa”, akkor fölrémlik-e bennünk Benke László, Halász Imre és mások, egy egész partra vetett nemzedék sorsa, elhanyagolt költészete? A Suhai-összkiadás külön érdeme, értéke, hogy rávetül fénye egy korszak poézisének teljességére éppúgy, mint a fájoan hiányzó életmű-reprezentációk pótlásának igényére. Mert lehet-e a ma olvasóit úgy új kánonra tanítani, hogy szinte zárójelben vettünk búcsút Apáti Miklóstól, Szepesi Attilától, Veress Miklóstól? Az utóbbi névvel be is evezünk Suhai pályakezdésének idejére, hiszen ők ketten szerzőtársak *A magunk kenyerén* című, irodalomtörténeté lett antológiában (1971), de ott van abban még többek között Vasadi Péter, Bertók László, Dobai Péter – hol maradt mindeddig az ő életművük teljességének gyűjteménye? Tudom, vannak erős válogatások, Bertóktól egész komoly, no de csak mennyiségben is meghaladta annak negyedét-harmadát legutolsónak bizonyult roppant erős korszaka.

Tudom: mindezt Suhai Pál költői arcképe előtt elmondani legalábbis furcsa. De ahogyan senki, úgy ő sem önálló sziget. Bár leginkább szigettenger az, amiről szóltam, s aminek atlaszát, mi több, személyekre szabott, részletes bédekkereit úgy hiányolom.

Suhai költészete így, együtt szembeötlően pazar, dús, sokféle induló s ágazó – önálló életre alkalmas metaforikus sorokkal. Lásunk néhányat mutatóba: „*Legyen a kérdés felelet: / a nemre mondj nemet*”; „*Egymással, akár a férget, ha / özönlenek, / irtsad a verset: a legnagyobb mindet / eméssze meg*”; „*Csupán annyi reménységgel, / hogy ne legyek árva: / berobogok Európa / veled a halálba*”; „*Pisz-*

kos öregkort, oszlást, szégyent hoz csak a végzet: / áldassék a virág, mely csontom benövi”; „Így fuss te is: egyhelyben / minden irányba”. De üssük föl bárhol e vaskos kötetet, vagy haladjunk sorjában, a főntebbi definíálás érvényessége úgy lesz egyre erősebb és fokozottabban időt álló – miként ez a valódi költészet egyik – ha nem a – lényege. A *mutatis mutandis* fölismerésének hiábavalósága, hisz mindez egyben *delicta futura* – eljövendő bűneink lenyomata. *Nescia mens hominum fati sortisque futurae* (sorsát és jövőjét emberi lélek nem látja), mondta Vergilius, ám ez épp a költőkre nem vonatkozik. Sem Vergiliusra, sem – esetünkben – Suhaira. Mert „*csikorog fejem fölött / a bakancsos idő*”, jegyzi fel a hatvanas évek vége felé, majd immár mindmáig lecserélhetetlen utcatábla a nem sokkal később illeszkedő sor: „*E paradicsomi tájon / vicsorgó angyalok mutatják utam*.” Egy nagy és erős költői korszak reprezentatív képviselője Suhai Pál, akinek *Casanova visszanéz* című kötete megmaradásra méltó életműösszegzés. Mondhatni: méltóságos mű a parnasszusi magányhoz. Ha csak a kánonenciklisták másképp nem rendelik.

Ha már összegzést említettem, a szerző három új, figyelemre méltó kötettel is jelen van a boltok polcain; a fönti mellett található tőle egy helyenként újszerű nyelvi és művelődéstörténeti adalékokkal frissített Zrínyi-összes, valamint egy hozzánk közelebbi történelmi korszak lenyomatát feldolgozó „levélregény – levélesszé” műfajú kötet. Itt most az utóbbira vessük vigyázó szemünket, annál is inkább, mert témája – miként a szerző írja kötete ajánló soraiban – „az elmúlt évszázad legsötétebb évtizedét” eleveníti föl, ám a módszer, a ráközelítés akárha eme gyakori Zrínyi-motó jegyében történne: „*Nem másra használ eleink tündöklése nekünk, hanem hogy égő szövétneknél, fényes fáklyánál futjuk a mi életünk pályáját, nem lehetünk sötétben, sem mi, sem a mi cselekedeteink*.”

Befelé élt élet, ez a kötet címe, s az alcím mindent világossá tesz: *Leveleskönyv id. Suhai Pál „hadifogolyéveiből”, 1945–1950*. A szerző a fülszövegben precízen ír arról, hogy „A magyar történelem elmúlt évszázadának mérlege hol erre, hol arra billen

aszerint, hogy éppen melyik véres húsdarabot dobják a serpenyőbe”. Elegendő e mondatból két szót – elmúlt évszázadának – kiemelnünk ahhoz, hogy értsük és jogosnak véljük a főntebbi Zrínyi-hivatkozást. Történelmünk múltba, jelenbe s jövőbe forduló lapjai tele vannak zivataros kihívásokkal, olyan embert próbáló feladatokkal, melyek során bizvást csak remélhetünk, ám a remény gyakorta kevesebb a cselekvésnél. Tennünk kell, döntennünk kell, s majd az utókor – ha lesz erre ideje – elvégzi a mérlegelést. Ha elvégzi.

A Suhai által megjelölt kor kapcsán mindez várat magára. Marad a tűnődés az ember sorsa fölött, aki végül csak annyit tehet, hogy élhetővé teszi, ha más nem, önnön tehetetlenségét. Elfogadja, tűri, s kitart a legmélyebb szenvedésben is az élet szeretete s szerettei élete mellett. Ahogyan idősebb Suhai Pál tette erről tanúskodó leveleiben. Az utóbbi évtized kutatásainak és a Gulag- emlékévkben különösen fölszaporodó tényfeltáró közléseknek köszönhetően – azok ismeretében – is írhatom: rendkívül gazdag tapasztalati élményt jelent ez a levélgyűjtemény, nem kevésbé az a vissza- és kivetülő fájdalom, amit hozzáadott értéként kell kezelnünk. A szerzőnek apja leveleivel folytatott utólagos, költői dialógusa révén apa és fia kapcsolatáról is vall a kötet; a fiúról, aki évekig várta haza édesapját, majd mégsem tudta magát túltenni a veszteségen, a csalatkozáson. Ebben sem egyedi sors az ifjabb Suhaié, sok költőnk életrajzában olvashatjuk: a háború árvája, félárvája. Ám itt, még e kötetben is fölrebben az árvaság gyógyíthatatlan, egy életen át tartó haragja, kínja, a legendák elutasításának súlya: *„megváltatlan szülők fia, / nem ismerem a kegyelmet”*. Forduljunk ennek valamelyes megértéséért a költőhöz, hiszen *„költő vagyok, megástem síromat”*, írja, és tudja már: *„Új arc hajol a régi arc fölébe: / hitek hitetlen nemzedéke”*. Az ember nem ítélkezik az édesapa fölött, nem ismervén a részleteket, s ez a nem-ismeret súlyos vallomás a kibeszélhetetlenség terhéről. Vajon a pokolból megjövőnek előbb azt kellene beismernie: már korábban is *„rosszkor volt rossz helyen”*? Számunkra ez a levéleszé egyik legfontosabb olvasata. Suhai nem enged a szituációban

rejlő lehetőségnek, nem kever tényeket fikciókkal, ám – ha kell – élesen, ha kell, szelídebb szavakkal mondja ki önnön ítéletét egy rossz politikai döntésekkel terhelt kor és annak társadalma fölött. Konklúzióit szépen és elegánsan fogalmazza meg. Joggal érezhetjük úgy is a sorokat olvasva: a költői én előzménytörténete ez, beavatás ars poeticája világába.

De térjünk vissza a levelekhez: páratlan vallomássor ez az emberről. Arról, aki még ott, a pokol elképzelhetetlen kínjai között élve is az otthont vigyázza; ha kell, szeretettel, ha kell, szigorral szól az otthoniakhoz, súlyt ad szavainak a gondoskodás, és kétségbevonhatatlanul közli akaratát, tudva, hogy nem ismerhet, nem láthat át minden hazai körülményt. De haza fog térni. Vallja és hiszi ezt. Miként azt, hogy addigra minden lecsendesedik, a kor kiküzdi magából ismét a csendes türelmet, élünk tovább úgy, ahogyan addig. No de csak úgy lehet? – kérdi a gyermek. Maga elé teríti a levélköteget, és olvasni kezdi a sorokat: „...*ha jól viseljük magunkat, azoknak fényességénél mindjárt minden ember meglát: ha rosszul, úgy sem kerülhetjük az ujjal való ránk mutatást.*”

Suhai Pál: *Casanova visszanéz* (Összegyűjtött versek). Napkút Kiadó, 2020; Suhai Pál: *Befelé élt élet. Leveleskönyv id. Suhai Pál „hadifogolyéveiből”, 1945–1950.* Cédrus Művészeti Alapítvány, 2021

Piroska Katalin

„Végig kell futni a távot,
és eljön a pillanat, amikor az ember
átszakítja a célszalagot”

A nemrég elhunyt Görgey Gábor író emlékére

Haláláról Turczy István költő, a Magyar PEN Club jelenlegi főtítkára így tájékoztatott 2022. április 11-én: *„Magyarország minden kultúraszerető polgára, valamint a Magyar PEN Club és a család nevében szomorú szívvel tudatom, hogy Görgey Gábor Kossuth-díjas költő, próza- és drámaíró, műfordító, dramaturg, rendező, a Magyar PEN Club elnöke, majd tiszteletbeli örökös elnöke [...] 93 éves korában ma hajnalban otthonában elhunyt. Egy nemzet köszöni neked, Artúr, hogy voltál nekünk, és annyi tettel a magyar kultúráért és irodalomért, amennyire csak a legnagyobbak képesek. [...]”*

Hogy valóban a legnagyobbak közé tartozott-e, vagy a költőtársból a baráti elfogultság beszélt, annak eldöntése az utókor feladata lesz majd ötven vagy száz év múlva, de tény, hogy gazdag, életmű és a magyar művelődési életet gyarapító, tevékeny élete volt.

Élni és dolgozni akarása határtalan volt. 2015-ben a súlyos beteg Esterházy Péternek így ír biztatásul: *„Kedves Péter, nem szoktam beszélni róla, de most elmondom. Nekem három rákom volt, ezek közül az első 1966-ban, gyógyíthatatlannak számított. Mindháromból Isten segítségével és iszonyú élni akarással kímásztam. Egy hónap múlva 86 éves leszek, itt vagyok, és dolgozom. Mindezt azért üzenem neked, mert ez a feladatod: akarni meggyógyulni, és még sokat írni.”*

Máshol így vall önmagáról: *„Életem a hosszútávfutás. Ez nem spekuláció eredménye, az életem tanított meg rá, hogy hosszútávfutónak kell lenni. Érteni kell ahhoz, hogy az ember ne*

hagyja abba, hogy ne adja át magát a sikertelenségnek vagy a sikertelenség látszatának, végig kell futni a távot, és eljön a pillanat, amikor az ember átszakítja a célszalagot”. Munkakedvére jellemző, hogy 2021-ben 91 évesen még kötetet jelentetett meg.

Görgey Gábor (1929–2022) szepességi „ősnemesi” származású („*Családom valóban régi, az első kimutatható őst 1092-től jegyzik*” – nyilatkozta egy interjúban), „szerelmes” kötődése a Felvidékhez pedig több regényében is megmutatkozik.

A família sok híressége közül a legismertebb atyai dédnagybátyja, Görgey Artúr (1818–1916), akinek befektített becsületét ő is segített tisztára mosni a *Görgey* című drámájának megírásával. Ez a mű „*egy rossz nemzeti mítoszt oszlató kemény történelmi szembenézés, melyre sajnos kevésbé vagyunk hajlamosak e hazában*” – írta a darab bemutatásakor. – „*Volt-e szüksége a nemzetnek negyvenkilenc után egy árulóra? Vitatható, hogy általában a történelmi kudarcok után nem használ-e többet a nemzetnek a józan, illúziótlan önvizsgálat? A romantikus kibúvók mechanizmusa nem old meg semmit*” – mondta egyik interjújában.

A nagy előd emlékére születésekor Artúrnak keresztelték (Turczy nem tévedett, mikor így szólította), a „foglalt” történelmi nevet – íróként – egyetemista korában a pap-költő, Sík Sándor tanácsára cseréli Gáborra, mikor már ő is az ismertség útjára lépett. (Első verseit többek között az általa szerkesztett Vigiliában publikálta az 1950-es évek elején.)

Előkelő származásából inkább kára, mint haszna van, hiszen kamaszkorú, mikor bekövetkezik a rendszerváltás, így 1949-től nem folytathatja egyetemi tanulmányait, aztán 1951-ben családjával együtt, mint osztályidegent a Heves megyei Csány községbe telepítik, majd őt munkaszolgálatra viszik. Később így ír erről: „*[...] bosszúvágy nincs bennem. [...] Olyan gazdag életanyagot tudtam összegyűjteni, hogy munkásságom egy részében ezt nagyon is jól hasznosíthattam*.” A témához kapcsolódik többek között a *Galopp a vérmezőn* című drámája, melynek főhőse Örley Dénes tábornok, aki – mint ők – 24 órát kap arra, hogy összehajoljon (maximum 250 kilót), s másnap már viszik is, szomszéd-

asszonyától akasztófahumorról így búcsúzik: „*Rákosi Mátyás, a nép atyja meghívott bennünket egy kis tanyasi tartózkodásra.*”

A kitelepítés nyomasztó emlékeit a *Volt egyszer egy Felvidék* című regényében a mű főhőse, Topporczy Ádám is felidézi (aki egy kicsit az ő alteregója, erre utal a név is, hiszen a Görgeyek egyik nemesi előneve ez).

1954-ben térhet vissza a fővárosba, újra beiratkozik az egyetemre, de kezdetben megélhetésének biztosítására sok foglalkozást kipróbál: statisztál a színházban, hivatalsegéd, színjátszó csoportokat vezet. 1959-től lesz a *Magyar Nemzet* munkatársa, és több mint 40 évig, 1994-ig dolgozik a lapnál, tárcái igen népszerűek. Itt publikálja a tévéműsorokhoz kapcsolódó írásait is, kevesen tudják róla, hogy ő volt a magyar sajtó első tévékritikusa. A '60-as évektől a Pannónia Filmstúdió, illetve több színház dramaturgja, a '80-as években a Szegedi Nemzeti Színház irodalmi vezetője.

Jelentősebb közéleti szereplést 1990 után vállal: többek között a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapítói között van, egy ideig a Magyar Írószövetség elnökségi tagja, majd 1994–96 között a Magyar Televízió művészeti vezetője. Szintén 1994-ben a Magyar PEN Club alelnökévé, majd elnökévé, később tiszteletbeli elnökké választják. Egy esztendőre 2002-ben elvállalta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának vezetését is. Később erről így nyilatkozott: „*Én a kulturális miniszterséget nem politikai, hanem szakmai feladatnak tekintettem, s éppen a politikai függetlenségem miatt nagy volt a döntési szabadságom. Nem kacsingattam a következő választásra, és főként semmiképpen nem akartam miniszter maradni.*”

Élete legfontosabb feladatának azonban az írást tekinti. (Az egyik interjúbán arról is beszélt, hogy példaképe, Thomas Mann szigorú, fegyelmezett munkastílusát igyekezett követni, aki – ha törik, ha szakad – mindennap kötelezte magát legalább egy oldal megírására.)

Első verseskötete 1956 elején jelenik meg, egy újabb pedig 1963-ban, majd prózát is írni kezd, és színpadi műveket is alkot, 25 drámája közül az első a legsikeresebb. 1969-ben kezdik játszani a színházak a *Komámasszony, hol a stukker?* című groteszkjét, ez az első magyar abszurd drámák egyike, amely elhozza szá-

mára a világhírt is, Budapesttől Pozsonyon, Bukaresten át New Yorkig ma is játsszák.

Saját bevallása szerint dühében írta a darabot. Történelmi dühében: „*Elegem van a mi kis történelmünkből. Hol meggyötörtek, hol megaláztak bennünket, játékszernek tekintettek.*” Akkor épp 1966-ot mutatott a naptár. És az azóta eltelt 50 év alatt a *Komám-asszony, hol a stukker?* nem veszített aktualitásából.

A konkrét történelmi korhoz és időhöz nem kötött abszurd komédia jelképesen a hatalomról és annak birtoklóról szól. A szócsaták az öt nagyon jól megrajzolt szereplő között egy zárt, ablaktalan helyiségben (börtön?, zárt osztály?, bunker?, kórterem?) peregnek. Itt négyen ülnek, s az ötödik pisztolyt szegez rájuk, ő jól érzi magát a helyiségben, a többiek rettegnek, ki akarnának szabadulni. A játék során a hatalom jelképének számító fegyver kézről kézre jár, mint a közismert játékban az olló, és mindenki arra használja föl, hogy rettegésben tartsa vele a többieket. Mindez azt sugallhatná, hogy a bajok forrása a stukker, de nem így van. Az igazi ok, hogy a stukkernek valakinél lennie kell, mert ha eldobjuk, mindig akad valaki, aki felveszi, és ránk fogja. A szituációhoz hozzátartozik egy kulcs is, a helyzet szimbolikus és valóságos kulcsa, mellyel a zárt tér kinyitható, de senki sem meri, és senki sem engedi kinyitni az ajtót. Mire megfordul a fejükben, hogy jó lenne stukker nélkül együtt kimenni, addigra a kölcsönös gyanakvás végképp egymásnak ugrasztja őket: az egymásra utaltság nem szolidaritást szül, hanem vágyat a hatalomra. És a világos politikai utalások felismerése után az ember automatikusan továbbgondolja a színpadon hallottakat: Vajon az emberi lélek tudatalatti rejtett zugaiban a szabadságvágy, a bizalom, az egymáson segítség szándéka helyett tényleg az uralkodás másokon tébolya és a gyanakvás lakozik, amelyek egy adott helyzetben onnan bármikor „előjöhetnek”?! Torokszorító érzés.

Epikai alkotásai közül a legjelentősebb az *Utolsó üzenet az Atlantiszról* című, 2000-ben megjelent 700 oldalas nagyregény, amely lényegében öt, előzőleg nem ebben az időrendi sorrendben megírt könyvet tartalmaz, amelyek akár külön is olvashatóak, élvezhetőek, ezek egyike a már említett *Volt egyszer egy Felvidék* is. A művek a regényciklus eseményfolyamának sorrendjében a kö-

vetkezők: *A homár páncélja* (1992); *Vadászszőnyeg* (1988); *Volt egyszer egy Felvidék* (1989); *Kísértések könyve* (1990); *Adria szirénje* (1999). Ez utóbbi a megjelenés esztendejében az Év könyve lett.

A nagy terjedelmű alkotás a felvidéki származású Topporczy Ádám és családja hányatott sorsának ábrázolásával az 1930-as évektől 2000-ig, az ezredfordulóig mutatja be – az író szavait idézve – „*azt az elsüllyedt Magyarországot, mely a tenger mélyéről Atlantiszként ma is küldi üzeneteit*”. A mű megírásakor a szerző a felkutatott dokumentumok mellett elsősorban saját emlékeire támaszkodott: „[...] *gyerekkoromból még vannak eleven emlékeim e korszerűtlen, feudális úri világ hamis, de mégis megragadó szépségéről. És felnőtt fejjel, tragikus díszletek között, átéltem az elsüllyedését is. Amikor írni kezdtem, nem gondoltam, hogy nem várt ráadásként e tizenkét éven át rótt regényem sajátossága (és a történelem ajándéka) lesz, hogy életrajzomba és művembe beleszővi az idő a második Atlantiszt, a szovjet birodalom elsüllyedését is.*”

Élvezetes prózai írása a 2011-ben megjelent *Öt arckép*, amelyben öt nagy kortársának közismert valóságos és szellemi arcát egészíti ki, ők a barátai közül a következők: mentorai, Kosáry Domokos és Vas István, fiatal költőként első mestere, Pilinszky János és „színházi játszótársai”, Darvas Iván és Mensáros László.

Az írói életmű harmadik részének, verses műveinek formavilága rendkívül gazdag, a költemények zeneisége jól kiérezhető, a tematika széles skálájú. Ennek igazolására a műveiről írt kritikákból szemelgetek, csak felvillantásszerűen. Az első kötetek versei (*Füst és fény, Délkör*) mintha a magyar klasszicizmus lírájának megkésett utóhangjai lennének formában és témában egyaránt, klasszikus tematika például a táj és az ember találkozásának vagy az emberi élet történetszerűen formálható pillanatainak kicsit allegorikus színezetű bemutatása. Az 1970-ben megjelent *Köszönöm, jól* kötet alkotásai inkább a szarkasztikus versszerkesztés, a groteszkség jegyében születtek (egy jellemző idézet: „*Térdemre ültetem / a kicsi holtakat, / lovagolunk. / Velük rázkódnak a csaták, / okkupációk, tömegsírok*”). Az 1994-ben publikált *21 vers* című kötet nagy része régi keletű, főként olyan költemények, amelyek politikai tartalmuk miatt eddig nem voltak publikálha-

tóak (*Requiem*, 1956; *Eszkimó nyár*; *Magyar homály* stb.) Ezeket különös kettősség jellemzi, határozott, szinte tételbe fogható a mondandójuk, menetük is sok publicisztikai elemet tartalmaz, ugyanakkor semmi szárazság, fogalmiság, prózaiság nincs bennük, hatalmas lendületük van (különösen a hosszabb daraboknak), gazdag a retorikájuk.

A 2009-ben nyomdafestéket látott *Alkatrészhullás* című kötet verseinek többsége a testi elmúlás őszinte, erős szavakkal való megjelenítése, a betegségek megnevezése. A költő pöröl az elmúlással az olvasó nevében, de a nemzedéke nevében is („*hullnak a hetvenévesek*”).

A kötet talán legszebb költeménye az *Őszi kék*, amelyben finom utalások formájában ott bujkál „a magyar irodalom”. Már a cím is rájátszik Arany utolsó versciklusára (*Őszikék*), a versindító sor „*Ágyban párnák közt*” Petőfire utal, a „*szívben izzó rózsikék*” Adyra, a „*hősi vég*” Vörösmartyra, számos kép a „*világnyi lék*”, ahol elszivárog az ég (és az élet), a „*túlvilágnyi messzeség*”, a „*holt őszi kék*” barátaira, Pilinszkyre, Nemes Nagy Ágnesre, Vas Istvánra.

„Ágyban, párnák közt győzni még?
Csaták, halottak? Semmiség.
Dehogyis jöszte, hősi vég.
Nincs más, csak egy világnyi lék,
Ahol szivárog el az ég,
S hogy milyen volt a kékje rég
Emlékezetem őrzí még.
Nem marad semmi, semmi szép,
Csak szívben izzó rózsikék,
Vadászmezőn holt őzikék,
S a túlvilági messzeség,
Hol arany mellett őszi kék
Derengésben üres a szék”

Gondolom, az *üres széket* a célzásokban felbukkanó kedvenc költői mellett magának szánta az égi mezőkön. És remélem, már benne is ül.

Dr. Vajda Sándor

A nemzeti öntudat megerősítéséért

Perecsényi Nagy László író, költő

Perecsényi Nagy László névváltozatai: Peretsényi Nagy László; néhol Nagy László, máshol Perecsényit írnak (Márki Sándor, Abafi Lajos, Csörgő Tamás).

1768-ban született Nagyváradon, ősi nemesi családban. Nemesi oklevelét 1608. augusztus 4-én kapta a család Báthory Gábor fejedelemtől. Birtokaik Kraszna megyében (Perecseny), Szöllőson és Zilah környékén voltak, amelyeket adományos címen birtokoltak, de azok a 18. század folyamán idegen kézbe kerültek, és amikor Nagy Péter (László apja) Nagyváradra költözött, a vagyonból már semmi sem maradt. Szinnyei József a *Magyar írók élete és munkái* című köteteiben Perecsényi Nagy László születésének időpontjául 1771-et jelöli meg, de a pontos adatot megtaláljuk, ha fellapozzuk az író egyik értekezését: *Arad Vármegye Írói és Tudósai 1818. esztendeig 1460-tól* (Tudományos Gyűjtemények, 1818. április 12.), ahol magáról azt írja: „*Ötven Esztendőskorát Arad Vármegyei Esküdt lévén elérte*”, tehát matematikailag, ha 1818-ban volt 50 éves, akkor 1768-ban született.

Apja Nagy Péter, anyja Szombathy Magdolna (Szinnyei József Szombathelyi-nek írja, de az író *Orodias* című munkájának a 176. oldalán is Magdalena Szombathy olvasható). A családfa szerint (Nagy Iván: *Magyarország családai*, 8. kötet 71. oldal, 1861) még három fiatalabb testvére is volt. András nagyon fiatalon elhunyt, a költő az *Orodias* II. kötete XXII. elégiájában emlékezik meg róla. József 1770-ben született, sebészként praktizált, 1803. január 7-én halt meg 33 évesen. A legfiatalabb testvére, István

1772-ben született ugyancsak Nagyváradon, a nagyváradi káptalannál volt inspektor, majd Pankotán kamarai tisztt.

Perecsényi Nagy László tanulmányait szülővárosában, Nagyváradon kezdte a római katolikus iskolában, majd 1780-ban a királyi katolikus főgimnáziumban folytatta, ahol kitűnő tanulóként négy év tananyagát három év alatt végezte el. Az 1784–85-ös tanévet Székesfehérváron végezte, itt kezdett el verseket is írni. 1786–87-ben a Pozsonyi Akadémián első éves bölcsészeti hallgató. Tanulmányait megszakítva Nagyváradra utazik, ahol Vay László báró mellett kap állást, a báró szinte fiaként tiszteli és szereti írődeákját. Ifjú éveiben megfordult még Bécs, Pest, Pozsony, Győr városaiban is tudását bővíteni.

1795-ben bárói patrónusának köszönhetően jegyzői állást kap az Arad vármegyei Galsán, 1803-ban választják Arad megye esküdtjének. Családi életéről keveset tudunk, de valószínűleg 1794-ben házasodott meg, egyetlen, Magdolna nevű leányát (Lénit) 1813-ban adta férjhez.

1803. május 7-én költözik Almásra, mint Arad vármegye esküdtje. Ebben az évben kezdi írni naplóját magyar és latin nyelven, és azt egészen 1820 elejéig vezette. A naplók vagy naplószerű feljegyzések nagy része a naplóvezetők életének alig ismert részletére világítanak rá, és sok esetben soha nem kerülhettek nyilvánosság elé. Az írók önmaguknak tett vallomásai húzódnak meg ezekben, de ha közérdekűek, akkor a tudománytörténet lapjaira kíváncznak. Perecsényi Nagy László naplójából Márki Sándor közölt részleteket az Egyetemes Philológiai Közlönyben. Szeverényi Sándor írja egyik tanulmányában: *„Elmondása szerint a napló Horváth Lipót világosi plébános szívességéből jutott hozzá (Márki 1889; 570). Mintegy negyven évvel később Csergő Tamás is szeretett volna a naplóhoz hozzájutni, ám ahogy írja: Úgy látszik, elkallódott és a jelenlegi világosi plébános semmit sem tud róla (Csergő 1927; 8)”. Pávai Gyula 2002. december 8-án Borosjenőn az emléktáblaavatási beszédében a naplóval kapcsolatban a következőket mondta: „Másik fontos műve (Perecsényinek) kéziratos naplója, amely 1803-tól 1820-ig közel*

2000 bejegyzést tartalmaz. A napló kalandos körülmények között került Borosjenőből Butyinba, s az ottani görög katolikus lelkész adományozta Márki Sándornak, aki, miután bő kivonatot közölt belőle az Egyetemes Filológiai Közlöny két számában (1889. 6–7. füzet), átadta a Kölcsey Egyesületnek. Onnan került a Kultúrpalotába, majd az Arad Megyei Könyvtárba, ahol 1962-ben Ficzai Dénes még dolgozott belőle, 1976-ban is látta még, aztán a Napló eltűnt. Akárcsak még nagyon sok magyar nyelvű kézirat vagy könyv.” A napló is bizonyítja, hogy ő volt Arad megye első tudósítója az akkor megjelenő újságnak, a pesti Kultúr István lapjának, a Hazai és Külföldi Tudósításoknak, így azt is mondhatnánk, az első megyei tudósítónk, vagyis az aradi újságírók őse.

Az 1803-as év mellett, hogy Almásra költözik, nagy családi bánatot is hoz, ugyanis január 7-én Várad-Olasziban meghalt orvos öccse, József és nem sokkal később a szülei is követik. Almáson szerény, egyszerű hajlékában (amelynek ablakait is maga javította ki) csendben telnek napjai, de a szolgálati munkája mellett jelentős irodalmi tevékenységet is folytatott, nagyon sok levelet és alkalmi verset írt, itt fejezi be fő művét, az *Orodiast*, amely 355 lapon 45 elégiát, 24 epigrammát és 26 magyar költeményt („lantolag”-ot), egy dalt és 8 magyar nyelvű elégiát, vagy ahogy ő nevezi, alagyt tartalmaz. A kötetre jellemző, hogy a szerző mindegyik versben megdicsér vagy felköszönt valakit Arad nevezetes vezetői közül. Fáradtságáért, tudós munkájáért – mint keserűen panaszolja – semmi jutalomban nem részesült, sőt ezt a könyvét is ingyen osztogatta szét. Elismerést csak Bohus Jánostól kapott, aki a szerző érdemeire való tekintettel elengedte a tizedet azon 45 akó fehérbor után, amelyet az író galsai szőlejében szüretelt. Perecsényi Nagy László abban keresett elégtételt, hogy munkáit elküldte a Jénai Tudós Társaságnak, Dobsa Ferenc bihari táblabíró és Tertina Mihály ajánlásával, s a Társaság 1804. május 4-én tagjává választotta.

1807-ben nagy munkába fog, megkezdzi az anyag gyűjtését Arad megye monográfiájához. Ebben az évben előléptették, először jegyzőnek, majd 1818. október 1-jétől szolgabírónak és az

alispán Borosjenőbe nevezi ki, ahova 63 szekér rakománnyal érkezik meg. Nagy János szolgabíró, aki a házigazdája is volt, még az év novemberében elhunyt. Írásaiban, leveleiben gyakran panaszkodik, hogy nincs elég pénze; a könyvkiadás saját költségén történik, akadtak ugyan jótevői, akik munkáinak kiadásában némileg támogatták, de ezzel költségeinek fele sem térült meg. Márki szerint az író rendezett anyagi viszonyok között élt, „úri házat vitt”. Naplója szerint felesége mint szorgos háziasszony 1810 októberében 250 forinthez jutott káposzta eladásából. 1813. szeptember 4-én adta férjhez egyetlen leányát, Magdolnát Staurócky Sándor butyini jegyzőhöz. A házasságból egy unoka született, akit Lászlónak kereszteltek. Az író 1820-ban befejezi naplóját, így életének utolsó éveiről keveset tudunk. Nagyon termékeny költő-író volt, több mint 100 nyomtatvány maradt utána. Amikor 1818 végén Michek Antal megindította az első aradi nyomdát, első kiadványa Perecsényi Nagy írása volt, és a nyomda 1825-ig 25 kiadványt jelentetett meg az írótól.

1826-ban agyvérzést szenved, fél oldala megbénul, de szellemének éberségét élete fogytáig megtartotta és dolgozatait továbbra is küldte a *Tudományos Gyűjteménynek*. Később már csak tollba mondja a mondanivalóját, ágyban fekvő beteg lesz, és 1827. május 18-án (Szinnyi szerint június elején) elhunyt. Az akkori hírlapok csak év végén, decemberben írtak megemlékezést róla. A *Hazai s Külföldi Tudósítások*, amelynek munkatársa volt s számos előfizetőt is szerzett, a következőket írta: „*Hazánknak tudósai, ámbár életökben a magok pályájokon nevezeteseek, megesik gyakran, hogy holtok után hamar feledékenységbe jutnak.*”

Perecsényi Nagy László munkásságára jellemző, hogy a német és a latin nyelvek közt igyekezett utat törni a magyar nyelv számára is. Nagyon lelkesen, akár anyagi áldozatokkal is segítette a műveltség és a tudomány népszerűsítését, a nemzeti öntudat megerősítését, főleg magyar nyelven. Nagyon sokoldalú, színes egyéniség volt, sokféle témával foglalkozott, köztük történelemmel, a magyarok eredetével, a magyar nyelv kialakulásával, föld-

rajzzal, érem- és címertannal, meteorológiával, hidroterápiával, régészettel, topográfiával, mechanikával stb., tehát nyugodtan nevezhetjük polihisztornak is. Tudományosan foglalkozott a szőlőtermesztéssel, és amikor egy mokrai szüreten találkozott Tessedik Sámuellel, a híres gazdasági íróval, bemutatta neki az Arad megyei szőlőfajokról írt dolgozatát, amelyben 57 féle szőlőnek a magyar és latin elnevezését jelöli. Értekezést közölt a beszélt és irodalmi nyelv közötti különbségről. A korabeli tudósok elismerését érdemelte ki Homérosz- és Tibullus-fordításaival. Perecsényi a magyarok eredetével, a magyar nyelv kialakulásával is foglalkozott, többek között a *Mester szavak a melyek a magyar etsetezés vagy estely a stylistikában előfordulnak* (Arad, 1822) című írásában. Mint nyelvújító, több új szót is alkotott, pl.: elnapolás, okmány, érdemjel, körlevél, küldöttség, szórend, vizzály, ecsetelés, estély. Voltak erőszakos magyarosításai is, pl.: amazon = ám asszony, Észtország = Esthonyos, Bacchus = bak-hús, Osiris = Ó sírj; az asztrológust vagy csillagászt égésznek fordítja. 1808. július 6-án jelent meg *Grammatikai elevek* című munkája, amelyet több tudósnak, köztük Kazinczy Ferencnek is elküldött. Perecsényi szóalkotásai nem nyerték meg minden irodalmár tetszését, Kazinczy Ferenc is nehezen tudta elfogadni nyelvújítási munkáit. Ez tűnik ki egy 1815. augusztus 15-én írt leveléből is: „A Mezenye szép végzetű szó, de Perecsényié. Én különben soha nem nézem, kié, ám a Vanza koránya is tetszik. De ha Perecsényitől kell vennem valamit, megszáll a rettegés. Ne feledd megírni, mi az a Perecsényi Mezenye; úgy emlékszem, hogy az ekloga.” Megjegyzem, hogy a „Mezenye” első önálló kötete, pásztori versek, 1801-ben nyomtatták Pesten a Landerer nyomdában. A szerző a kötetet mácsai Csernovics Jánosnak ajánlja és az első szózatban a világosi Bohus-kastélyt dicséri. 1816. április 27-én Pesten megjelent nyomtatásban a tizennegyedik könyve, a *Gallias*, amely hősköltemény az 1812–14 évi francia háborúról. Ebben a művében énekli meg Simonyi huszárezredes hősiességeit, akivel személyesen is alkalma volt találkozni. 1816. szeptember 8-án Szűz Mária dicsőségére történelmi életrajzokat

kezdett írni 51 nevezetes magyar nőről: *Heroineis, azaz a nemzetes fejérnépnek szép neméből magokat tetteikkel különböztető asszony-embereknek élettárja* címen.

Számos cikke jelent meg különböző folyóiratokban és újságokban, így a Magyar Kurírban latin és magyar alkalmi költeményeket írt, a Kultsár által szerkesztett Hazai s Külföldi Tudósításoknak kezdettől, 1806-tól állandó munkatársa volt. A Tudományos Gyűjteményben több tanulmánya is megjelent, köztük *Arad vármegyében lévő ó és új váraknak statistikai ismerete* (1817); *Arad vármegye régiségeihez számlálható halmokról* (1819); *Javallat a cselédek és alattvalóknak neveléséről és oktatásáról* (1820); *Arad városának jelen való állapottyáról készült foglalatos esmertetés* (1821), *Újabb felfedezett hydrofóbia, víziszony gyógyítása* (1823); *Időjárás prognosztikonja* (1824); *Időjárás jövőndölése az 1824-dik esztendőre*. A Felső-Magyarországi Minervában 1825-ben érdekes írásai jelentek meg: *Arad vármegyei ritkaságok*; *Két nevezetes hazafioknak Nagy Laki Jaksich Gergelynek és Szabó Názáreusnak napkeleti Tatár országban volt utazásokról*; valamint *Erdélyi ritkaság vagy is Várhely mellett Farkadin b. Nopcsa jóságában talált mosaik padimentom leírása*.

Perecsényi Nagy László nagyon sok szakkönyvet olvasott, felkészültsége, műveltsége kiemelkedően magas volt kortársaihoz képest. Több mint 500 kötetes könyvtárral rendelkezett, annak ellenére, hogy vidéki hivatalnok volt. Foglalkoztatja az őstörténet, a magyar nemzet kialakulása, a honfoglalás. Ezekkel a fogalmakkal találkozunk az 1800-ban Landerer által kinyomtatott művében: *Léta magyar Vitéz Zamira Pannoniai kis-asszonynak a földön és tengereken történt viszontagságai* is. Nagy hatással volt rá a finnugor rokonsági elmélet, ebből a témakörből jelent meg legismertebb munkája 1802-ben: *Szakadár Esthonnyai magyar fejedelem bujdosása* is. Irodalomtörténészek véleménye szerint a hatrészes eposznak irodalmi értéke csekély, de amiért mégis érdemes tanulmányozni, az a Sajnovicsból és Dugonicsból táplálkozó finnugor nyelvrokonság eszméjének népszerűsítése. Őstörténeti tárgyú szépirodalmi munkái között még megemlít-

hetjük az *Orithia magyar amazon történetét*, amely 1804-ben jelent meg és az író célja, hogy a fiatalságot jó erkölcsre, mértékeltes józan életre nevelje, s a korosabb s bölcsőbb olvasót „*holmi leleményekkel gyönyörködtetni*”. A másik fontos célja „*A Honny nyelvet [...] tiszta ki-fejezéssel s néhány régi el-avult és mostani feljött, kíváncsató szavakkal öregbíteni*”. Életének utolsó évében, 1827-ben jelent meg a *Magyar Amazonoknak története* című műve, amely szintén a magyarok őstörténetét érinti, s ezt a munkáját a hölgyeknek ajánlja.

Perecsényi Nagy László rengeteget tanult és dolgozott, tudását igyekezett megosztani másokkal is. Esténként a családja szórakozása az volt, hogy felolvastak Dugonics, Gvadányi és maga Perecsényi írásaiból. Felesége, akiről – mint családjáról általában – keveset ír a költő, nagyon szerény és művelt hölgy volt, aki jobban ismerve a német nyelvet, mint a férje, segített neki a fordításoknál. Nagyon kiterjedt levelezést folytatott, számos alkalmi verset írt, főleg latinul. Támogatottsága, elismertsége nem volt arányban munkásságával, de „*szűkebb hazájában, Arad és a szomszédos vármegyékben tisztelték*” (Szeverényi).

A helytörténeti kutatásai során elsőnek megírta Arad vármegye monográfiáját, valamint *A régi Orod vagy is a mostani Aradnak dolgai* című munkáját, amelyet Nagyváradon nyomtattak 1814-ben. Arad városa 400 forintot fizetett a szerzőnek, ami jelentős tiszteletdíj volt abban az időben. Nagy kitüntetésnek vette (a Jénai Minerológiai Társaság tagsága mellett), hogy gr. Széchényi Ferenc, a Nemzeti Könyvtár alapítója leküldte számára Galsára a könyvtár katalógusának másolatát, valamint az Institutum Nationale három épülettervét. Nagy siker és elismerés volt Perecsényi számára, hogy 1819-ben az aradi színházban bemutatták *Az őthalmi tor* című darabját, amelyben a szerző Vak Béla feleségének bosszúját írja le azokon, akik a királyt még gyermekkorában megvakították.

Perecsényi Nagy László életével és munkásságával az utóbbi időben meglehetősen keveset foglalkoztak, de kiemelhetjük Szeverényi Sándor tanulmányát, amelyet 2002-ben publikált az

íróról. Tartalmas és szép emlékbeszédet tartott az íróról Pávai Gyula, a Kölcsey Egyesület néhai elnöke 2002. december 8-án, amikor emléktáblát avattunk a költőnek a borosjenői református templomban.

Sírját megpróbáltuk felkutatni a borosjenői régi temetőben, de sikertelenül, ugyanis a régi temetőt 1894-ben megszüntették, és ha a hozzátartozók a földi maradványokat nem vitték át az új helyre, a régít teljesen elhanyagolták. Már 1934-ben Sorbán Kornél esperes *A borosjenői római kath. plébánia története* című könyvében az 53. oldalon írja: „Ezen temetőben nyugszanak a maga idején igen termékeny írónak és versköltőnek, Perecsényi Nagy László szolgabírónak hamvai is. 1827. évi május hó 18-án halt itt meg 60 éves korában. Sírját hiába keresnőnk, ma már nem található”.

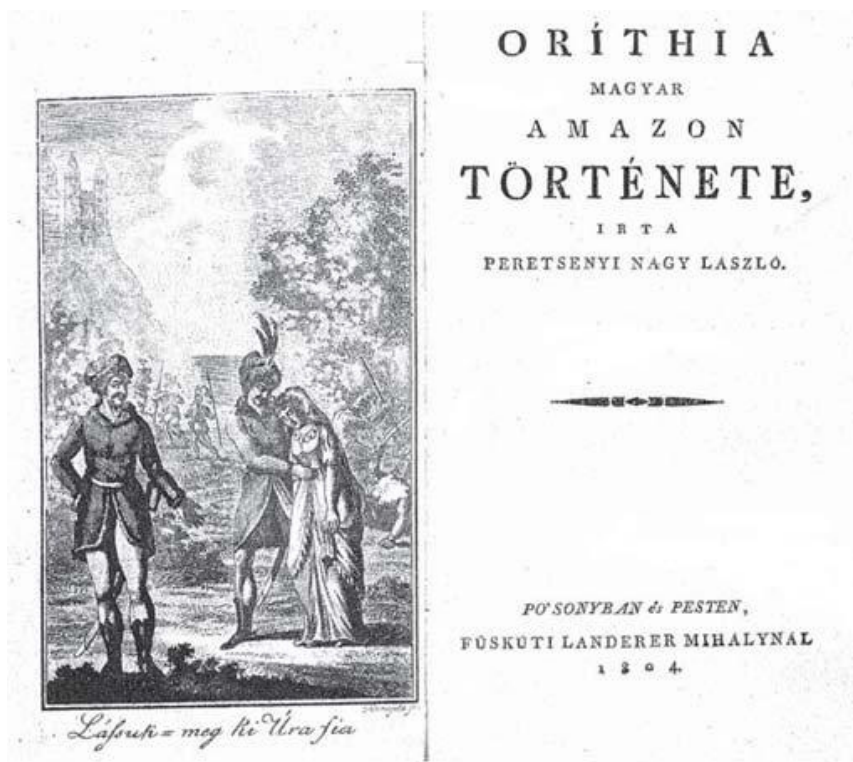
Az aradi Kölcsey Egyesület és a borosjenői EMKE fiókszervezete 2002-ben avatta fel emléktábláját, amelyet jelentős évfordulókon és ünnepeken megkoszorúzunk. Az élénk és állandó érdeklődés nemzeti múltunk iránt, a közlési vágy, hogy ismereteit megossza másokkal is, segítette elő az olyan embertípus kialakulását, amilyen Perecsényi is volt. A növekvő nagy igény egyrészt önmaga, másrészt a szélesebb tömegek művelésére készítette Perecsényit a meglepően nagy mennyiségű mű megírására. Kiadott és kéziratban maradt munkáit tekintve csodálattal kell adóznunk munkabírást és munkatempóját illetőleg egyaránt.

Bibliográfia

1. Ambrus Lajos: *Ménesi kadarka*. Arad-Hegyalja, 2009. október 5.
2. Csergő Tamás: *Perecsényi Nagy László élettörténete és irodalmi munkássága*. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, 1927
3. Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái*. 4. kötet. Budapest, 1942
4. Kanozsay Margit: *Perecsényi Nagy László régészeti dolgozataiból. Régészeti Dolgozatok az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészeti Intézetéből*. Budapest, 1962
5. Kazinczy Ferenc: *Levelezései I–XXI*. Budapest, 1890–1911.
6. Márki Sándor: *Perecsényi Nagy László naplója*. Magyar Philológiai Közlöny XXIII., 1899. 570–594.

7. Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 8. kötet, Pest, 1861
8. Pávai Gyula: *Emlékbeszéd Borosjenőn 2002. december 8-án az emléktábla avatása alkalmából*
9. Perecsényi Nagy László: *Mesterszavak, a mellyek a magyar etsetezés, vagy estely a stilsztikában elő fordulnak*. Arad, 1822
10. Perecsényi Nagy László: *Orodias*, Nagyvárad, 1804
11. Perecsényi Nagy László: *Vetekedés a közös szitthahonos és ehhez tartozó feleket között az ő minden tulajdonságok iránt*. Nagyvárad, 1820
12. Szeverényi Sándor: *Perecsényi Nagy László*. Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely, 2002
13. Szilágyi Aladár: *Históriás szőlődombok között*. Erdélyi Riport, 2016. április 27.
14. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891–1914.
15. Tóth Sándor Attila: *A deákos nemesi életforma és a neolatin verskultusz; Perecsényi Nagy László Orodias című kötetének kortársaihoz szóló versei*. Eötvös József Főiskola Kiadó, Baja, 2007

SZIGETI ALEX

sivatag

*semmi sem oltja a szomjad
tovább emelkedik a hőmérséklet
itt csak a pusztai szelek járnak
sehol egy ember sehol egy kút
már mióta tart kősvatagi baktatásod*

*a távoli homokvihar
lassan betölti horizontod
a napsúrta kövek alól
előbújnak a skorpiók
a kígyók lábadra fonódnak
mint lánc mint bilincs*

*a te istened a szabadság
térdre borulsz imádkozol
de miközben ollóra gondolsz
tekeredik kezemen a zsinór
miközben vizet keresel
gázgömbként izzok feletted*

erdő

*medve lép a csapdámba
csak az ő bundája hiányzott
a nyúl az őz és a farkas
már mind trófeák
nem tudom eldönteni
mikor válik az önvédelem vadászattá
hogyan ki a ragadozó és ki nem*

*az elesett vadak időnként
visszajárnak kísértetni
leheletük előnti éjszakáim
virágozik a büntudat melegágya*

*bunda- és csonttrónt építek
egy kisfiú koronát rak a fejemre
miközben azon töprengök
mennyi vér folyt feleslegesen*

tó

*eleinte csábítónak tűnt a víz
lemoshattad vele a homokot
a szemed makacs csipáid*

*aztán a környezet megbolondult
a békanyálszőnyeg alatt
hínár tekeredett lábadra
a vízből kiálló farönkök
felsebezték a combod
a halak felfordulva*

*üveges tekintettel
bámulták az arcod*

*miközben fulladoztál
eszedbe jutott a sivatag
mégiscsak jobb a kiszáradás
mégiscsak jobb a homok*

*de megúszta végül
addig kapálózta amíg
falfehéren kimásztál
a virágzó partra ahova
természetem szerint
már nem érhetek*

SZIGETI ALEX 2001-ben született Szatmárnémetiben, jelenleg is ott él. Egy évet hallgatott filozófiát, de bölcsésznek szeretne továbbtanulni. Verseit a Helikon, az Új Bekezdés és az ÚjNautilus közölte.

2022. SZEPTEMBER

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél
Tamási Áronnak (vers)
- 6 **Abafáy-Deák Csillag:** Étrend-kiegészítő (próza)
- 8 **Tózsér Árpád:** helikopter a szúnyoghálóban;
Mandalaházak (versek)
- 10 **Zimonyi Zita:** Egy perc a Mennyben (próza)
- 14 **Székelyhidi Zsolt:** A teremtés könyve – Őstörténet, 1. fejezet
– A világ teremtése (részlet)
- 18 **Pócs Balázs:** Part; Jó volna; Feloldozás (versek)
- 19 **Sarnyai Benedek Máté:** Vajdainé átszállt
a vastag tölgyfán (próza)
- 29 **Lajtos Nóra:** Mennyből lehajló mirtuszág (vers)
- 30 **Csanda Mária:** Kút; Forrás; Tenger (versek)
- 31 **Juhász Tamás:** Mérleg (próza)
- 38 **Spányik Miklós:** A buli (próza)
- 41 **Oláh András:** [fogást keresve]; esélytelen véletlenek;
[akkor még] (versek)
- 43 **Kassay Sára:** Parado-xavak; A toronyőr (versek)
- 45 **Nagy Zopán:** Átjárások / Pirani utazások... (próza)
- 48 „A sikolyért, mely bennem tátog” –
Három portugál nyelvű költő verse
Ladányi-Turóczy Csilla fordításában
- 53 **Deák-Sárosi László:** A pozsonyi csata, 907 (eposzrészlet)
- 57 **125 éve született Tamási Áron**
- 57 **Cs. Nagy Ibolya:** Tamási Áron debreceni útjai –
A város és vendége: 1929, 1933, 1935, 1943, 1954
Miért olvassunk Tamási Áront?
- 82 **Laik Eszter:** Találkozásaim Tamásival
- 92 **Muth Ágota Gizella:** A kíváncsiság „végtelen, féktelen
és haszontalan” (Michał Paweł Markowski:
A kíváncsiság anatómiája)
- 96 **Szabó Fruzsina:** Kötéltánc a Salétrom és a Logodi utca
között (Novák Valentin: A szolnoki csata)
- 99 **Pusztai Ilona:** Kísérlet az idő visszafordítására
(Orosz István: Levelek a nagykövettől)
- 103 **Köves István:** Újra kell olvasni? Újra olvasni kell!
(Szepes Erika: „Hol győztes bárdok énekelnek.”
Olvassuk együtt!)

- 119 Egy kötet, két olvasat (Fehér Csenge: A kibomló test)
119 **Bíró Mónika-Anita:** Néha szűk, néha lóg,
és néha foszlik
- 123 **Karácsony Szilvia:** Ingoványos testábrázolás
126 **Bollobás Enikő:** Viszonosságban a szövegértelmezés
és az irodalomelmélet – Hegyi Pál nagymonográfiája
az amerikai fenségesről (esszé)
- 130 **Bakonyi István:** Gáspár Ferenc írói indulása – A strucc
vére (esszé)
- 136 **Tamási Orosz János:** „...menekülés, de most már hazafelé...” –
Suhai Pál visszanevező és összegző műveiről (esszé)
- 141 **Piroska Katalin:** „Végig kell futni a távot, és eljön a pillanat,
amikor az ember átszakítja a célszalagot” – A nemrég elhunyt
Görgey Gábor író emlékére (esszé)
- 147 **Dr. Vajda Sándor:** A nemzeti öntudat megerősítéséért –
Perecsényi Nagy László író, költő (esszé)
- 156 Debüt – **Szigeti Alex** versei

LAPSZÁMUNKBÓL

- **Böszörményi Zoltán**
El nem küldött levél Tamási Áronnak
- **Tózsér Árpád**
helikopter a szűnyoghálóban
- **Székelyhídi Zsolt**
A világ teremtése
- **Lajtos Nóra**
Mennyből lehajló mirtuszág
- **Csanda Mária**
Tenger
- **Spányik Miklós**
A buli
- **Kassay Sára**
A toronyőr
- **Abafáy-Deák Csillag**
Étrend-kiegészítő
- **Zlmonyi Zita**
Egy perc a Mennyben
- **Pócs Balázs**
Feloldozás
- **Samyai Benedek Máté**
Vajdainé átszállt a vastag tölgyfán
- **Juhász Tamás**
Mérleg
- **Oláh András**
esélytelen véletlenek
- **Nagy Zopán**
Átjárások / Pirani utazások...

---

125 éve született **TAMÁSI ÁRON**

Cs. Nagy Ibolya: Tamási Áron debreceni útjai –
A város és vendége: 1929, 1933, 1935, 1943, 1954

Miért olvassunk Tamási Áront?

Laik Eszter: Találkozásaim Tamásival

---

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka
Nemzeti Kulturális Alap